

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KRİMİNOLOJİ VE CEZA ADALETİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇOCUKLARDA SOSYAL BAĞLILIK İLE SAPMA
DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ

Ertuğrul ŞANLI

2501181364

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Sercan GÜRLER

İstanbul, 2023

ÖZ

ÇOCUKLARDA SOSYAL BAĞLILIK İLE SAPMA DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ERTUĞRUL ŞANLI

Çalışmamızın konusu çocuklarda sosyal bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Çalışmamız Travis Hirschi'nin öne sürdüğü sosyal bağ teorisinin en önemli unsurlarından olan sosyal bağlılık ile çocuklarda sapma davranışı arasındaki ilişkiyi incelemeyi konu edinmekte ve çocuklarda sapma davranışında sosyal bağlılığın etkisini açıklamayı amaçlamaktadır. Çalışmada kullanılan veriler Uluslararası Suçluluk Öz Bildirim Çalışması (ISRD) aracılığıyla elde edilmiştir. Çalışmamızda ISRD-3 projesi kapsamında İstanbul'da elde edilen veriler ikincil veri analizine tabi tutulup istatistiksel olarak incelenmiştir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara sosyal bağlılık kategorilerinden aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık ve arkadaşla bağlılık ile sapma davranışı arasında anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Çocuklarda aileye, okula ve öğretmene bağlılığın sapma davranış düzeyini azalttığı, arkadaşla bağlılığın ise sapma davranış düzeyini arttırdığı görülmüştür. Bununla birlikte cinsiyet ve yaşın da sapma davranış düzeyini etkilediği, sosyo-ekonomik durumun çocuklarda sapma davranış düzeyini etkilemediği görülmüştür.

Çalışmada elde edilen bulgular ile sosyal bağlılık kategorilerinden aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık ve arkadaşla bağlılık ile çocuklarda tüm sapma davranış kategorileri arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Çalışmamızda elde edilen bulgular neticesinde:

Aileye bağlılık ve öğretmene bağlılık çocuklarda şiddet içeren suçlar düzeyini azaltırken, arkadaşla bağlılığın arttırdığı görülmüştür. Okula bağlılık şiddet içeren suçlar düzeyini etkilememektedir. Cinsiyet ve yaş şiddet içeren suçlar düzeyini etkilerken sosyo-ekonomik durum şiddet içeren suçlar düzeyini etkilememektedir.

Aileye ve okula bağıllık çocuklarda hırsızlık suçu düzeyini azaltıcı biçimde etkilerken, öğretmene ve arkadaşla bağıllık hırsızlık suçu düzeyini etkilememektedir. Cinsiyet ve yaş hırsızlık suçu düzeyini arttırıcı biçimde etkilemektedir. Sosyo-ekonomik durum hırsızlık suçu düzeyini etkilememektedir.

Aileye, okula ve öğretmene bağıllık çocuklarda alkol kullanım düzeyini azaltıcı biçimde etkilerken, arkadaşla bağıllık alkol kullanım düzeyini arttırıcı biçimde etkilemektedir. Cinsiyet ve yaş da alkol kullanım düzeyini arttırıcı biçimde etkilerken sosyo-ekonomik durum alkol kullanım düzeyini etkilememektedir.

Aileye bağıllık çocuklarda uyuşturucu kullanım düzeyini azaltıcı biçimde etkilerken, okula, öğretmene ve arkadaşla bağıllık uyuşturucu kullanım düzeyini etkilememektedir. Cinsiyet ve sosyo-ekonomik durum uyuşturucu kullanım düzeyini etkilememekteyken yaş uyuşturucu kullanımı düzeyini etkilemektedir.

Aileye, okula ve öğretmene bağıllık çocuklarda diğer suçlar (grafiti, mala zarar verme, internetten yasadışı içerik indirme ve uyuşturucu satma) düzeyini azaltıcı biçimde etkilerken, arkadaşla bağıllık diğer suçlar düzeyini arttırıcı biçimde etkilemektedir. Cinsiyet diğer suçlar düzeyini arttırıcı biçimde etkilerken, yaş ve sosyo-ekonomik durum diğer suçlar düzeyini etkilememektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bağ, Sapma Davranışı, Uluslararası Suçluluk Öz Bildirim Çalışması, Sosyal Kontrol Teorisi.

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL BONDING AND DEVIANT BEHAVIOUR IN CHILDREN

ERTUĞRUL ŞANLI

The subject of our study is to examine the relationship between social bonding and deviant behaviour in children. Our study aims to examine the relationship between social bonding, which is one of the most important elements of the social bond theory proposed by Travis Hirschi, and deviant behaviour in children and aims to explain the effect of social bonding on deviant behaviour in children. The data used in the study were obtained through the International Study on Self-Reporting Delinquency (ISRDL). In our study, the data obtained in Istanbul within the scope of the ISRDL-3 project were subjected to secondary data analysis and statistically analysed.

In the findings obtained as a result of the study, it was seen that there was a significant relationship between the categories of social bonding such as bonding to family, bonding to school, bonding to teacher and bonding to friends and deviant behaviour. It was observed that bonding to family, school and teacher decreased the level of deviant behaviour, while bonding to friends increased the level of deviant behaviour. In addition, gender and age were found to affect the level of deviant behaviour, while socio-economic status did not affect the level of deviant behaviour in children.

With the findings obtained in the study, it was determined that there was a significant relationship between the social bonding categories of bonding to family, bonding to school, bonding to teacher and bonding to friends and all deviant behaviour categories in children. As a result of the findings obtained in our study:

While bonding to family and bonding to teacher decreased the level of violent crimes in children, bonding to friends increased it. Bonding to school does not affect the level of violent crimes. While gender and age affect the level of violent crimes, socio-economic status does not affect the level of violent crimes.

While bonding to family and bonding to school affects the level of theft crimes in children in a decreasing way, bonding to teachers and friends does not affect the level of theft crimes. Gender and age have an increasing effect on the level of theft crimes. Socio-economic status does not affect the level of theft crimes.

While bonding to family, school and teacher affects the level of alcohol use in children in a decreasing way, bonding to friends affects the level of alcohol use in an increasing way. Gender and age also affect the level of alcohol use in an increasing way, while socio-economic status does not affect the level of alcohol use.

Bonding to family has a decreasing effect on the level of drug use in children, while bonding to school, teacher and friends does not affect the level of drug use. While gender and socio-economic status do not affect the level of drug use, age affects the level of drug use.

While bonding to family, school and teachers has a decreasing effect on the level of other crimes (graffiti, property damage, downloading illegal content from the internet and selling drugs) in children, bonding to friends has an increasing effect on the level of other crimes. While gender has an increasing effect on the level of other crimes, age and socio-economic status do not affect the level of other crimes.

Keywords: Social Bond, Deviance Behaviour, International Self-Report Delinquency Study, Social Control Theory.

ÖNSÖZ

Çalışmamız çocuklarda sosyal bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişkinin kapsamlı bir şekilde analizini sunmayı amaçlamaktadır. Çalışma, *Travis Hirschi*'nin öne sürdüğü sosyal bağ teorisinin önemli bir unsuru olan sosyal bağlılık ile çocuklarda sapma davranışı arasındaki ilişkiyi anlamayı ve bu ilişkinin detaylarını açıklamayı hedeflemektedir.

Veri toplama sürecinde Uluslararası Suçluluk Öz Bildirim Çalışması (ISRD) kullanılmıştır. Bu çalışma, İstanbul'da gerçekleştirilen ISRD-3 projesi kapsamında 2017 yılında toplanan verileri ikincil analiz yoluyla ele almaktadır.

Araştırma sonuçları, çocuklarda sosyal bağlılık kategorileri olan aile bağlılığı, okul bağlılığı, öğretmene bağlılık ve arkadaş bağlılığının sapma davranışı düzeyleri ile anlamlı bir ilişki içerdiğini göstermektedir. Aile, okul ve öğretmenlere bağlılık, çocuklardaki sapma davranışı düzeyini azaltıcı bir etkiye sahipken, arkadaşlara bağlılık ise sapma davranışı düzeyini arttırmaktadır. Araştırma aynı zamanda cinsiyetin ve yaşın sapma davranış düzeyini arttırdığını, ancak sosyo-ekonomik durumun çocuklardaki sapma davranış düzeyini etkilemediğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, çocukların sosyal bağlılık düzeylerinin ve deneyimlerinin, sapma davranışları üzerindeki etkisini anlama konusundaki önemli bir adımdır. Bu çalışmanın başarıyla tamamlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim. Tez danışmanım Doç. Dr. Sercan Gürler'e, rehberlikleri ve destekleri için minnettarlığımı sunarım. Ayrıca ailem, arkadaşlarım ve sevdiklerim, bu süreçteki destekleri ve anlayışları için en içten teşekkürü hak ediyor. Umarım bu çalışma, çocukların sosyal gelişimi açısından önemli katkılar sunabilir.

Ertuğrul Şanlı

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çocuk Kavramı.....	4
1.2. Sapma Davranışı.....	7
1.2.1 Kavram.....	7
1.2.2 Suç ve Sapma Davranışı	11

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Kontrol Teorisi.....	14
2.1.1. Kökenleri	16
2.1.2. İlk Dönem Kontrol Teorileri.....	17
2.1.2.1. Thomas ve Znaniecki	17
2.1.2.2. Albert Reiss.....	17
2.1.2.3. Jackson Toby.....	18
2.1.2.4. Ivan Nye	19
2.1.2.5. Nötrleşme Teorisi.....	19
2.1.2.6. Irving Pilivain ve Scott Briar	20

2.1.2.7. Önleme Teorisi.....	21
2.1.3. Yakın Dönem Kontrol Teorileri	22
2.1.3.1. Sosyal Bağ Teorisi	22
2.1.3.1.1. Bağlılık.....	25
2.1.3.1.2. Adanmışlık	26
2.1.3.1.3. Meşguliyet.....	26
2.1.3.1.4. İnançlar.....	26
2.1.3.1.5. Eleştiriler	27
2.1.3.2. Bütünleşik Sosyal Kontrol Teorileri	28
2.1.3.3. Genel Suçluluk Teorisi.....	29
2.1.3.4. Sosyal Kontrol ve Kademeli Yaş Teorisi.....	32
2.1.3.5. Güç Kontrolü Teorisi	33
2.1.3.6. Kontrol Dengesi Teorisi.....	33
2.1.3.7. Ayırıcı Zorlama Teorisi.....	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli	36
3.2. Literatür Bulguları.....	38
3.3. Araştırma Deseni	44
3.3.1. İkincil Veri Analizi	44
3.3.2. Veri Toplama Aracı: Uluslararası Suçluluk Öz Bildirim Çalışması (ISRD)	45
3.3.3. Evren ve Örneklem	47
3.4. Hipotezler	48
3.5. Değişkenler.....	48
3.5.1. Bağımsız Değişkenler	48

3.5.2. Bağımlı Değişkenler	50
3.5.3. Kontrol Değişkenleri.....	51
3.6. Verilerin Analizi.....	52

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Katılımcılara Ait Betimleyici İstatistiksel Bulgular	54
4.2. Katılımcıların Sapma Davranışlarına İlişkin Betimleyici İstatistiksel Bulgular	60
4.3. Sapma Davranışları ile Sosyal Bağlılık Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular	65
4.3.1. Şiddet İçeren Suçlar ile Sosyal Bağlılık Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular	69
4.3.2. Hırsızlık Suçu ile Sosyal Bağlılık Arasında İlişkiye Ait Bulgular	71
4.3.3. Alkol Kullanımı ile Sosyal Bağlılık Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular	72
4.3.4. Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Sosyal Bağlılık Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular	74
4.3.5. Diğer Suçlar ile Sosyal Bağlılık Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular	76

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA

5.1. Hipotezlerin Test Edilmesi.....	78
5.2. Değerlendirme	80
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA	90

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların okul türüne göre dağılımı	54
Tablo 2. Katılımcıların sınıflara göre dağılımı	54
Tablo 3. Katılımcıların cinsiyetine göre dağılımı	55
Tablo 4. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımı	55
Tablo 5. Katılımcıların göçmenlik durumuna göre dağılımı	55
Tablo 6. Katılımcıların doğum yerine göre dağılımı	56
Tablo 7. Katılımcıların kendilerini yetiştirenlere göre dağılımı	56
Tablo 8. Katılımcıların evde konuşulan dile göre dağılımı.....	56
Tablo 9. Katılımcıların dinlerine göre dağılımı	57
Tablo 10. Katılımcıların günlük yaşamlarında dinin önemine yönelik düşüncelerine göre dağılımı	57
Tablo 11. Katılımcıların babalarının çalışma durumuna göre dağılımı	58
Tablo 12. Katılımcıların annelerinin çalışma durumuna göre dağılımı	58
Tablo 13. Katılımcıların ailelerinin gelirlerini sağlama türüne göre dağılımı	59
Tablo 14. Katılımcıların ailelerinin sosyo-ekonomik durumuna göre dağılımı.....	59
Tablo 15. Katılımcıların anne veya babasından birisinin ölüp ölmeme durumuna göre dağılımı	60
Tablo 16. Katılımcıların ebeveynlerinin boşanma/ayrı olma durumuna göre dağılımı	60
Tablo 17. Katılımcıların şiddet içeren suçlara ilişkin tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı	61
Tablo 18. Katılımcıların hırsızlık suçuna ilişkin tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı	62
Tablo 19. Katılımcıların alkol kullanma durumuna göre dağılımı	63
Tablo 20. Katılımcıların uyuşturucu madde kullanma durumuna göre dağılımı	63
Tablo 21. Katılımcıların diğer suçlara ilişkin tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı	65
Tablo 22. Bağımsız değişkenler ile sapma arasında korelasyon analizi.....	67
Tablo 23. Bağımsız değişkenlerin tüm sapma davranışları üzerine etkisi	69
Tablo 24. Bağımsız değişkenlerin şiddet üzerine etkisi.....	70

Tablo 25. Bağımsız değişkenlerin hırsızlık üzerine etkisi	71
Tablo 26. Bağımsız değişkenlerin alkol kullanımı üzerine etkisi	773
Tablo 27. Bağımsız değişkenlerin uyuşturucu kullanımı üzerine etkisi	75
Tablo 28. Bağımsız değişkenlerin diğer suçlar üzerine etkisi.....	77

KISALTMALAR LİSTESİ

ISRD	: International Self-Report Delinquency Study (Uluslararası Suçluluk Öz Bildirim Çalışması).
Ort.	: Ortalama.
SS	: Standart Sapma.
TCK	: Türk Ceza Kanunu.
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu.
vb.	: Ve Benzeri.

GİRİŞ

Çocuklarda sapma davranışı toplum için önemli sorunlardan biridir. Öyle ki TÜİK'in Ağustos 2023 tarihinde yayınladığı Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri'ne (TÜİK, 2023) göre 2022 yılında çocukların karıştığı olay sayısı 2021 yılına göre %20,5 oranında artarak 601 bin 754'tür. Bu olaylarda çocukların %43,1'inin mağdur olarak, %34,4'ünün kanunlarda suç olarak yer alan bir fiili işlediği iddiasıyla, %2,1'inin kabahat işlediği iddiasıyla, %16,7'sinin bilgisine başvurma amacıyla, %2,7'sinin hakkında kayıp müracaatı yapıldığı için, %1,1'inin diğer nedenlerle güvenlik birimlerine getirildiği tespit edilmiştir.

Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olayların 206 bin 853'ünün suça sürüklenme nedeni ile gerçekleştiği, çocukların %37,8'ine yaralama, %25,2'sine hırsızlık, %4,5'ine uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak, %4,2'sine pasaport kanununa muhalefet suçu, %4,1'ine ise tehdit suçlarının isnat edildiği görülmektedir.

TÜİK'in önceki yıllara ait verilerine göre güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayısının 2022 yılında, 2021 yılına göre %20,5 oranında artarak 601 bin 754 olduğu görülmüştür. İstatistikler yüksek seviyelerdedir. Çocukların %57,4'ünün 15-17 yaş grubunda, %24,9'unun 12-14 yaş grubunda, %17,7'sinin ise 11 yaş ve altındaki çocuklar olduğu tespit edilmiş, güvenlik birimlerine getirilen çocukların %82,3'ünün 12 ile 17 yaş grubunda olduğu görülmüştür. Güvenlik birimlerine 2022 yılında gelen veya getirilen çocukların %66,1'i erkek, %33,9'u ise kız çocuğudur. Çalışmamızın evrenini TÜİK verisinde güvenlik birimlerine getiren çocukların %82,3'ünü oluşturan 12 ile 17 yaş grubunun oluşturduğunu belirtelim.

Çocuklarda sapma davranışını inceleyen çalışmalarda en büyük etkenlerin çevresel etkenler olduğu bilinmektedir. Çocuğun içerisinde bulunduğu aile, mahalle, okul ve akran grubu çocuğun suça sürüklenmesinde, erken yaşta ceza adalet sistemiyle tanışmasında ya da tam tersi olarak uyumlu, sapma davranışında bulunmayan,

ebeveynlerinin ve öğretmenlerinin dediklerini umursayan biri olmasında en etkili ortamlardır.

Travis Hirschi 1969 yılında yayınladığı *Suçluluğun Nedenleri* (Causes of Delinquency) isimli çalışmasında çocuk suçluluğunu açıklamak için sosyal bağ teorisini öne sürmüştür. Bağlılık, adanmışlık, meşguliyet ve inanç unsurlarından oluşan sosyal bağ teorisi, neden bazı çocukların sapma davranışında bulunduğunu şöyle açıklamaktadır: Toplumla sosyal bağları zayıflayan kimselerin sapma davranışında bulunma olasılığı artar. Geçtiğimiz elli yıl boyunca sosyal bağ ve sosyal kontrol yaklaşımıyla gerçekleştirilen ve çocuklarda sapma davranışını inceleyen çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Batı dünyasında araştırmaya konu olan sosyal bağ teorisi son yirmi yıl içerisinde Türkiye’de de çalışmalara konu olmaya başlamıştır.

Çalışmamız *Travis Hirschi*’nin öne sürdüğü sosyal bağ teorisinin en önemli unsurlarından olan sosyal bağlılık (social bonding) ile çocuklarda sapma davranışı arasındaki ilişkiyi incelemeyi konu edinmekte ve çocuklarda sapma davranışında sosyal bağlılığın etkisini açıklamayı amaçlamaktadır. Sosyal bağlılık bireyin diğer insanlar, kurumlar (çocukların arkadaşları, okul ve aileleriyle) kuracağı etkili ilişkiye işaret eder. Eğer bu sosyal bağ kuvvetliyse kişi diğerlerinin ne düşündüğünü, hangi fikre sahip olduğunu daha çok umursayacak ve buna uygun davranarak sapma davranışından kaçınacaktır (Hirschi, 1972:83).

Sapma davranışı ifadesi suç ve kural-dışı davranış kavramlarını birlikte kapsayabildiği için tercih edilmiş, resmi veya resmi olmayan (informel) toplumsal normları ihlal eden eylemler olarak çalışmamızda yer almıştır. Çalışmamızda sosyal bağlılık kavramını oluşturan aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık ve arkadaşlara bağlılık çalışmamızın bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır. Sapma davranışlarını ifade eden şiddet içeren suçlar, hırsızlık suçu, alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı ve diğer suçlar ise çalışmamızın bağımlı değişkenleridir.

Çalışmamızın temel varsayımı çocuklarda sosyal bağlılığın sapma davranışı üzerinde azaltan bir etkisi olduğudur. Aileye, okula, öğretmene ve arkadaşlara

bağlılığın her bir sapma kategorisiyle negatif ilişkisi olduğu, sosyal bağlılığın artmasının sapma davranışları üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızı diğer çalışmalardan ayıran önemli farklardan ilki, her bir sapma kategorisi için (şiddet içeren suçlar, hırsızlık suçu, alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı ve diğer suçlar) ve her bir sosyal bağlılık kategorisi için (aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık ve arkadaşlara bağlılık) ayrı ayrı inceleme fırsatı verecek olmasıdır. Örneğin öğretmene bağlılığın alkol kullanımı üzerindeki etkisi çalışmamız kapsamında incelenecektir. Bir diğer önemli fark ise çalışmamızın literatürdeki diğer çalışmaların sonuçlarına göre belirli kontrol değişkenleri gözetilerek gerçekleştirilmiş olmasıdır. Çocuklarda sapma davranışının en çok etkisi olduğu literatürde yer alan cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik durum kontrol değişkenleri olarak çalışmamızda yer almıştır.

Çalışmada kullanılan veriler Uluslararası Suçluluk Öz Bildirim Çalışması (ISRD) aracılığıyla elde edilmiştir. ISRD çeşitli ülkelerin büyük şehirlerindeki okullardan rastgele seçilen yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıf öğrencilerinin katıldığı (12-17 yaş arası) standart bir öz bildirim anketidir (Marshall ve arkadaşları, 2013). ISRD standartlaştırılmış araçlar ve veri toplama prosedürleri kullanılarak çocuklar arasında suçluluk ve mağduriyet konusunda devam eden bir uluslararası çalışmadır. Dünya çapında onlarca ülkede eş zamanlı gerçekleştirilen ve aynı standarda sahip bir çalışma olduğundan elde edilen veriler küresel çapta bir karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Çalışmamızda kullanılan veriler ISRD-3 çalışması kapsamında 2017 yılında İstanbul'da öğrenim gören yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıf öğrencilerinin katıldığı anket çalışmasıyla toplanmıştır ve ikincil veri analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Bu konuyu inceleyen diğer çalışmalardan farklı olarak çalışmamız, sapma kategorileri ile sosyal bağlılık kategorileri arasındaki ilişkiyi detaylı gözlemlene imkânı sunması, global çapta standartlaşmış bir metotla toplanan veriler kullanması, verilerin yakın tarihli olması ve daha önce sosyal bağlılık kavramının spesifik olarak Türk akademisinde nicel olarak çalışılmaması sebebiyle önem arz etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çocuk Kavramı

Çocuk, yasa metinlerinde ve bilimsel çalışmalarda -her ne kadar yakın olsa da- farklı şekillerde tanımlanan, insanın yetişkin olmadan önceki dönemini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.

Yasa metinlerinde hukuki ve cezai sorumluluğun kolayca tespit edilebilmesi için çocuk tanımlamaları yapılmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin birinci maddesinde çocuk tanımı "Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır." şeklinde yapılmıştır¹. Kanun metinlerimiz de Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin çocuk tanımıyla uyumlu çocuk tanımlaması yapmıştır.

2005 yılında yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu madde 3/1-a bendinde "Çocuk: Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi..." şeklinde bir tanımlama yapılmıştır.

2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu madde 6/1-b bendinde "Çocuk deyiminden; henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi anlaşılır." şeklinde bir tanımlama yapılmıştır. Bu maddede her ne kadar on sekiz yaşını doldurmamış kişinin çocuk olduğu hükmü yer alsada Kanun, ceza sorumluluğu yönünden çocukları (fiilin gerçekleştiği esnada) yaşlarına göre 0-12, 12-15 ve 15-18 arasında olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır.

TCK madde 31/1. fıkrasına göre on iki yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise on iki yaşını doldurmuş olup

¹ Birleşmiş Milletlere üye 194 ülkeden 192'si Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye taraftır ve bu tanımı kabul etmektedir.

on beş yaşını doldurmamış olanların, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde (on iki yaşını doldurmamış olan çocuklar gibi) ceza sorumluluğunun olmadığı, varlığı hâlinde ise süreli hapis cezalarında yarısının indirileceği ifadesi yer almaktadır. On beş yaşını doldurup on sekiz yaşını doldurmamış çocukların süreli hapis cezalarının ise üçte biri indirileceği yer almıştır. Mevcut hâliyle TCK'nın on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi çocuk olarak gördüğü, ancak fiili işlediği yaş itibariyle üç farklı yaş aralığına ayırarak çocuğa ceza sorumluluğu yüklediği görülmektedir. Çocuklar, ayırt etme güçleri olmadığı ve bilişsel becerileri henüz tam gelişmediği için daha az hakka ve sorumluluğa sahiptirler.

2001 yılında yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu madde 11'de "Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar." hükmüyle getirilmiş olan erginliğin tanımı üzerinden on sekiz yaşını doldurmamış kişinin çocuk olacağı sonucuna ulaşılabilir. Ancak aynı maddenin devamında "Evlenme kişiyi ergin kılar." ve *Ergin Kılınma* başlıklı madde 12'de de "On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir." düzenlemeleriyle on sekiz yaşını doldurmamış kişilerin kanunda belirtilen şartların sağlanmasıyla ergin kılınacağı ifade edilmiştir. Böylece on sekiz yaşını doldurmadan ergin kılınmak suretiyle hukuki sorumluluğa sahip çocukların var olabileceği söylenebilir.

Türkiye ve çoğu Avrupa ülkesinde tam ceza sorumluluğu on sekiz yaşının doldurulmasıyla başlıyor olsa da İspanya, Andorra gibi bazı ülkelerde ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı eyaletlerine yirmi bir yaş tam ceza sorumluluğu yönünden sınır olarak kabul edilmiştir.

Biyolojik olarak ise çocuk, doğum ile erginlik arasında ya da bebeklik ile erginlik arasında gelişme döneminde olan insandır. Yasa metinlerinden farklı olarak yaş kısıtlaması üzerinden değil gelişim süreci üzerinden tanımlama yapılmaktadır.

Erik H. Erikson yetişkinlik öncesi 0-18 yaş arası çocukluk dönemini beş psiko-sosyal aşamaya ayırır (Erikson, 1997:72-83; Bayraktar, 2004:184-9) :

0-1 yaş arası oral-duyusal dönem (bebeklik): Bebeklerde güven duygusunun gelişmeye başladığı, temel ihtiyaçlarını yerine getiremeyen bebeğin bunları getiren ebeveynine güven duymayı öğrendiği gelişim dönemidir.

1-3 yaş arası kas-anal dönem: Bebeklerin kaslarını kontrol etmesi geliştiğinden kendisini ve çevresindekileri denetleyebilme özelliğinin arttığı görülür. Bu dönemde güven ve utanç gibi duyguların oluştuğu ifade edilir.

3-6 yaş arası lokomotor-genital dönem (erken çocukluk): Çocuklar yetişkinlere özenir ve onları taklit etmeye başlarlar fakat ebeveynleri tarafından aşırı sınırlandırıldıkları takdirde sonraki dönemde girişkenliklerinin engellenmesine sebep olur.

7-10 yaş arası latans dönem (orta çocukluk): Yeni beceri ve yetenekler kazanan ve üretken faaliyetlerde bulunmaya başlayan çocuklar bu dönemde yetkin olmayı, üretmeyi öğrenirler. Yeterince başarılı olamadıkları zamanlarda ise aşağılanma hissiyle karşı karşıya kalırlar.

11-19 yaş arası ergenlik dönemi: Çalışmamıza konu katılımcıların da dahil olduğu, ergenlik dönemindeki çocukların salgıladıkları hormonlar sayesinde vücutlarında önemli fizyolojik değişimler meydana gelir. Bununla birlikte sosyal rollerde ve çocuğun beklentilerinde de önemli değişimler olmaktadır. Bu aşamada ergenler kişisel değerlerin, inançların ve hedeflerin yoğun bir şekilde araştırılması yoluyla bir benlik ve kişisel kimlik duygusu ararlar. Bu süreçte gözlemlenen sorunlar başta kimlik krizi ve toplumsal roller ile ilgilidir.

Ergenlik dönemi çocuğun bir yetişkin olarak üstleneceği rolleri öğrenmesi gereken önemli bir gelişim aşamasıdır. Bu aşamada ergen kimliğini yeniden gözden geçirecek ve tam olarak kim olduğunu bulmaya çalışacaktır. *Erikson* iki kimliğin söz konusu olduğunu öne sürer: cinsel kimlik ve mesleki kimlik. *Bee ve Boyd'a* (2014:289-91) göre bu aşamanın sonunda kişide olması gereken, kişinin ne yapmak ya da olmak istediğine ve uygun cinsiyet rolüne dair yeniden bütünleşmiş bir benlik duygusudur.

Dünyada ergenlik döneminde 1.2 milyar çocuk yaşamaktadır ve bu çocuklar dünyadaki en büyük yaş grubunu oluşturur. Ergenlerin yüzde 90'ı düşük ve orta gelirli ülkelerde, 125 milyonu ise silahlı çatışmaların bulunduğu yerlerde yaşamaktadır (UNICEF, 2022).

Çalışmamıza konu edilen katılımcılar 12-17 yaşları arasında ergenlik dönemlerindeki çocuklardır. Katılımcılar yaşları yönünden 58'i (%2,7) on iki, 511'i (%23,6) on üç, 496'sı (%22,9) on dört, 863'ü (%39,9) on beş, 209'u (%9,7) on altı, 25'i (%1,2) on yedi olarak dağılmaktadır.

1.2. Sapma Davranışı

1.2.1 Kavram

Sapma davranışı resmi (formel) ya da resmi olmayan (informel) toplumsal normları ihlal eden eylemlerdir. İhlal edilen kurallar resmi kurumlarca toplumda üstünlüğü kabul edilen ceza yasaları olabileceği gibi gelenekler ve âdetler gibi toplumsal normlar da pek tabii olabilir. Merriam-Webster Sözlüğü sapmayı “kabul edilmiş kuralların ihlal edilmesi” olarak tanımlanıştır (Merriam-Webster Dictionary, 2023a).

Sapma hem çocukların hem de yetişkinlerin işlediği suçlar ile kural-dışı davranışları kapsayıcı bir kavramdır. Çünkü suçluluk da, kural-dışı davranış da yasaların veya kuralların ihlaliyle gerçekleşen eylemleri ifade ederken sapma davranışı, toplumda kabul edilen geleneklerin ihlaliyle bile söz konusu olabilen eylemleri dahi kapsar (Macionis ve Gerber, 2010:1299, Heckert ve Heckert, 2002:452). Sapma, yerleşik sosyal ve kültürel normlar ve ilkelerle ilgili bir uyumsuzluk olduğunda ortaya çıkar (Heckert ve Heckert, 2002:457).

Albert K. Cohen sapma davranışının tanımı konusunda en çok atıf yapılan eserlerden biri olan Sosyal Düzensizlik ve Sapma Davranışı Çalışması (The Study of Social Disorganization and Deviant Behavior) isimli eserinde sapma davranışını

“kurumsallaşmış -bir toplumsal sistem içinde paylaşılan ve meşru olarak kabul edilen-beklentileri ihlal eden davranış” şeklinde tanımlamaktadır (Cohen, 1959:462). Cohen’e (1959) göre sapma davranışı, toplumsal beklentilerin ihlaliyle dahi gerçekleşebilen bir eylemdir.

Richard A. Cloward ve Lloyd E. Ohlin Suçluluk ve Fırsat (Delinquency and Opportunity) isimli çalışmalarında “toplumun temel normlarını ihlal eden ve resmi olarak bilindiğinde, ceza adaleti görevlilerinin bu tür normların ihlal edildiğine dair bir yargısını uyandıran davranış” şeklinde kural-dışı eylem (delinquent act) tanımı yapmıştır (Cloward ve Ohlin, 1960:3). Burada da ihlal üzerinden yapılan bir tanımlama söz konusu olsa da daha dar anlamlı, ceza yasalarıyla kısıtlanmış bir tanım söz konusudur.

Travis Hirschi Suçluluğun Nedenleri (Causes of Delinquency) adlı çalışmasında *Cohen*’in sapma davranışı tanımıyla da tutarlı olacak şekilde suçluluğu tanımlamıştır. *Hirschi*’ye göre suç, tespiti hâlinde daha geniş toplum birimleri tarafından bunları işleyen kişinin cezalandırılmasıyla sonuçlanacağı düşünülen davranışları tanımlamak için kullanılır (Hirschi, 1972:47). *Hirschi* de ihlâli halinde cezalandırmayla sonuçlanacağı düşünülen davranışlar şeklindeki tanımıyla *Cohen*’in “beklentilerin ihlali” ifadesini ceza yargılamasıyla kısıtlı tutarak dar bir anlamda kullanmıştır.

Toplumsal normlar toplumlara ve kültürlere göre değişiklik gösterir. Toplumsal bir normun (ya da beklentinin) ihlaliyle gerçekleşen bir sapma davranışı yine de olumlu veya kabul edilebilir olarak sınıflandırılabilir (Heckert ve Heckert, 2002:450, 453-7). Belirli bir eylem bir toplumda yaptırıma tâbi olması gereken, geleneklere aykırı olabilirken başka bir toplumda normal ve hatta ideal olarak değerlendirilebilir. Örneğin Etiyopya’nın bazı bölgelerinde kadın sünneti normal bir ritüelken aynı eylemin Fransa’da insan haklarına ilişkin bir düzine yasanın ihlalini oluşturabileceğine kuşku yoktur.

Sapma davranışı gerçekleştiği yer ve zamana bağlı, göreceli bir kavramdır. Örneğin insan öldürmek ceza yasalarında düzenlenen en önemli ve en eski suçlardan

biri olup tartışmasız bir sapma örneğiiken meşru savunma hakkının kullanılması neticesinde meydana gelmesi hâlinde ceza sorumluluğunu ortadan kaldıracaktır.²

Sapma davranışını resmi (formel) ve resmi olmayan (informel) olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Resmi sapma davranışları toplumda mevcut ceza yasalarının ihlaliyle doğan suçlardır. Resmi olmayan sapma davranışları ise toplumsal düzende yazılı olmayan kuralların ihlali ya da toplumsal beklentinin karşılanmaması şeklinde doğabilen ufak ihlallerdir (Gibbs, 2017:483, Heckert ve Heckert, 2002:451).

Bir topluluğun çoğunluğu tarafından sapma olduğu kabul edilen tabu, toplumsal gelenekler veya koruyucu önlemler tarafından getirilen bir yasaklama olarak tanımlanırken, genellikle, söylemek, bahsetmek veya yapmak hoş karşılanmayan bir şeyi ifade eder ve ayrıca zarar görme korkusu nedeniyle dokunma, söyleme veya yapma yasağı içerebilir (Merriam-Webster Dictionary, 2023b). Tabu, bir topluluktaki en kuvvetli sapma formlarından biri olarak kabul edilmektedir. Tabu çoğu zaman içerisinde bulunduğu toplumun ceza yasalarında (ciddi yaptırımlar öngörerek) düzenlenmiştir. İnsan öldürme, tecavüz ve ensest başlıca tabu örnekleridir. Tabular hem resmi sapma davranışı hem de resmi olmayan sapma davranışı olabilirler.

Sapma davranışının sosyolojisi üzerine çalışan ve damgalama teorisinin (labeling theory) gelişmesinde önemli etkisi olan Howard S. Becker (1963:19-21) dört farklı sapma davranışı damgası (etiketi) tanımlamıştır:

1. Haksız yere suçlanmış (falsely accused): Kişi aslında böyle bir şey yapmamış olmasına rağmen başkaları tarafından uygunsuz bir eylemde bulunmuş gibi görülür.

2. Uyumlu (conformist): Diğerleri bireyin topluluktaki sosyal normlarla uyumlu olduğunu algılar.

² 5237 sayılı TCK madde 25'te düzenlenen meşru savunma, ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran durumlardan biridir.

3. Saf Sapkın (pure deviant): Diğerleri bireyi sapma davranışı gösteren ve kuralları ihlal eden biri olarak algılar.

4. Gizli Sapkın (secret deviant): Bireyin sapkın olarak algılanmaması ve hiçbir kural ihlali davranışına katılmaması halidir.

Haksız yere suçlanmış birey herhangi bir ihlalde bulunmamasına rağmen sapkın (suçlu) olarak damgalanmıştır. Uyumlu birey herhangi bir ihlalde bulunmamış ve damgalanmamıştır. Saf sapkın ise sapma davranışında bulunmuş, kuralları ihlal etmiş ve böylece damgalanmıştır. Son olarak gizli sapkın ise sapma davranışında bulunmuş, kuralları ihlal etmiş ancak damgalanmamış bireyi ifade etmektedir. Damgalama kavramı daha çok ikincil sapmayı -damgalamanın ve bir yabancı olarak muamele görmenin sonucu ortaya çıkan sapma davranışını- açıklamaktadır.

Émile Durkheim (1897) sapma davranışının normal, gerekli ve hatta toplumsal organizasyonunun bir parçası olduğunu ifade etmiştir. *Durkheim*'a göre sapmanın dört önemli işlevi vardır:

1. Sapma, toplumda mevcut kültürel değerleri ve normları onaylar. Herhangi bir erdem tanımı, karşıt bir ahlâksızlık fikrine dayanır: Kötülük olmadan iyilik, suç olmadan adalet olmaz.

2. Sapma ahlâki sınırları tanımlar, insanlar sapkın olarak tanımlayarak doğruyu yanlıştan ayırmayı öğrenirler.

3. Ciddi bir sapma formu insanları bir araya gelmeye ve buna karşı aynı şekilde tepki vermeye (birlik olmaya) zorlar.

4. Sapma, toplumun ahlâki sınırlarını zorlar ve bu durum sosyal değişime yol açar (Macdonis ve Gerber, 2010:1311-2).

Durkheim bireysel sapma davranışından çok, toplumsal sapma üzerinde durmuştur. Toplumsal sapma ortaya çıktığında kolektif vicdan³ rahatsız olur. O'na göre kolektif vicdan olmadan, kurumlarda veya gruplarda izlenen mutlak ahlâk da olmaz (Macionis ve Gerber, 2010:1311-2).

1.2.2 Suç ve Sapma Davranışı

Suç ile sapma davranışı kavramları, toplumsal düzenin korunması ve toplum normlarının sağlanması açısından önemli roller üstlenirken, farklı açılardan ele alınmaktadır. Suç kanunla yasaklanmış, haksız, cezaya tabi, hukuki değerlerin açık ve bilinçli ihlali olan iradi insan davranışdır (Artuk ve arkadaşları, 2021:261, Özgenç, 2020:174). Suç tanımları, ağır haksızlıkları tasvir etmeyi ve toplumsal yaşamın önemli hukuksal değerlerini koruma görevini yerine getirir (İçel ve Donay, 2006:11). Bu tanımlar, suç teşkil eden haksızlıkları, diğer haksızlıklardan ayırt etmemize yardımcı olur ve suç türleri bireylerin davranış normlarına aykırı hareketlerine dayanır, bunlar da bireyin özgürlük alanını sınırlandıran yasaklar ve emirlerdir (Katoğlu, 2003:34-5, Özgenç, 1996:130). TCK'nın özel hükümler bölümü ile özel kanunların suç ve cezaya ilişkin düzenlemelerinde suç tanımlamalarına yer verilmiştir. *Hirschi*'ye (1972:47) göre de suç, tespitinde daha geniş toplum birimleri tarafından gerçekleşmesi halinde kişinin cezalandırılmasıyla sonuçlanacağı düşünülen davranışları ifade etmek için kullanılır.

Sapma davranışı resmi veya resmi olmayan toplumsal normları ihlal eden eylemleri kapsayan suçtan daha geniş bir kavramdır (Heckert ve Heckert, 2002:451-2, Mowen, Heitkamp ve Schroeder, 2023:1). Sapma davranışı, toplumsal normlara aykırı hareket etme anlamını taşıırken, bu normlar yasal düzenlemelerden daha geniş bir yelpazede yer alabilir. Sapma davranışı, toplumsal değerlerin veya geleneklerin

³ Bu ifade Emile Durkheim (1912) tarafından "Dini Hayatın İlkel Biçimleri" adlı eserinde, bir topluma bütünlük kazandıran ortak inançlar ve ahlaki tutumları ifade etmek üzere kullanılmıştır (Bruce ve Yearly, 2006:40-1).

ihlaliyle de gerçekleşebilir. Özellikle yukarıda detaylı biçimde ifade etmiş olduğumuz üzere sapma davranışı, sadece yasalara değil, toplumsal normlara da aykırı davranışları içerir (Heckert ve Heckert, 2002:451-3)

Suç ve sapma davranışı arasındaki temel fark, suçun yasalarla düzenlenen ve cezai yaptırıma tabi tutulan belirli eylemleri ifade ederken (Artuk ve arkadaşları 2021:261), sapma davranışının daha geniş bir toplumsal çerçeveyi içeren toplumsal kurallara da aykırı davranışları içermesidir (Becker, 1963:8-9,11). Suçun cezai yaptırıma tabi olması ve hukuki değerleri koruma amacıyla düzenlenmesi, suçun daha sınırlı ve kesin bir tanımını oluştururken, sapma davranışı toplumsal çeşitlilik ve dinamiklere daha duyarlı bir yaklaşımı yansıtır (İçel ve Donay, 2006:11, Heckert ve Heckert, 2002:451-2). Bu bağlamda, suç kavramı daha dar bir çerçeveyi kapsarken, sapma davranışı toplumsal dinamiklerin ve normların dikkate alındığı daha geniş bir çerçeveyi ifade eder.

Öte yandan, suç ve sapma davranışı kavramları, toplumun değerleri ve normlarına uygunluğu, toplumsal düzenin sürdürülmesini ve bireylerin toplumsal normlara uygun davranmalarını sağlama amacını taşıdıkları için, hukuk ve kriminoloji alanında sürekli bir etkileşim içindedirler. Bu etkileşim, suçun tanımı, sınıflandırması ve cezalandırılması gibi konularda hukuki ve toplumsal düzeni şekillendirirken, sapma davranışı da toplumun değişen dinamiklerine ve normlarına duyarlı bir şekilde anlaşılmasına ve açıklanmasına katkı sağlar.

Çalışmamızda, daha geniş bir toplumsal çerçeveyi içeren toplumsal kurallara aykırı davranışları içermesi, toplumsal dinamiklerin ve normların dikkate alındığı daha geniş bir tanıma sahip olması sebebiyle sapma davranışı kavramı tercih edilmiştir.

Çalışmamız çocuklarda çeşitli sosyal bağlılıklar ile sapma davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesini konu edinmektedir. Yukarıdaki açıklamalar ışığında çalışmamızda sapma davranışı, toplumca kabul edilen norm veya beklentilerin ihlali olarak ele alınmıştır. Çalışmamızda yer alan bu ihlaller hem suç (hırsızlık suçu) hem de sapma davranışı (çocukların alkol ve uyuşturucu madde kullanımı) olacağından daha kapsayıcı bir kavram olan sapma davranışı çalışmada tercih edilmiştir.

Çalışmamızda yer alan sapma davranışları türlerine göre kategorilere ayrılmıştır. Kategorilere ayırma işlemi esnasında sapma eylemlerinin türsel yakınlığı dikkate alınmıştır. Şiddet içeren suçlar, hırsızlık suçu, alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı ve diğer suçlar çalışmamızdaki beş farklı sapma davranışı kategorisini oluşturmaktadır.

Şiddet içeren suçlar silah taşımak, yağma, toplu kavga ve yaralama suçlarının birleştirilmesiyle elde edilmiştir. Şiddet içeren suçlar mağdurun şiddete maruz kaldığı veya şiddet ile tehdit edildiği suçlardır ve tasnifte bu unsur dikkate alınmıştır.

Hırsızlık suçu dükkândan hırsızlık, konuttan hırsızlık, bisiklet hırsızlığı, araba hırsızlığı, araba içi hırsızlık ve kişi üzerinden hırsızlık suçunun birleştirilmesiyle elde edilmiştir. Burada tasnif edilen suçlar malvarlığına karşı işlenen suçlardır ama tamamı hırsızlık suçu olduğundan ve malvarlığına karşı suçlara göre daha dar bir kategori olduğu için hırsızlık suçu şeklinde kategori oluşturulmuştur.

Alkol kullanımı kategorisi katılımcının hayatı boyunca alkollü içki içip içmediği sorusuna verilen cevaplar (evet/hayır) neticesinde oluşturulmuştur.

Uyuşturucu madde kullanımı kategorisi ise katılımcıların esrar/haşhaş, hafif uyuşturucu madde ve sert uyuşturucu madde kullanımına ilişkin sorulan sorulara verdikleri cevapların birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Diğer suçlar grafiti, mala zarar verme, internetten yasadışı içerik indirmek ve uyuşturucu madde satma suçlarının birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu kategori, şiddet ve hırsızlık kategorileri ile alkol ve uyuşturucu madde kategorilerine dahil edilmeyen diğer suç ve sapma davranışlarını kapsamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Kontrol Teorisi

Sosyal kontrol teorisi insanın ihtiyaçlarının ve arzularının sınırsız olduğunu ve daha fazlasını istemek, elde etmek için işlenen suçlarda ayrıca özel bir suçlu motivasyonuna ihtiyacı olmadığı varsayımında bulunur (Burke, 2009:245-246). İnsanlar ancak belirli şartlar söz konusu olduğu zaman sapma davranışında bulunmaktan kaçınırlar, bu belirli şartların sosyal kontrol olduğunu ifade edebiliriz. Sosyal kontrol yaklaşımına göre insan olmanın doğal ya da normal hâli uyumlu olmaktır ve sapma davranışı ise anormal olandır. Bu sebeple sosyal kontrol teorisi “*neden bazı bireyler suç işler*” değil “*neden çoğu birey uyum gösterir/suç işlemez*” sorusuna yanıt arar (Hirschi, 1972:34). Bu hâliyle suçluluk ve suçlu üzerine yoğunlaşan caydırıcılık yaklaşımından uzaktır.

Suç ve sapma davranışı toplumsal ve bireysel denetim yetersiz olduğu takdirde ortaya çıkar. Ancak toplumsal ilişkilere, değerlere, normlara ve geleneksel toplum düzenine verilen öncelik, bireyin kuralları ihlal etmesini, sapma davranışı göstermesini engeller. Sosyal kontrol yaklaşımına göre arzuların tatmin edilmesinin veya sorun çözmenin en hızlı ve kolay yolu, çoğu zaman kural-dışı davranışlar olup ayrıca bunun için özel motivasyona sahip olmaya gerek yoktur (Burke, 2009:246). İnsanlar toplumsallaşma süreci, sosyal kontrol mekanizmaları ve sosyal öğrenmeyle kısıtlanmadıkları sürece çeşitli faaliyetlerde bulunan etkin ve esnek canlılardır (Burke, 2009:246).

Sosyal kontrol teorisi suçluluğu açıklarken bireyin sosyal çevresi ve sosyal ilişkilerine önem verir. Yoksulluk, fırsat eşitsizliği, yabancılaşma ve statü endişesi gibi motivasyonlarla suç işleneceğinden bağımsız açıklamalarda bulunur. Suç, bireyi denetleyen güçlerin zayıflamasının sonucudur ve bu denetleyen güçlerin yokluğunda birey, hedefine daha hızlı ve kolay ulaşabileceği düşüncesiyle suç işler.

Sosyal kontrol teorisi suçlu açıklarken sosyal uyumun tam olarak yeterli olmadığı varsayımıyla başlar. İnsanın ilk eğiliminin kendi menfaati doğrultusunda hareket etmek olduğunu, bu doğrultuda kolayca sapma davranışında bulunabileceğini öne sürer, çünkü menfaati en hızlı ve kolay yoldan sapma davranışı (suç) aracılığıyla elde edilebilir.

Kişisel menfaatin en hızlı ve kolay yoldan elde edilmesine suçun aracılık etme fikri özellikle *Gottfredson* ve *Hirschi*'nin (1990) Genel Suçluluk Teorisi'nde yer almışsa da *Nye* çalışmasında "...genel olarak suçlu veya sapma davranışının herhangi bir pozitif anlamda açıklanmasına gerek yoktur, çünkü genellikle hedeflere normatif davranıştan daha hızlı ve daha kolay ulaşılmasına neden olur." (*Nye*, 1958:5-7) diyerek yaklaşık otuz yıl önce bu önemli noktaya değinmiştir.

Sosyal kontrol teorisine göre suç veya sapma kavramının kendisinin açıklanmaya ihtiyacı yoktur. Bunun yerine açıklanması gereken, kısıtlamalar veya kurallara uyumdur. Başka bir deyişle neden bazıları suç işlerken bazıları işlememektedir (kurallara uyarlar) sorusu ele alınır. Sosyal kontrol teorisyenleri bu soruya yanıt ararken sosyal kısıtlamalar ve sosyal kontrollerdeki farklılıklara işaret ederler. Sapma davranışını kastederek *Hirschi* "Soru neden yapmıyoruz? olmalıdır. Cesaret edersek yapacağımıza dair çok fazla kanıt var." şeklinde ifade etmiştir (*Hirschi*, 1972:34).

Sosyal kontrol teorisi topluluk ve birey seviyesinde olmak üzere iki farklı seviyede açıklamalarda bulunmaktadır. Topluluk seviyesindeki sosyal kontrol teorisi neden bazı toplulukların diğerlerinden daha fazla suç oranına sahip olduğunu açıklarken birey seviyesinde ise suçluluğun (sapmanın) bireysel sebeplerini açıklamaktadır. Son kırk yılda birey seviyesinde sosyal kontrol teorileri önemli ölçüde ilerleme kaydetmiştir.

Sosyal kontrol teorileri suçlu motivasyonunu ihmal ettiği, aynı suç tipindeki tekrardaki farklılığı açıklayamadığı, ceza adalet sistemine teori içerisinde daha az yer verdiği ve yaşın ilerlemesiyle beraber sapma davranışının azalmasını (olgunlaşmayla düzelme) açıklayamadığı, sosyal kontrol teorisinin düşük sosyo-

ekonomik statü, işsizlik gibi sosyal eşitsizlikleri önemsemediği, suçu sadece aile ve bireyin yakın sosyal çevresiyle ilişkisi üzerinden açıklamaya çalışması nedenleriyle eleştirilmektedir (Kızmaz, 2005:166-7).

2.1.1. Kökenleri

Sosyal kontrol teorisinin temel varsayımlarından olan bireyin maliyet ve fayda hesaplaması yaptığını belirten rasyonel yaklaşım *Hobbes*'da (1651) görülürken, sapmayı önceleyen psikolojik ve sosyolojik yaklaşımın izlerini *Freud* (1927) ve *Durkheim*'da (1897) görmek mümkündür (Burke, 2009:245-61).

Thomas Hobbes insan doğası ile yasal sınırlamalar arasındaki çelişki üzerine düşünürken “*Neden insan toplumun kurallarına uysun?*” sorusuna korku yanıtını vermiştir; *Hobbes*'a göre bireyi kendi menfaati için yasaları çiğnemekten alıkoyan mefhum korkudur (Hobbes, 2019:205-17).

Freud kişilik kuramında bilincin üç farklı unsurdan oluştuğunu ileri sürmekteydi: id, ego ve süperego. *Freud*'a göre id, bilincin diğer unsurları olan ego ve süperego tarafından yeterince sınırlandırılmazsa sapma davranışında doğal bir artış olacaktır (sosyal kontrol teorilerindeki bağlılık ve özdenetim gibi) (Burke, 2009:245; Kratcoski & Kratcoski, 2020:52-4). *Freud*'un görüşleri, sosyolojik etkenlerden çok psikolojik etkenler üzerinde duran erken dönem kontrol teorileri üzerinde etkili olmuştur.

Sosyal kontrol teorisine sosyolojik yaklaşımın izlerini *Durkheim*'da görebiliriz. İhtiyaçlar, arzular ve hedeflerin bireyin içinde doğal olarak var olabileceğini ve sadece toplumun sahip olduğu ahlâk kurallarıyla kısıtlanabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca gerçeklikten uzak ihtiyaçlar ve arzuların da toplumca (zamanın sosyal çerçevesi içerisinde) yaratıldığını belirtmiş, bu fikri daha sonra *Merton* (1938), suçluluğun sebebinin anomi olduğu şeklinde geliştirmiştir (Burke, 2009:245; Kratcoski & Kratcoski, 2020:78).

2.1.2. İlk Dönem Kontrol Teorileri

2.1.2.1. Thomas ve Znaniecki

Bireysel düzeyde sosyal kontrol teorisinin tarihi kökleri, *W. I. Thomas* ve *F. W. Znaniecki*'nin (1920) sosyal psikoloji yaklaşımına ve sosyal değişimin bireysel ahlâki sonuçlarını açıklama çabalarına kadar izlenebilir (McLaughlin ve Newburn, 2010:120). *Thomas*'a göre ahlâki bozulma (demoralizasyon), birincil grupların (kişinin dahil olduğu sosyal gruplar: aile, kilise, okul), bireylerin ihtiyaçlarını karşılayamadığı ve bireylerin de kişisel menfaatlere erişimde hiçbir kısıtlamanın olmadığı koşulları bulduklarında meydana gelir. Birincil grup kontrollerinin yokluğunda, bireysel düzeyde yeniden yapılanma gerçekleşene kadar bireyin ahlâkının bozulduğu (demoralizasyon) ve bu durumun ekonomik bağımlılık, aile içi geçimsizlik, cinsel karışıklık, yetişkinlerde ve çocuklarda suçluluk gibi sonuçlara yol açabileceği ifade edilmiştir (McLaughlin ve Newburn, 2010:121).

2.1.2.2. Albert Reiss

Bireysel seviyede kontrol teorisine ilişkin ilk açıklamalardan birini 1951 yılında Kişisel ve Toplumsal Kontrollerin Zayıflaması Olarak Suçluluk (Delinquency as the Failure of Personal and Social Controls) isimli makalesiyle *Albert Reiss* yapmıştır. Makalesinde çocuk suçluluğunun bireysel kontrolün zayıflaması sebebiyle ortaya çıkabildiğini ifade etmiş, suçu, kişisel ve sosyal kontrolün zayıflamasıyla ortaya çıkabilen toplumsal normlara uygun düşmeyen davranış olarak tanımlamıştır (Reiss, 1951:196).

Bireysel seviyede sosyal kontrolün gelişmesinde en önemli etkenlerden biri ailedir. *Reiss* aile ile çocuk arasındaki sosyal bağların kuvvetli olmasının, ebeveynlerin çocuk üzerinden doğrudan kontrol sağladığını, böylece çocuğun zamanla ailesiyle özdeşleştiğini, ahlâki gelişim gösterdiğini ve kişisel çıkarları üzerinde kontrol

geliştirdiğini ifade etmiştir (Reiss, 1951:198). Reiss'a (1951:197) göre eğer suçluluk sosyal kontrollerin yokluğundan kaynaklanıyorsa o zaman suçlu akranlarla temasın suç motivasyonu sağlamak için gerekli olması pek olası değildir, bu yüzden suçlu akran gruplarını toplumsal düzendeki kişisel ve sosyal kontrollerin zayıflamasının sonucu olarak görmüştür.

2.1.2.3. Jackson Toby

Jackson Toby (1957) suçluluğu ve sapma davranışını, caydırıcılığın az olması ya da kendi ifadesiyle *stake in conformity* (uyumluluk) kavramıyla açıklamaya çalışmıştır. Uyumluluk kişinin suç işlese ne kaybedeceğini, neyi riske atabileceğini ifade eder. Bunlar değerli nesneler olabileceği gibi, itibar, iyi ve kötü anlayışı, özetle kişinin suç işlemek için riske atmayacağı her şey olabilir. Kişi ne kadar çok *uyumluysa* o kadar az suç işlemesi daha olasıdır (Toby, 1957:12-7).

Toby toplumsal kurumlara bağlılığı düşük ergenlerin çeteleşme için aday olduğunu ifade etmiştir (Karachi ve Toby, 1962:203-4). *Toby* ayrıca bireysel seviyede sosyal kontrol yaklaşımının topluluk seviyesinde makro açıklamalarda bulunan sosyal kontrol yaklaşımından farklı olarak daha kapsayıcı olduğunu ileri sürmüştür (Toby, 1957:12-7). Çalışmasında birey seviyesinde sosyal kontrol aracılığıyla suçluluğu açıklamaya çalışmıştır.

Albert Reiss (1951) ve *Jackson Toby* (1957) çalışmalarıyla sosyal kontrolü, topluluk seviyesinde yaklaşan sosyal düzensizlik teorisyenleri ve Chicago okulunun bireyin kişisel özelliklerinden ziyade sosyal yapılar ile çevresel etkenlerle sınırlı olarak ele aldığı yaklaşımdan koparmış, onlardan farklı olarak daha mikro seviyede (bireysel) suçluluğu (sapmayı) açıklamak istemiştir.

2.1.2.4. Ivan Nye

Ivan Nye (1958) sosyal kontrolün içsel, doğrudan ve dolaylı olmak gibi değişkenlerini belirleyip, en mühim sosyal kontrol mekanizmalarından olan aileyi ön plana çıkarmıştır. *Nye*'a göre doğrudan kontrol ailenin, öğretmenlerin ya da polisin direkt sınırlama ve kısıtlama yöntemleriyle uygulanır; içsel kontrol ise bireylerde dışsal kontrolün yokluğunda var olur ve bizim bugün *utanç* dediğimiz kavrama tekabül eder, dolaylı kontrol bireyin geleneksel olarak önemli olan diğerlerine karşı duyduğu sevgi seviyesine bağlıdır, son olarak alternatif ihtiyaç tatmini araçlarıyla kontrol, bireylerin meşru olmayan yollara başvurma eğiliminin azalmasıyla uygulanır (McLaughlin ve Newburn, 2010:123-32). *Nye*, ailenin doğrudan sosyal kontrolde bulunabileceğini, fakat zamanla çocuğun kendisi üzerinde içsel bir kontrol geliştirebileceğini öne sürmüştür.

Hirschi (1972), *Nye*'ın içsel kontrol gibi kavramları kullanmasını eleştirmiş, ancak 30 yıl sonra sapma davranışını açıklayıcı değişken olarak özdenetimi önermiştir (Gottfredson ve Hirschi, 1990). *Nye*'ın çalışması, sosyal kontrol perspektifinden yapılan çalışmaların ilk majör sunumudur ve daha sonra anket verilerini kullanılarak elde edilen bulguların çoğu *Nye*'ın çalışmasıyla tutarlı bulunmuştur (Burke, 2009:248). *Reiss* ve *Toby* gibi *Nye* da birey seviyesinde sosyal kontrolle ilgilenmiş, suçluluğu bireysel bir mefhum olarak ele almıştır.

2.1.2.5. Nötrleşme Teorisi

Sykes ve *Matza* (1957) suç işleyen ve işlemeyen bireyler arasında pek az fark olduğunu, suçluların da hayatlarının çoğunda sapma davranışında bulunmadıklarını öne süren nötrleşme teorisini geliştirmiştir. Ayrıca suçluların çoğunun yaşları büyüdükçe suçlu yaşam tarzından uzaklaştığını, sebebinin ise temel ahlâk normlarının gençler tarafından nötrleştirilmesi olduğunu belirtmiştir. Nötrleşme sapma davranışını aklamak için mevcut toplumsal normların uygulanmasının geçici olarak askıya

alınmasıdır (Sykes ve Matza, 1957:667). Sıkça kullanılan nötrleşme tekniklerinden bazıları; sorumluluğun reddedilmesi (“Kendime engel olamadım!”), hasarın reddedilmesi (“Kimse incinmedi.”), mağdurun reddedilmesi (“Hak etmiş!”), kınayanların kınanması (“Beni eleştirmeye ne hakları var!”) ve sadakate dayanma (“Başka biri için yaptım.”) (Sykes ve Matza, 1957:667-9).

İlerleyen yıllarda *Matza* sürüklenme (drift) teorisiyle bireylerin nötrleşme sürecini ahlâki ve toplumsal normlara geçici olarak ara vermek için kullandığını (özünde suçlularında normların bilincinde olduğunu), böylece sapma davranışında bulunduklarını şu dört çıkarımla açıklamıştır: Suçlular; işledikleri suçlardan dolayı suçluluk (vicdan azabı) duyarlar, yasalarla uyumlu bireylere saygı gösterirler, uyumlu olma taleplerine karşı bağışık değildirler ve mağdur edebilecekleri ile edemeyecekleri arasında bir sınır vardır (McLaughlin ve Newburn, 2010:141). Her ne kadar *Matza*’nın sürüklenme teorisi deneysel çalışmalarla desteklenmemiş olsa da kriminoloji teorileri arasında önemli bazı noktaları vurgulamıştır.

2.1.2.6. Irving Pilivain ve Scott Briar

Irving Pilivain ve Scott Briar (1965), dönemin gözde teorileri olan motivasyon teorisini ve alt-kültür teorilerini, yetersiz oldukları, suçlu ayrıcalıklarını ön plana çıkardıkları, gençken sapma davranışında bulunan kişilerin yaşlandıkça neden sapma davranışlarını terk ettiğini açıklayamadıkları gerekçesiyle eleştirmiştir. *Pilivain* ve *Scott* kişilerin suç işlemelerinde toplumsal kurallara uyumluluğu ve ait oldukları toplumsal çevrelerine bağlılıkları üzerinde durmuştur. Sosyal kontrolün merkezi sürecinde uyumluluğa adanmışlığın (commitment to conformity) olduğunu ve ayırıcı nitelikte suçlu motivasyonunun, uyumluluğa adanmışlık kadar önemli bir değişken olmadığını ifade etmişlerdir (Pilivain ve Briar, 1965:41-2). Uyumluluğa adanmışlığın ailede, okulda ve benzer sosyal kurumlarda şekillendiğini, kural ihlalinde sadece maddi kayıpların söz konusu olmadığını, sosyal statünün, itibarın, beklentilerin de riske atıldığını söylemişlerdir (Pilivain ve Briar, 1965:41-2).

Kuvvetli biçimde uyumluluğa adanmış bireyin anlık ve geçici durumlarda suça karışmayacağı, bununla birlikte sahip olduğu akran grubu ve sosyal çevreyi de suça karışmama konusunda olumlu olarak etkileyeceği söylenebilir, çünkü suç işlemeye beraber bu sosyal çevresinden kopmayı ve değer verdiği akranları tarafından dışlanmayı riske atacaktır. Şunu da ifade etmek gerekir ki *Pilivain* ve *Briar*'ın kontrol teorisi statik değil dinamiktir; yani hayatının sadece bir döneminde uyumluluğa adanmışlığı zayıf olan bireylerin zamanla bu özelliği kazanabileceklerini ifade ederek daha esnek bir açıklama getirmiştir (McLaughlin ve Newburn, 2010:123).

2.1.2.7. Önleme Teorisi

Walter Reckless'ın (1967) önleme teorisi, bireyleri suça yöneltebilecek itici ve çekici etkenler olduğunu, çoğu bireyin bu baskılara (etkenlere) direndiği ve yasalarla uyumlu vatandaşlar olduğunu ifade etmiştir. İtici ve çekici etkenlere huzursuzluk ve saldırganlık gibi psikolojik etkenler örnek verilebileceği gibi yoksulluk gibi olumsuz sosyal koşullar da verilebilir. Sapma davranışını gerçekleştirmeye yönelik itici etkenler olumsuz yaşam koşullarını ve genel olarak meşru fırsatların (başka bir deyişle, zorlamaların) eksikliğini içerirken, çekmeler suçlu arkadaşların ve suçlu/sapkın alt kültürlerin cazibesini içerir.

Reckless, bireyin içsel ve dışsal kontrol değişkenlerinin bu itici ve çekici etkilere karşı önleyici nitelikte olabileceğini öne sürmüştür. Önleyici faktörleri; makul sınırlar ve beklentiler, anlamlı roller ve faaliyetler (özellikle aidiyet ve kimlik duygusu) ailede destekleyici ilişkiler ve yeterli disiplin gibi çeşitli tamamlayıcı değişkenler olarak tanımlanmıştır (Burke, 2009:249). *Reckless* içsel kontrol değişkenlerine daha fazla önem vermiştir. İçsel kontrole ilişkin dört ana unsur tanımlamıştır. Bunlardan ilki benlik algısı (self concept) olup bireylerin, ne kadar kuvvetli benlik algısına sahipse suç davranışına itici ve çekici olan faktörlerden o kadar izole olabileceğine işaret eder. Diğerleri hedef odaklı olma (goal oriented), üzüntüyle baş edebilme (frustration tolerance) ve kuralları dikkate alma (norm

retention) olup bu unsurların varlığı durumunda birey, kendisini suça iten ve çeken etkilere kaçınabilir (Reckless, 1967)⁴.

2.1.3. Yakın Dönem Kontrol Teorileri

2.1.3.1. Sosyal Bağ Teorisi

Travis Hirschi (1972) birey seviyesinde en kapsamlı ve saf sosyal kontrol teorisinin gelişimine katkı sağlamıştır. Bireyin toplumla bağı zayıflar veya koparsa sapma davranışında bulunacağı şeklindeki görüşü, 1969 yılında yayınladığı klasik eseri *Suçluluğun Sebepleri'nin* (Causes of Delinquency) konusunu oluşturur. *Hirschi'nin* sosyal bağ teorisine göre sosyal bağlılığın dört temel unsuru vardır: bağlılık (attachment), adanmışlık (commitment), meşguliyet (involvement) ve inançlar (beliefs). Birey bazında sosyal kontrolün içsel psikolojik tarafını öne çıkaran diğer sosyal kontrol teorilerinin aksine bu unsurlar daha çok kontrolün sosyolojik yanına işaret etmektedir ve bu sosyal bağlılık unsurlarının zamanla değişebilen dinamik bir yanı vardır.

Hirschi (1972), sosyal bağ teorisini neden bazı gençlerin suç işlemediğinin bir açıklaması olarak kullanmıştır. Aileleriyle ve toplum içinde güçlü sosyal bağlar kuran gençlerin, toplumun normlarını ve değerlerini kabul etme ve toplumun kural ve yasalarına uyma olasılıklarının daha yüksek olacağını, sosyal bağları zayıf olan gençlerin ise sapma davranışı göstermede öncelikli suçlu adayları hâline geleceğini ifade etmiştir.

Hirschi sosyal bağın dört unsurunu şöyle tanımlamıştır: bağlılık, bireylerin diğer kişi ve kurumlarla; ebeveynleri, akranları, işleri veya okulları ile etkili ilişkiler kurma kapasitesini ifade eder; adanmışlık, sapkın davranışlarda bulunarak riske

⁴ Burada bahsedilen kurallar yasalar, geleneksel kurallar, toplum değerleri, ahlâk kuralları gibi daha kapsayıcı bir bakış açısıyla kavramsallaştırılmıştır (Demirel, 2017:38).

atılabilecek geleneksel düzene bireyin yaptığı sosyal yatırımları ifade eder; meşguliyet (geleneksel hedeflerin peşinde koşmak için zaman ve çaba yatırımını ifade eder; ahlâki değerlere inanç toplumun değerlerinin, normlarının ve yasalarının değerine dair inançtır (Hirschi, 1972:16-26). Birbirinden bağımsız olmalarına rağmen bu dört kontrol değişkeninin birbirini güçlendirdiği ve birlikte daha etkin bir şekilde çalıştığı düşünülmüştür. Bir kontrol aracı olarak aileye odaklanmak, dönemin suçlu motivasyon kaynağı olarak ekonomik koşullara yapılan vurguyla belirgin şekilde bir tezat oluşturmaktadır.

Sosyal bağın kuvvetli olması sapma davranışını engeller çünkü toplumsal düzene ve geleneksel değerlere bağlılık, adanmışlık, meşguliyet ve inançlar sapma davranışını olduğundan daha maliyetli hâle getirir. Neticede suçlunun da rasyonel karar aldığı, maliyet-fayda hesabı yaptığı değerlendirildiğinde sapmadan kaçınmanın kendisi için daha makul olacağı sonucuna varılabilir (McLaughlin ve Newburn, 2010:124).

Hirschi'nin sosyal bağ teorisinin ortaya çıktığı dönemde yaygın olan, ilgi gören teoriler ayırıcı birliktelikler (differential association) ve kültürel sapma (alt-kültür) teorileridir. Ancak bu teoriler iki önemli hususu açıklayamamıştır: Neden zamanla bireyler sapma davranışı göstermeyi bırakır ve toplumla daha uyumlu olmaya başlar? *Hirschi*'nin sosyal bağ teorisi bu iki eksik hususu da sosyal bağın kuvvetlenmesiyle açıklayabilme iddiasındadır (McLaughlin ve Newburn, 2010:124).

Hirschi'nin çalışmasını değerli kılan ve diğerlerinden ayıran en önemli özelliği kuramsal olması kadar deneysel bir çalışma olmasıdır. *Hirschi* dört binden fazla farklı etnik ve sosyal sınıfa ait ergenin yer aldığı, Richmond Gençlik Projesine ait verileri kullanan bir çalışmayla sosyal bağ ve unsurlarını ortaya koymuştur (Akers ve Sellers, 2009:129). Çalışmada gerilim, kültürel farklılıklar ve kontrol teorileri gibi farklı kuramların önermeleri de test edilmiş, sapma davranışıyla en yakın ve kararlı ilişkiyi sosyal bağ değişkenlerinin gösterdiği görülmüştür (Hirschi, 1972:131-4). Elde edilen verilerden ortaya çıkan sonuca göre çocuğun ailesiyle kurduğu yakın ve kuvvetli ilişki, ebeveynlerine daha çok bağlılık göstermesine, böylece sapma davranışında bulunma ihtimalinin azalmasına sebep olmaktadır. Okula ve öğretmenlerine bağlılık

göstermeyen (öğretmenlerinin kendileri hakkında ne düşündüğünü umursamayan) çocukların ise sapma davranışı gösterme ihtimali artmaktadır. Şunu da ayrıca belirtmek gerekir: suçlu akranlara bağlılık diğer geleneksel sosyal bağlardan fazla bir etkiye sahiptir; suçlu akranlarıyla daha kuvvetli sosyal bağa sahip çocukların da sapma davranışı gösterme ihtimali artmaktadır. Söz konusu deneysel çalışmada (anomi teorilerinin yaklaşımı olan toplumsal çözülüşle bireysel sapmanın ortaya çıktığı yaklaşımının aksine bireyin toplumla bağının zayıflamasıyla sapmanın ortaya çıktığı) yüksek amaçlara sahip ve kuvvetli sosyal bağa sahip olmanın bireyleri toplumla uyumlu olmaya sevk ettiği ortaya konulmuş ve bunlarla beraber sosyal sınıf ile etnik geçmişin de sapma davranışıyla ilişkisinin çok zayıf olduğu görülmüştür (Hirschi, 1972:81-2).

Hirschi'nin çalışmasının bir çok teorik ve deneysel modellemesi yapılmıştır. *Thomas* ve *Hyman*'ın 1978 tarihli çalışması yöntem olarak daha karışık modellemede bulunmuş ve “sapma davranışını tamamen açıklamıyor olsa da önemli ölçüde açıklama getirdiğinin inkâr edilemeyeceğini” ortaya koymuştur (Thomas ve Hyman, 1978). *Thompson*, *Mitchell* ve *Doddler*, lise öğrencileri ve ıslahevlerindeki çocuklar üzerinde yaptıkları 1984 tarihli anket çalışmasında sapma davranışıyla suçlu akranlara bağlılık arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır (Thompson, Mitchell, ve Doddler, 1984).

Hirschi'den sonra yapılan sosyal bağ teorisinin test edildiği çalışmalarda sapma davranışıyla en çok ilgisi bulunan sosyal kurumların okul ve aile olduğu, ailesine daha sıkı bağlı olan ve birlikte bolca vakit geçiren çocuklarla, okul başarısını önemseyen ve okulu seven çocukların (okula bağlılık gösteren) sapma davranışında bulunma ihtimallerinin azaldığı gözlemlenmiştir (Burke, 2009:260).

Sosyal bağ teorisi, sapma davranışının son derece popüler bir açıklaması olduğunu kanıtlamış, çok sayıda ampirik çalışma üretmiş ve *Akers* tarafından “son yirmi beş yılda suçlu ve suçlu davranışın baskın teorisi” olarak nitelendirilmiştir (McLaughlin ve Newburn, 2010:126).

Sosyal Bağ Teorisi'nin unsurları aşağıda açıklanmıştır:

2.1.3.1.1. Bağlılık

Sosyal bağ teorisinin ilk ve en önemli unsuru olan bağlılık, bireyin diğer insanlar ve kurumlarla (çocukların arkadaşları, okul ve aileleriyle) kuracağı etkili ilişkiye işaret eder. Eğer bu bağ kuvvetliyse birey diğerlerinin ne düşündüğünü, fikirlerini daha çok umursayacak ve buna uygun davranacak, böylece sapmadan kaçınacaktır. Ebeveynle arasındaki bağ zayıflarsa suç davranışı olasılığı artacak; bu bağ güçlendirilirse suç davranışı olasılığı azalacaktır. Bağlılık aynı kişi için zaman içinde kolayca değişken olarak görülebilir (Hirschi, 1972:107). Bağlılık, içsel psikolojik bir kontrolü değil mevcut sosyal ilişkileri ön planda tutmaktadır (Burke, 2009:250). Sosyal bağ formu olarak bağlılık ebeveyn, öğretmen ve akranlara olabileceği gibi okul ve dini topluluk gibi sosyal kurumlara da olabilir (Wiatrowski ve Anderson, 1987:70-1).

Ebeveynini seven, ebeveyni ile arasındaki ilişkiye değer veren çocuk onları üzmeyecek, aralarındaki ilişkiyi zedelemeyecek şekilde hareket eder. *Hirschi* ergenlerde aileye bağlılık ile suçluluk arasında negatif ilişki olduğunu bulmuştur (Hirschi, 1972:107). Alt kültür teorisi eğer çocuğun akranlarıyla bağ kuvvetlenirse sapma davranışında bulunma ihtimalinin de artacağını ifade eder, ancak *Hirschi* aynı fikirde değildir. Çocuklar ne kadar akranlarına bağlılık gösterirse o kadar sapma eğilimi gösterme ihtimalleri azalır (Hirschi, 1972:159-60). Bu arada şu eleştiriyi de belirtmek gerekir ki suçlu akran gruplarıyla daha fazla vakit geçiren ve onlara bağlılık hisseden çocukların -sosyal öğrenme yaklaşımıyla- sapma gösterdikleri görülmüştür (Maguire, Morgan ve Reiner, 2012:539-40). Ayrıca *Hirschi* çalışmasında öğretmenlere bağlılık ile suçluluk arasında negatif ilişki olduğunu ortaya koymuştur⁵ (Hirschi, 1972:125).

⁵ Çalışmada kullanılan veri setinde öğretmenlere bağlılık değişkeni “Öğretmenimin benim hakkımda düşündüklerini umursarım.” ifadesine verilen yanıtlar ile ölçülmüştür.

2.1.3.1.2. Adanmışlık

Adanmışlık bireyin geleneksel toplum yapısı içerisinde yapmış olduğu sosyal yatırımları ifade eder ve eğer bireyin bu yatırımları çok ve kuvvetliyse sapma davranışında bulunarak riske atmayacağını belirtir. Bu kavram daha çok rasyonel bir yaklaşım olup maliyet-fayda perspektifiyle ele alınmıştır. Adanmışlık çocuğun okul gibi sosyal kurumlara vakit ayırması, okulla ilgili ev ödevlerini yapması, okul kulüplerine ve kurslara katılması şeklinde görülebilir ve böyle faaliyetlerde bulunan çocuğun sapma davranışında bulunma ihtimali azalır (Burke, 2009:250, Hirschi, 1972:185). Ayrıca başarıya değer verme ve yatırım yaparak kendini gösteren adanmışlık, iyi bir işe sahip olabilmek için iyi bir üniversiteye gitmeye çalışan çocuğun daha çok ders çalışmasında da mevcuttur. Bahsedilen geleneksel toplum düzeniyle ilişkili faaliyetlere adanmışlıktan yoksun gençlerde sapma davranışı gösterme ihtimali artar (Wiatrowski ve Anderson, 1987:77).

2.1.3.1.3. Meşguliyet

Meşguliyet, bireyin sapma davranışında bulunmak için zaman bulamayacak kadar meşgul olmasını ifade eder. Buradaki önemli husus, meşgul olunan faaliyetin toplumun değerleri ve geleneksel yapısıyla uyumlu olmasıdır (Çocuklarda okula gitmek, yetişkinlerde ibadethaneye gitmek, çalışmak gibi). Çocuğun toplumun geleneksel değerleriyle uyumlu, başarıyı vurgulayan faaliyetlerle meşgul olması, fazla zaman geçirmek istemesidir. *Hirschi*'ye göre alışılmış faaliyetlerde zaman harcayan bireyin sapma davranışında bulunmak için yeterince zamanı kalmayacaktır (Hirschi, 1972:195-6).

2.1.3.1.4. İnançlar

İnançlar derinden benimsenmiş inançları değil daha çok sürekli pekiştirilmeye ihtiyaç duyan bir dizi izlenim ve kanaati ifade edip bireyin diğer kişiler ve kurumlarla olan ilişkileriyle yakından ilgilidir. Toplumsal kuralları ve geleneksel değerleri kabul

eden, bu normlara inanan bireyin sapma davranışı gösterme ihtimali daha azdır. Örneğin akranlarına zorbalık yapmakta veya başkasına ait kalemi çalmakta sorun olduğunu düşünen çocuk böyle eylemlerde bulunmayabilir. Toplum normlarına inanç arttıkça bu normlar, daha az ihlal edilir hâle gelir (Özbay ve Özcan, 2008:137).

Sosyal bağlılığın bu dört unsurunun ayrı ayrı birer değişken olarak da birlikte sosyal bağlılık üst boylamı olarak da sapma davranışıyla ilişkili olduğu daha sonra yapılan çalışmalarda görülmüştür (Burke, 2009:250).

2.1.3.1.5. Eleştiriler

Sosyal bağ teorisi her ne kadar önemli miktarda ampirik verilerle desteklenmiş olsa da belirli noktalarda eleştirilmiştir. *Hirschi*'nin kendisi de teorisini, meşguliyet değişkenine gereğinden fazla değer verdiği ve suça karışmış akranların önemini küçümsediği gerekçesiyle daha sonraki yıllarda eleştirmiştir (Burke, 2009:251).

Yöneltilen önemli eleştirilerden bir başkası ise sosyal bağ teorisinin özel bir suçu (veya sapma davranışını) açıklamak için yetersiz olmasıdır (Braithwaite, 1989:13). Örneğin bireylerin işlediği uyuşturucu kullanma, beyaz yaka suçu işleme veya yaralama suçlarını birbirinden ayıran nedir?

Hirschi'nin teorisi, sapma davranışının gerçekleştiği temel yapısal ve tarihsel bağlamı dikkate almamakta ve birincil sapmayı açıkça ele alırken ikincil sapmayı kavramsal sınırlarının dışında görmektedir.

Sosyal kontrole ilişkin çalışmaların önemli bir kısmı öz bildirim anketleri aracılığıyla veri toplamaktadır. Öz bildirim anketleri ise özellikle katılımcıların soruları bireysel olarak yorumlamadaki farklıları ve verdikleri yanıtların güvenilirlikleri konusunda eleştirilmektedir (Robins, Fraley, Krueger, 2007:228). Bu bağlamda sosyal kontrolü konu edinen çalışmaların elde ettiği bulgular noktasında, verilerin toplanma metodu sebebiyle eleştirildiğini de ayrıca belirtmemiz gerekir (Kızmaz, 2005:167).

2.1.3.2. Bütünleşik Sosyal Kontrol Teorileri

İlerleyen dönemde, yöneltilen eleştiriler ve diğer önemli suç teorileri dikkate alınarak bütünleşik sosyal kontrol teorileri ortaya atılmıştır.

Elliot, Ageton ve Canter (1979), anomi teorisi ile sosyal öğrenme ve sosyal kontrol teorilerini basit, açıklayıcı bir modelde birleştirerek geliştirmiştir. Amaçları daha açıklayıcı bir kuramsal model inşa etmektir. *Elliot ve arkadaşlarına* göre bireyler hayatlarının erken dönemlerinde farklı toplumsallaşma (socialisation) süreçleri deneyimler. Bu süreç bireylerin adanmışlık seviyelerini, geleneksel toplum düzeniyle olan ilişkilerini veya diğer bir deyişle sosyal bağlarının niteliğini belirler; bu sosyal bağlar okulda yahut ailede pekiştirilir ve devamlı kuvvetli olması sağlanır (Burke, 2009:252). Bu modelde, sınırlanmış veya engellenmiş fırsatların, okul ortamındaki olumsuz etiketlemenin, evdeki ve topluluktaki düzensizliğin (işsizlik ve ekonomik yoksulluk) sosyal bağların gevşemesine ve zayıflamasına sebep olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca sosyal öğrenme teorisinden de beslenen bütünleşik kontrol teorisi, suç hareketlerinin öğrenilmesinin ve suçlu akranlarla aynı ortamda bulunulmasının da sapma davranışına yönelik önemli ölçüde katkı sağladığı sonucuna varmıştır. *Elliot ve arkadaşlarının* bütünleşik kontrol teorisine göre suç, sosyal kontrol ile sosyal öğrenmenin bütünleşmesiyle ortaya çıkar. Geleneksel toplum düzeniyle bağları zayıflayan bireyin suçlu akran grubuyla bağlarının kuvvetleneceği ifade edilmiştir.

Stephan Box (1981, 1987), sosyal bağ teorisinin öz bildirim anketleri aracılığıyla test edilmesi sonucu ortaya çıkan sosyal sınıf ile sapma davranışı arasındaki zayıf ilişki ile resmi istatistik verilerine dayanılarak ortaya konulan sosyal sınıfın sapma davranışı üzerinde kuvvetli etkisi olduğu yönündeki çelişkiyi gidermek, bu farklılığı açıklamak istemiştir. Etiketleme teorisi ile sosyal bağ teorisini birleştirerek bütünleşik bir model ortaya koyan *Box*, ilk sapma davranışı gösteren (öz bildirim anketlerinde yer alan) kişilerin zamanla ekonomik açıdan yoksullaştıklarını, böylece resmi istatistiklerde görülen ikincil sapmada bulunan suçlulara dönüştüklerini ifade etmiştir. Ceza adalet sistemindeki uygulamalarda görülen farklılıklar ve dezavantajlı gruplara karşı önyargılar toplumun avantajlı kesiminin lehineyken,

dezavantajlı grupların aleyhinedir. Bu durum kaçınılmaz olarak ikincil sapmaya sebebiyet verecektir (Burke, 2009:252-3). Daha sonraki bir çalışmasında Box (1987) İngiltere’de yaşanan ekonomik durgunluğun suç oranlarında artışa sebep olduğunu ortaya koymuş ve meşru yolların azalmasının, yoksulluğun ve toplumsal gerilimin artmasının ekonomik olarak dezavantajlı bireylerin sapma davranışı gösterebilmesi üzerinde etkili olduğunu, çünkü bireyin, üzerinde sosyal kontrol uygulayan toplumsal düzene, ailesine, sosyal çevresine bağlılığının azalmasının söz konusu olduğunu belirtmiştir.

2.1.3.3. Genel Suçluluk Teorisi

Gottfredson ve *Hirschi* (1990) yayınladıkları Genel Suçluluk Teorisi (A General Theory Of Crime) adlı çalışmayla suçu her yaşta ve her mekânda açıklayabilen, sadece suçu değil aynı zamanda sigara içmek, alkol kullanmak, bahis oynamak gibi sapma davranışlarını da izah edebilen bir teori ortaya koymuştur. Çünkü daha önce genel olarak sosyal kontrol teorilerinin, özel olarak da *Hirschi*’nin (1972) sosyal bağ teorisinin eleştirildiği noktaların başında, çocuklarda yaştan ilerlemesiyle azalan sapma davranışlarını ve farklı suç kategorileri arasındaki farklılıkları açıklayamadığı gelmektedir.

Rasyonel katılımcı yaklaşımı ile sapmanın önceden belirlenmiş olduğu (predestined) yaklaşımını birleştiren *Gottfredson* ve *Hirschi*’ye göre bireyler asgari çaba, planlama, hazırlık ve riskle menfaat elde etmeye çalışır, maliyet-fayda hesabı yaparlar. Sapmanın önceden belirlenmiş olduğu yaklaşımı ise sapmaya sebep olan faktörlerin çocukluk döneminde oluşmuş ve kalıtsal olarak edinilmiş olduğuna dayanır. *Gottfredson* ile *Hirschi* (1990) özdenetim (self-control) kavramıyla sapmaya neden olan faktörlerin erken yaşta oluştuğunu, ayrıca uygun koşulların ve fırsatların var olmasının da suç olasılığını arttıracaklarını belirtmiştir.

Genel suçluluk teorisinin merkezinde özdenetim kavramı yer almaktadır. Özdenetim, bireylerin anlık tatminlere karşı koymasına ve davranışlarının uzun vadeli maliyetlerini gözeterek kaçınmasına bağlı zamanla değişmeyen özelliştir.

Genel Suçluluk Teorisi'nde özdenetim, bir dizi farklı ögenin bir araya gelmesiyle oluşan çok boyutlu bir kavramdır. Özdenetimi düşük olanlar, arzularının, ânında ve kolay yoldan tatmin edilmesini, riskli ve heyecan verici eylemleri tercih eder, planlama gerektiren uzun vadeli hedefler peşinde koşmaktan kaçınır, başkalarına kayıtsız kalırlar; bu kişiler ben merkezlidirler. *Gottfredson* ile *Hirschi*'nin daha sonraki çalışmalarında ise özdenetim fikri etrafında daha küçük bir kavramsal çit inşa edilmiş gibi görünür. Özdenetimi, uzun vadeli maliyet pahasına kısa vadeli zevk vaat eden davranışların cazibesine kapılma eğilimi olarak düşünmeye başlayan ikiliye göre suç işleyen bireyler, uzun vadeli sonuçları ihmal etme eğiliminde olan insanlardır (*Hirschi ve Gottfredson*, 2001:81-2).

Tüm diğer sosyal kontrol formları gibi özdenetim de zamanla oluşan, şekil alan bir denetim formudur (*Gottfredson ve Hirschi*, 1990:107). *Hirschi ve Gottfredson*, özdenetimin öncelikle aile içinde başlayan sosyalleşmeyle, sınırlamalar ve denetimle oluştuğunu, daha sonra ise geri alınmasının zor olduğunu, aynı şekilde bireyin hayatının erken döneminde oluşmadıysa da daha sonraki süreçte oluşmayacağını ifade ederler (*McLaughlin ve Newburn*, 2010:126). Özetle özdenetim bireyin hayatının erken döneminde oluşan ve zamanla kalıcı hâle gelen (değişmeyen) bir özelliştir.

Genel suçluluk teorisi, sosyal bağ teorisinden çok daha geniş bir bakış açısına sahiptir. Tüm sapma davranışlarını bireyin yaşından, eylemin gerçekleştiği yerden ve sapma davranışının türünden bağımsız olarak (özdenetim kavramı aracılığıyla) açıklayabildiği ileri sürülmüştür (*McLaughlin ve Newburn*, 2010:126). Ancak şunu da belirtmek gerekir ki birey seviyesinde sosyal kontrol yöntemi olarak özdenetim aracılığıyla suçlu bireylerin zamanla suç eğilimlerindeki azalmaya (maturational reform) yönelik “olgunlaşmayla sapma davranışlarında meydana gelen değişiklik” dışında bir açıklama genel suçluluk teorisinde yer almamaktadır. Hatta *Gottfredson* ile *Hirschi*, olgunlaşmayla düzelmeyi, organizmanın kaçınılmaz yaşlanmasıyla birlikte ortaya çıkan kaçınılmaz bir etki olarak görüp sapma davranışındaki azalma oranının

herkes için aynı ve değişmez olduğunu ileri sürmüştür (Gottfredson ve Hirschi, 1990:141).

Çocuk ile ebeveyn arasında kurulan ilişkinin ve bağlılığın (sosyal bağ teorisindeki değişken) özdenetimin oluşmasında önemli olduğu şöyle ifade edilir:

“...Çocuk, bakımıyla ilgilenenler onu izleyerek yapmaması gereken şeyleri yaptığını görürse davranışlarını düzeltecektir.” (Gottfredson ve Hirschi, 1990:97)

“...Modelimiz ebeveynin çocuğun refahı veya davranışları için endişe duymasının başarılı çocuk yetiştirme için gerekli bir koşul olduğunu belirtmektedir.” (Gottfredson ve Hirschi, 1990:98)

Hayatının erken döneminde bireylerin ebeveyni ile kurduğu ilişki, onlara düşkünlüğü ve bağlılığı hayatının sonraki aşamalarında özdenetim olarak kendini gösterecektir (Gottfredson, 2005:77-8). Etkisiz ve ilgisiz çocuk yetiştirmek özdenetimi düşük bireylere, özdenetimi düşük bireyler de sapmaya sebep olacaktır (McLaughlin ve Newburn, 2010:129-30)

Hirschi (1995:138) caydırma ve rehabilitasyon politikalarının sapma davranışını azaltmada çok az başarılı olabileceğini öne sürmüştür. Etkili kamu politikalarının çocuk yetiştirmenin geliştirilmesi ve aileye odaklanmak olduğunu düşünmektedir. Nitelikli çocuk yetiştirme için iki ebeveynin ve en fazla üç çocuğun mevcudiyeti hâlinde aile içi sosyal bağlar kuvvetli ve istikrarlı olacaktır. Çocukların suça sürüklenmesinde genç annelerden daha çok babasız aile ortamının etkili olduğu belirtilmiştir (Burke, 2009:256). Bu şekilde geliştirilecek kamu politikaları aile içi bağları güçlendirecek, sosyalleşmeyi arttıracak, bireylerde yüksek özdenetim sağlayacak, böylece sapma davranışında azalma ihtimali artacaktır (Hirschi, 1995:138-9).

Hirschi, sosyal bağ teorisinde sosyal kontrol unsuru olarak aileye bağlılığın çocuk üzerindeki gözetim ve denetiminde daha çok ebeveynin psikolojik varlığı ile çocuğun ebeveyninden beklediği, çocuğun sapma davranışı neticesinde ebeveynince kendisine uygulanacağını düşündüğü sonuçların etkili olduğunu ifade etmiştir

(Hirschi, 1972:88). Sosyal bağların ve özdenetimin oluşmasında ailenin rolü büyüktür. Bu anlamıyla bağlılık ile özdenetim arasında bir ilişki olduğu sonucuna varılabilir.

Toplum ile arasında kuvvetli sosyal bağlar olan ebeveyn, çocuğuna daha bağlıdır ve çocuklarının üzerinde daha çok sosyal kontrol uygular, nasıl davrandıklarını daha çok umursar. Aynı şekilde çocuklar da ebeveyninin ne düşündüğünü önemser. Ayrıca bu tür ebeveynler, sahip oldukları kuvvetli sosyal bağları ve sosyal kontrolü çocuklarına öğretirler, böylece özdenetimi oluşmuş toplumla kuvvetli sosyal bağ kurmayı umursayan çocuklar yetişir.

2.1.3.4. Sosyal Kontrol ve Kademeli Yaş Teorisi

Sampson ve Laub (1993), informal sosyal kontrol ve kademeli yaş teorisini geliştirerek *Hirschi*'nin sosyal bağ teorisindeki (1972) görüşlerini ve sapma davranışını yaşam boyu değişiklik gösterebilen bir mefhum olarak ele almıştır.

Sampson ve Laub (1993:127), çocukluk döneminde bireyin maruz kaldığı demografik etkenlerin (yaşadığı çevre, sosyo-ekonomik koşullar, yoksulluk), ailesi, okulu ve arkadaşlarıyla kurduğu sosyal bağın, ailesinin çocuk üzerindeki denetiminin, çocuğun karakter özelliklerinin (mizacı) ergenlik döneminde sapma davranışına etkisi olacağını, yetişkinlik döneminde ise eğer geleneksel toplum düzeniyle kuvvetli sosyal bağlar oluşturursa (evlilik, iyi bir iş gibi) suçtan uzaklaşacağını ifade etmiştir.

Gottfredson ve Hirschi (1990) Genel Suçluluk Teorisi'nde kapsamlı bir açıklaması olmayan olgunlaşmayla düzelmeyi, bireyin yaşam boyu toplum düzeniyle kurduğu sosyal bağların kuvvetlenmesiyle açıklamıştır. Çünkü hayatının erken döneminde genç bireyin sosyal bağları zayıfken zamanla (geleneksel toplum kurallarına riayet ederek; evlilik, iş gibi) kuvvetlenebilir, böylece ailesini, işini, itibarını riske atmak istemez ve kurulan bu ilişkiyle beraber birey üzerinde gözetimle sosyal kontrol sağlanabilir (McLaughlin ve Newburn, 2010:126-8).

2.1.3.5. Güç Kontrolü Teorisi

John Hagan (1985) tarafından geliştirilen Güç Kontrolü Teorisi, toplumsal sınıf ile kontrol teorisini birleştirip suçluluktaki cinsiyet farklılıklarını ailenin denetimiyle açıklamaya çalışmıştır. *Hagan*, aile içi ataerkil (patriarchy) yaklaşımın kız çocuklarda daha yüksek denetimle kendini gösterdiğini, erkek çocukların ise bu ataerkil yaklaşımın daha az olması sebebiyle daha çok risk almaya ve sapma davranışında bulunmaya yatkın olduğunu ifade etmiştir (Burke, 2009:256-7). Son zamanlarda yapılan araştırmalarda suçluluktaki cinsiyet bazlı farklılığın aile içi ataerkillik seviyesiyle ilişkisi olduğu, ataerkillik seviyesi azalınca cinsiyet bazlı farklılığın da azaldığı görülmüştür (Bates, Bader, ve Mencken, 2003). McCarthy, Hagan, ve Woodward'a (1999) göre aile içi geleneksel ataerkillik seviyesindeki düşüşün erkek çocuklar üzerinde denetimi arttırmak suretiyle daha az sapma davranışına sebep olacağı ifade edilmektedir.

2.1.3.6. Kontrol Dengesi Teorisi

Charles Tittle (1995, 2000), Kontrol Dengesi (Control Balance) Teorisi'yle sapma davranışını, bireyin sosyal ilişkilerinde sahip olduğu kontrol çokluğu veya kontrol azlığı durumlarında ortaya çıkan, toplumun onaylamadığı her tür eylem olarak ele almıştır. Kontrol çokluğu, toplumda diğerleri üzerinde daha fazla denetime sahip olan bireylerde mevcutken kontrol azlığı daha çok başkaları tarafından kontrol edilen, denetlenen bireylerde mevcuttur. *Tittle*, kontrol çokluğu ile azlığı arasındaki dengesizliğin sapma davranışına yol açabileceğini ifade etmiştir ve kontrol azlığının kızgınlığa, kıskançlığa ve uyumsuzluğa, kontrol çokluğununsa mevcut kontrolü arttırmak için yozlaşmaya, tahakkümü ve bağımsızlığı arttırmaya sebep olabileceğini ileri sürmüştür (Tittle, 1995).

Kontrol Denge Teorisi hem sokak suçlarını (kontrol azlığıyla) hem de beyaz yaka suçlarını (kontrol çokluğuyla) açıklayabilen bir yaklaşım sunmaktadır. *Tittle*, suç işleme motivasyonunun kontrol çokluğuna sahip bireylerde bunu arttırmayı istemekle, kontrol azlığına sahip bireylerde ise bunu yatıştırmak için ortaya çıktığını ileri sürmüştür (Tittle, 2000:330). Kontrol Denge Teorisi suç oranlarındaki cinsiyet bazlı farklılıkları da açıklamaya çalışmıştır. Kadınlar kontrol çokluğuna daha nadir sahip olduklarından beyaz yaka suçlarını erkeklere göre daha az işlerler (Tittle, 2000:330-1). *Braithwaite*, toplumdaki kontrol dengesizliğinin giderilmesi için daha eşitlikçi bir toplum politikası uygulanmasını önermiş ve böylece hem kontrol azlığının hem de kontrol çokluğunun azalacağını ileri sürmüştür (Braithwaite, 1997:93-4). Böylece sapma da azalacaktır. Şunu da belirtmek gerekir ki toplumsal düzende kontrol ve güce ihtiyaç kaçınılmazdır, ancak bunların kullanılmasında daima ölçülü ve diğerlerine saygılı olunmalıdır.

2.1.3.7. Ayırıcı Zorlama Teorisi

Mark Colvin'in (2000) Ayırıcı Zorlama (Differential Coercion) Teorisi, bireyin aile içinde, okulda, akranlarıyla ilişkisinde ve mahallesinde edindiği deneyimlerinin öfke, düşük özdenetim ve zayıflamış sosyal bağlar gibi zorlayıcı psikolojik etkileri olabileceğini kabul etmektedir. *Colvin* adaletsizliğe duyulan öfke (gerilim teorisi), zayıflamış sosyal bağlar (sosyal bağ teorisi), suça zorlayıcı yaklaşım (sosyal öğrenme teorisi), kontrol azlığı (kontrol denge teorisi) ve düşük özdenetim (genel suçluluk teorisi) gibi psikolojik yoksunlukların sapmaya zorlayıcı etkisi olduğunu ileri sürmüş ve bahsedilen teorileri bir araya getirmeye çalışmıştır. *Colvin*, kontrolü, zorlayıcı (coercive) ve zorlayıcı olmayan (non-coercive), sürekli (consistent) ve sürekli olmayan (erratic) olmak üzere dört şekilde sınıflandırmıştır. Sürekli ve zorlayıcı olmayan kontrol psikolojik olarak daha sağlıklı gençler yaratıp sapmadan uzaklaşmalarına sebep olurken sürekli olmayan ve zorlayıcı kontrolün sapmaya sebep olduğunu belirtmiştir (McLaughlin ve Newburn, 2010:184). *Colvin*, zorlamayı, bireylere bağlı (interpersonal) ve bireylerden bağımsız (impersonal) olmak üzere ikiye

ayırmıştır. İki tip zorlama da aynı çevrede deneyimlenebilir. Bireylere bağı zorlama mikro seviye olup aile içi ve akranlar arası ilişkilerle deneyimlenir. Bireylerden bağımsız zorlama ise makro seviyede gerçekleşmekte olup yoksulluk ve işsizlik gibi yapısal ilişkilerle ilgilidir. Özetle çocukların, ailelerinde, okullarında, akran ilişkilerinde ve mahallelerinde deneyimledikleri birikmiş zorlama, sosyal-psikolojik açıklar yaratır ve bu da suça yönelik faaliyetlere katılmayı daha olası kılar. *Colvin* ve *Cullen*, ayırıcı zorlama teorisini test etmek üzere 2004 yılında altı farklı okulda 2472 ortaokul öğrencisinin katılımıyla yürüttükleri çalışmada, sapma davranışı ile zorlama arasında ilişki bulmuştur. Sapma davranışının, aile içi zorlama, sözlü istismar, tehdit ve fiziksel şiddet ile önemli ölçüde ilişkili, okul ve mahalle bazlı zorlamayla daha az ilişkili olduğu, ancak -beklenmedik şekilde- akran zorlamasıyla ilişkili olmadığı gözlemlenmiştir (Unnever, Colvin, ve Cullen, 2004).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmanın yöntem bölümünde araştırma modeli, araştırma deseni, evren ve örneklem, veri toplama aracı, verilerin toplanması, hipotezler, değişkenler, verilerin analizi ve araştırmanın varsayımı yer almaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmanın amacı çocuklarda sosyal bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Teorik arka plan olarak *Travis Hirschi*'nin sosyal bağ teorisinden (1972) yola çıkılmıştır. *Hirschi*'nin sosyal bağ teorisi, bireylerin toplumla kurduğu bağların, sapma davranışını önlemeye yönelik etkisini vurgular. Bu teorik temel, çalışmanın temelini oluşturan ve araştırma yöntemi ile uyumlu bir şekilde ele alınan bir perspektif sunar.

Her ne kadar *Hirschi*'nin sosyal bağ teorisi çalışmamızın ana kuramsal arka planını oluştursa da sapma davranışını sosyal bağlar ile açıklayan çeşitli güncel sosyal kontrol teoriler de çalışmamızın kuramsal arka planında yer almaktadır. Sapma davranışının sosyal bağların zayıflaması ve suçlu akran etkileşimleri sonucunda ortaya çıktığını öne süren *Elliot ve arkadaşlarının* (1979) bütünleşik sosyal teorisi, *Gottfredson ve Hirschi*'nin (1990) özdenetim kavramı temelinde geliştirdikleri ve sosyal bağların da önemli bir yer tuttuğu Genel Suçluluk Teorisi, *Sampson ve Laub*'un (1993) çocukluk döneminde maruz kalınan etkenlerin sosyal bağlarla nasıl etkileşime girdiğini ele alarak sapma davranışını inceledikleri sosyal kontrol teorisi ve çevresel etkilerin öfke, düşük özdenetim ve zayıf sosyal bağlar üzerinden sapma davranışını nasıl etkilediğini vurgulayan *Mark Colvin*'in Ayırıcı Zorlama Teorisi (2000) bunlar arasındadır.

Çalışmada benimsenen araştırma yöntemi, ikincil veri analizi kapsamında korelasyon analizi ve çok değişkenli regresyon analizi ile nicel bir yaklaşımdır. Bu yöntem, çocukların sapma davranışlarını farklı sosyal bağlılık unsurları ile ilişkilendirmeyi amaçlar.

Sosyal bağlılık kavramı için aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık ve arkadaşlara bağlılık çalışmamızın bağımsız değişkenlerini oluştururken sapma davranışları için şiddet içeren suçlar, hırsızlık suçu, alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı ve diğer suçlar ise çalışmamızın bağımlı değişkenlerini oluşturmaktadır.

Bu araştırma, sosyal bağ teorisi ve sosyal kontrol teorileri perspektifi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. *Hirschi*'nin öne sürdüğü teorik yaklaşımı kullanarak, çocuklardaki sapma davranışı üzerinde sosyal bağlılığın etkisi incelenmekte ve teorinin geçerliliği İstanbul, Türkiye özelinde incelenmektedir. Bu çerçevede, literatür taraması sonucu belirlenen risk faktörleri olan cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik durum kontrol edilerek araştırma tasarlanmıştır.

Sosyal bağ ile sapma arasındaki ilişkinin anlamlı olduğuna dair literatürde mevcut çalışmalar vardır. Önemli kısmı yurt dışında yapılan bu çalışmalarda sosyal bağ ile sapma arasındaki ilişkinin çocuklarda ve yetişkinlerde anlamlı olduğuna dair sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmamızda bu ilişkinin Türkiye'deki çocuklardan oluşan örneklem için anlamlı sonuçlar verip vermediği incelenmiştir.

Sosyal bağ ile suç arasındaki ilişkiyi inceleyen Türkiye'de yapılmış çalışmalar yakın tarihli değildir. Yaptığımız bu çalışma güncel verilere dayanmakta olup veriler ikincil veri analizi yöntemiyle incelenmiştir. Ayrıca çalışmamızda kullanılan veri setinin uluslararası nitelikte bir veri toplama neticesinde elde edilmesi, anketin ISRD çalışmasına katılan birçok ülkede yapılması, çalışmamızı uluslararası karşılaştırmaya elverişli kılmaktadır. Bu da çalışmanın kapsamını genişleterek, Türkiye'nin sosyal bağ ile sapma davranışı arasındaki konumunu uluslararası bir perspektif içinde değerlendirmeye olanak tanır.

Araştırmanın önemli bir yönü, farklı sapma davranışı kategorilerinin (şiddet içeren suçlar, hırsızlık suçu, alkol kullanımı, uyuşturucu kullanımı ve diğer suçlar)

sosyal bağıllık ile ilişkisinin ayrı ayrı incelenmesidir. Bu sayede, farklı sapma türlerinin sosyal bağıllık ile ilişkisindeki farklılıklar anlaşılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca, cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik durum gibi kontrollü değişkenlerin dikkate alındığı çalışma, sosyal bağ ile sapma davranışı arasındaki ilişkinin daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu değişkenlerin kontrol edilmesi, araştırmanın sonuçlarının daha güvenilir ve geçerli olmasına yardımcı olmaktadır.

Sonuç olarak, *Travis Hirschi*'nin sosyal bağ teorisinden hareketle geliştirilen teorik arka plan, çalışmanın temelini oluştururken, araştırma modeli de bu teorik yaklaşıma uygun bir şekilde tasarlanmıştır. Çalışmanın amacı, sosyal bağıllık ile çocuklardaki sapma davranışı arasındaki ilişkiyi ikincil veri analiziyle incelemek ve bu ilişkiyi Türkiye özelinde test etmektir. Bu nedenle, teorik arka plan ile araştırma yöntemi arasında sıkı bir uyum ve ilişki bulunmaktadır.

3.2. Literatür Bulguları

Sosyal bağ teorisini test eden çalışmalarda çoğunlukla teoriyi destekler nitelikte bulgular elde edilmiştir.

Özbay ve Özcan (2006) *Hirschi*'nin sosyal bağ teorisini, Ankara'da, 1710 lise öğrencisinin katıldığı bir çalışmayla test etmiştir. Çalışmada bağımsız değişkenler aileye bağıllık, öğretmenlere bağıllık, akranların geleneksel kurallara uyumluluğu, aile gözetimi, okula adanmışlık, inançlar ve okul meşguliyeti olarak belirlenmiş ve kural-dışı davranış kategorileri (yaralama, okulda kural ihlali, toplumsal karışıklık) ile arasındaki ilişki incelenmiştir. Yaş, cinsiyet, hane geliri, parasal gerilim, engellenmiş fırsatlar, akranların polis tarafından yakalanmış olma durumu kontrol değişkenleri olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Aileye bağıllık ve öğretmenlere bağıllık ile kural-dışı davranış arasında önemli negatif ilişki gözlemlenmiştir. Yine kontrol değişkenleri yaş, cinsiyet ve hane geliriyle toplam kural-dışı davranış arasında ilişki olduğu

gözlemlenmiştir. Sosyal bağların çocuklarda kural-dışı davranışı açıklamada önemli role sahip olduğu ifade edilmiştir.

Delikara (2002) çalışmasında uyumlu akranlar ile kural-dışı davranan akranlara bağlılığın suçluluk üzerinde etkisini incelemiş ve uyumlu akranlara bağlılığın suçluluk üzerinde olumsuz, kural-dışı davranan akranlara bağlılığın ise olumlu etkisi olduğunu gözlemlemiştir.

Kaner (2002) sosyal bağ teorisinin doğrudan ve dolaylı aile gözetimi kavramlarını bağımsız değişken olarak kullanmış ve suçluluk üzerinde azaltıcı etkiye sahip olduğunu ifade etmiştir.

Yılmaz (2002) uyumlu akranlara bağlılık ve aileye bağlılığın eksikliği değişkenlerini ele almıştır. Uyumlu akranlara bağlılık ile suçluluk arasında negatif, aileye bağlılığın eksikliği ile suçluluk arasında pozitif ilişki gözlemlemiştir.

Erdem, Ögel, Taner ve Eke (2006) lise öğrencilerinin katıldığı çalışmalarında alkol, uyuşturucu ve tütün kullanımıyla cinsiyet (erkek olmak) ve yaş arasında önemli bir ilişki olduğunu, erkeklerin sapma davranışında bulunma ihtimalinin kızlardan daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir.

Lyerly ve Skipper (1981) taşra ve kentlerde yaşayan gençlerin katıldığı çalışmalarında sosyal bağ unsurlarıyla sapma davranışı arasında ilişki olduğunu ve bu ilişkinin taşrada daha güçlü olduğunu gözlemlemiştir.

Gardner ve Shoemaker (1989) sosyal bağ teorisini ampirik olarak test eden çalışmalarında zayıf sosyal bağların taşrada suçluluğu açıklayabildiğini, akranlara bağlılık ile suçluluk arasında pozitif ilişki olduğunu gözlemlemiştir.

Brownfield ve Thompson (1991) 847 genç, beyaz erkeğin katıldığı çalışmalarında arkadaşlara bağlılık, arkadaşlara duyulan güven, arkadaşlara duyulan saygı ile suçluluk arasında negatif ilişki gözlemlemiştir. Buna karşılık en iyi arkadaşla bağlılık ile suçluluk arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmemiştir.

Warr (1993) çalışmasında aileyle geçirilen zamanın suçlu akranların çocuk üzerindeki etkisini azalttığını, ancak aileye bağlılığın böyle bir etkisi olmadığını

gözlemlemiştir. Ancak aileye bağlılığın suçlu akranlarla arkadaşlığı başında engelleyerek dolaylı bir etkisi olduğunu ifade etmiştir.

Le Blanc (1994) gelişimsel teorik yaklaşımla birçok aile ve okul değişkenini ölçtüğü çalışmasında (ergenlerde) sadece okul performansı, aileye bağlılık ve sapma davranışının önemli ölçüde yetişkin suçluluğunu yordadığını gözlemlemiştir. Bulgulara dayanarak yaşam boyu kontrol teorisini önermiştir.

Rankin ve Kern (1994) her iki ebeveynine bağlı çocuğun, sadece tek ebeveynine bağlı çocuklardan daha az sapma davranışında bulunma ihtimali olduğunu gözlemlemiştir. Aileye bağlılık unsurunda her iki ebeveynin de mevcudiyeti önemlidir.

Marcus ve Betzer (1996) altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin katıldığı çalışmalarında ebeveyne bağlılık ve en iyi arkadaşla bağlılık ile sapma davranışı arasında negatif orta derecede ilişki olduğunu gözlemlemişlerdir.

Zhang ve Messner (1996) Çin’de sosyal bağ teorisini ampirik olarak incelemişlerdir. Gençlerde okula bağlılık ile resmi suçluluk hâli arasında negatif ilişki, suçlu akranlara bağlılık ile resmi suçluluk hâli arasında ise pozitif ilişki olduğunu gözlemlemişlerdir.

Jang ve Smith (1997) çalışmalarında sapma davranışı ile ebeveyn denetiminin karşılıklı olarak etkilediğini, buna karşın duygusal bağların sapma davranışının bir sebebi olmaktan ziyade sonucu gibi görüldüğünü tespit etmişlerdir. Genel olarak değişkenler arasındaki ilişkiler daha önceki çalışmaların ifade ettiği tek yönlü teorilerden daha karmaşık olduğunu ileri sürmüş, çocuk davranışı ile ebeveyn arasındaki ilişkiyi anlamak için etkileşimsel yaklaşımların önemini vurgulamışlardır.

Cattarello (2000) çalışmasında mahalle düzeyinde sosyal düzensizlik ile bireyin sosyal bağları, akran ilişkileri ve suçluluk arasındaki ilişkiyi ampirik olarak test etmiştir. Sosyal düzensizliğin akran ilişkilerini önemli ölçüde etkilediğini, ancak sosyal bağları etkilemediğini gözlemlemiştir. Bu anlamda sosyal bağların çevresel faktörlerden ziyade ailesel ve psikolojik faktörlerle ilgisi olduğu söylenebilir.

Ford (2004) yaşları 11 ile 17 arasında değişen 1725 çocuğun katıldığı çalışmada aileyle kurulan bağ (aileye bağlılık, aileye adanmışlık, dürüstlük) ve okulla kurulan bağ (okula bağlılık, okula adanmışlık, dürüstlük) ile uyuşturucu madde kullanımı ve sapma davranışı arasında anlamlı negatif ilişki olduğunu gözlemlemiştir.

Crosnoe ve arkadaşları (2004) okul bağlılığı kuvvetli öğrencilerin daha yüksek akademik başarı gösterdiğini ve daha düşük “okul içi disiplinsiz davranışta” bulunma ihtimali olduğunu gözlemlemişlerdir.

Ulusoy ve arkadaşları (2005) 726 lise son sınıf öğrencisinin katıldığı çalışmalarında ailenin parçalanmış olmasının sosyal kontrol eksikliği yarattığını, bununla birlikte gençlerin rol modeli seçebileceği birinin de bulunmaması ile sapma davranışı (vücuduna zarar verme, madde bağımlılığı, disiplinsizlik) gösterme ihtimalinin arttığını gözlemlemişlerdir.

Wong (2005) Kanada’da, 7.-12. sınıf öğrencilerinin katıldığı çalışmada okul ve aileyle ilgili aktivitelerin sosyal bağ kuvvetlendirerek sapma davranışını azalttığını, akranlarla geçirilen zamanın ve birlikte yapılan etkinliklerin ise tam tersi etkisi olduğunu gözlemlemiştir.

Hill ve Werner (2006) 3.-12. sınıfa giden 834 öğrencinin katıldığı çalışmalarında okula bağlılık ile fiziksel saldırganlık arasında negatif ilişki gözlemlemişlerdir.

David J. Smith (2006) 13 ile 16 yaşları arasındaki çocukların katıldığı çalışmada okula bağlılık ve öğretmene bağlılık ile sapma davranışı arasında negatif anlamlı ilişki olduğunu ve bu ilişkinin 15 yaşındaki çocuklarda daha kuvvetli olduğunu gözlemlemiştir.

Ford (2005) çalışmada ergenlerde alkol kullanımı ile sapma davranışı arasında zaman içerisinde istikrarla birlikte karşılıklı bir ilişki doğduğunu gözlemlemiştir. Alkol kullanımı sapmaya veya sapma alkol kullanımına sebep olabilir. Bu bulgu, alkol kullanımı ve sapma davranışının sosyal bağları (Aileye bağlılık ve okula bağlılık çalışmada değişken olarak kullanılmıştır.) zayıflatarak her iki sapma davranışına zemin hazırladığını gösterir.

Özbay ve Özcan (2008) 1710 lise öğrencisinin katıldığı çalışmalarında sosyal bağ değişkenlerinin erkek öğrenciler için kız öğrencilere göre daha önemli rol oynadığını ve sosyal bağ teorisinin unsurlarının (aileye bağlılık, öğretmene bağlılık, okula bağlılık, polise duyulan saygı, uyumlu akranlar, aile denetimi) hem erkek hem de kız öğrencilerde sapma davranışını eşit olarak açıklayabildiğini ileri sürmüşlerdir.

Hallinan (2008) çalışmasında öğretmenlerinin kendilerini önemsedğini, onlara saygı duyduğunu ve onları övdüğünü algılayan öğrencilerin, sevmeyenlere göre okulu sevmeye daha yatkın oldukları, ancak öğretmenlerin öğrencilerin başarısına yönelik beklentilerinin, öğrencilerin okulu sevip sevmemeleri üzerinde ihmal edilebilir bir etkiye sahip olduğunu gözlemlemiştir. Bu anlamıyla öğretmenlere bağlılığın okula bağlılık üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

Elrod ve arkadaşları (2008) 2,011 ilkokul, ortaokul ve lise öğrencisinin katıldığı çalışmalarında olumsuz akran etkisinin, mağduriyet deneyiminin, cinsiyetin, gerginliğin, yabancılaşmanın -okul ve okul dışında- sapma davranışının önemli ölçüde yordayıcısı olduğunu gözlemlemişlerdir.

Paetsch ve Bertrand (2009) lise öğrencileri arasında sapma davranışı ile en güçlü ilişkiye sahip değişkenin akran/arkadaşların suçluluk seviyesi olduğunu ve okula bağlılık ile sapma davranışı arasında negatif ilişki olduğunu gözlemlemişlerdir.

Liljeberg ve arkadaşları (2011) yaşları 14 ile 16 arasında değişen 788 çocuğun katıldığı çalışmalarında okula bağlılık ve öğretmene bağlılık ile sapma davranışı arasında negatif ilişki olduğunu, bu ilişkinin erkek çocuklarında daha kuvvetli olduğunu ve kız çocukları için öğretmene bağlılığın, okula bağlılıktan (sapma davranışı için) daha yordayıcı olduğunu gözlemlemişlerdir.

Demant ve Van Houtte (2011) 11872 öğrencinin katıldığı çalışmalarında okulda kural-dışı davranış ile öğretmenlere bağlılık ve okula bağlılık arasında negatif ilişki, arkadaşlara bağlılıkla ise pozitif ilişki gözlemlemişlerdir. Arkadaşlarına daha kuvvetli bağlı çocukların okulda kural-dışı davranışta bulunma ihtimalleri daha yüksektir.

Ünal ve Çukur (2011) ortalama yaşı 17 olan 3742 lise öğrencisinin katıldığı çalışmalarında okula ve öğretmene bağlılığın çalışmaya konu tüm sapma davranışları üzerinde azaltıcı etkisi olduğunu gözlemlemişlerdir.

Hart ve Mueller (2012) onuncu sınıf öğrencileri arasında sosyal bağ ile okulda sapma davranışı arasındaki ilişkiyi cinsiyet farklılıklarını gözeterek incelemişlerdir. Sosyal bağ değişkenlerinin okulda sapma davranışını önemli ölçüde (%11.2, $p < .001$), sosyo-ekonomik durumun ise kısmen (%1.5, $p < .001$) açıklayabildiğini, tüm bağımsız değişkenlerin erkeklerde sapmayı %14.5, kızlarda ise %11.2 oranında açıkladığını gözlemlemişlerdir.

Hoeve ve arkadaşlarının (2012) 74 çalışmayı inceleyerek yapmış oldukları meta-analiz çalışmasında aileye bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Kontrol değişkenleri olan yaş ve cinsiyetin düzenleyici etkisinin az olduğu gözlemlenmiştir ($r=0.18$). Çalışmada aileye bağlılığın zayıflaması ile sapma davranışı arasında önemli bir ilişki olduğu, anneye bağlılığın etkisinin babaya bağlılığın etkisinden daha kuvvetli olduğu gözlemlenmiş ve çocuklarda sapma davranışının gelecekte önlenmesi için aileye bağlılıkları zayıf olanlara yönelik politika geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Hoffman ve arkadaşları (2013) 7.-12. sınıf öğrencilerinden oluşan 9381 kişinin katıldığı çalışmalarında okula bağlılık ve akademik başarı ile sapma davranışı arasında negatif ilişki olduğunu gözlemlemişlerdir.

Bao ve arkadaşları (2015) Çin’de 1766 ergenin katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik statü ve okul değişkenleri kontrol edildiğinde aileye bağlılık ile sapma davranışı arasında negatif ilişki olduğunu gözlemlemişlerdir.

Yüksek ve Solakoğlu (2016) bireyin arkadaşları, ebeveynleri, okulu ile kurduğu bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. İstanbul’da elde edilen verilere göre aileye, okula ve arkadaşlara bağlılık ile okula devamsızlık, madde kullanımı, saldırganlık ve kural ihlali gibi sapma davranışları arasında ilişki gözlemlenmiştir. 13 ile 17 yaş arasındaki 2445 katılımcıdan elde edilen veriye göre

sapma davranışı ile okula bağlılık ve aileye bağlılık arasında negatif, arkadaşlara bağlılık arasında pozitif ilişki gözlemlenmiştir.

Sabatine ve arkadaşları (2017) 945 ortaokul öğrencisinin katıldığı çalışmalarında ailesiyle ve okulla kuvvetli sosyal bağlar kuran çocukların daha az sapma davranışı göstereceğini, okula bağlılığın sadece çocuğun aynı okulda öğrenim gördüğü (okul değiştirmedeği) sürece gözlemlendiği, kız ve erkek çocuklar arasında fark bulunmadığı bulgularına ulaşmışlardır.

3.3. Araştırma Deseni

3.3.1. İkincil Veri Analizi

Çalışmamız, ilerleyen kısımda detaylıca bahsetmiş olduğumuz, ISRD-3 projesi kapsamında 2017 yılında, İstanbul’da elde edilen verileri ikincil veri analizine tâbi tutup istatistiksel olarak incelemeyi amaçlamaktadır.

İkincil veri analizi, daha önce başka bir araştırma veya çalışma kapsamında toplanmış olan verilerin yeni bir araştırma veya analiz amacıyla kullanılması işlemidir (Vartanian, 2011:3-4). Bu tür analizde, araştırmacılar mevcut verileri toplamak yerine, var olan veri kaynaklarını kullanarak yeni bir araştırma sorusunu yanıtlamaya çalışırlar. İkincil veri analizi avantajları arasında maliyet ve zaman tasarrufu yer alır çünkü veri toplama aşaması atlanmış olur. İkincil veri analizi, yeni araştırma sorularını cevaplamanın yanı sıra, önceki çalışmaların sonuçlarını doğrulama, farklı popülasyonlar arasında karşılaştırmalar yapma veya mevcut teorilere katkıda bulunma amacıyla kullanılabilir.

Çalışmamızda da araştırma konumuzu oluşturan çocuklarda sosyal bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişkiye dair birçok veriyi içermiş olduğu için Uluslararası Suçluluk Öz Bildirim Çalışması kapsamında 2017 yılında, İstanbul’da toplanan veri seti kullanılmıştır.

3.3.2. Veri Toplama Aracı: Uluslararası Suçluluk Öz Bildirim Çalışması (ISRD)

Çalışmada kullanılan veriler Uluslararası Suçluluk Öz Bildirim Çalışması (ISRD) aracılığıyla elde edilmiştir. ISRD çeşitli ülkelerdeki büyük şehirlerdeki okullardan rastgele seçilen yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıf öğrencilerinin katıldığı (12-17 yaş arası) standart bir öz bildirim anketidir (Enzmann ve arkadaşları, 2018:1). Çeşitli sınırlamaları olsa dahi öz bildirim anket yöntemi sosyal bilim çalışmalarında güvenilir ve geçerli bir araştırma yöntemi olarak kabul edilir (Enzmann ve arkadaşları, 2018:19).

ISRD, standartlaştırılmış araçlar ve veri toplama prosedürleri kullanılarak çocuklar arasında suçluluk ve mağduriyet konusunda devam eden bir uluslararası çalışmadır. Öncelikli odak noktası Avrupa olmuştur ancak çalışma şu anda bir dizi Avrupa dışı ülkeleri de (örneğin Çin, ABD ve Venezuela) içermektedir. Böylece sadece Avrupa ya da genel ifadeyle Batı dünyası ile sınırlı olmayan, küresel çapta bir karşılaştırma imkânı sunmaktadır.

ISRD'nin genel amacı karşılaştırılabilir örneklerden düzenli aralıklarla, sürekli veri toplayan bir çalışmaya dönüşmektir, bununla birlikte ISRD'nin iki temel amacı daha vardır: İlki, ülkeler arasındaki suç ve mağduriyetteki farklılıkları, benzerlikleri ve eğilimleri gözlemlemek ve karşılaştırmak, ikincisi ise ilgili konularda politika geliştirmek, çocuk suçluluğu ve mağduriyeti ile ilgili teorik konuları araştırmak ve test etmektir (Enzmann ve arkadaşları, 2018:1-6, Marshall ve arkadaşları, 2013). ISRD'nin, her beş yılda bir yapılan, çocuk suçluluğuna ilişkin tekrarlanan bir çalışma olması düşünülmekte ve kriminoloji alanındaki gelişmelerin yeniliğini ve uygunluğunu göstermeyi amaçlamaktadır (Marshall ve arkadaşları, 2013).

Gerçekleştirilen ilk ISRD örneği (ISRD-1, 1992-1993) pilot çalışma olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma on üç ülkede uygulanmış olup çalışmanın ilk tam donanımlı uygulaması ISRD-2 (2006-2007) araştırmasıyla otuz bir ülkede hayata geçirilmiştir. Çalışmanın üçüncü dalgası (ISRD-3) 2013-2017 yılları arasında, dünya

apında (Türkiye'nin de aralarında bulunduğu) otuz beş ülkede gerçekleştirilmiştir. Araştırmamıza kullanılan veriler ISRD-3 alışması kapsamında 7 Nisan – 31 Mayıs 2017 Türkiye'de toplanmış verilerdir. Çalışmanın dördüncü dalgası şu anda hazırlık aşamasındadır.

Standart ISRD-3 anket formu üç kısımdan oluşmaktadır: ilk kısmı *sabit* (değişmez) olup katılanın demografik arka planı, aile, okul, mağduriyet, akran ve arkadaşlar, değerler ve davranışlar ile suçluluğa (sapmaya) ilişkin sorulardan oluşan yedi modül; ikinci kısmı esnek olarak tasarlanmış olup alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı, kurumsal anomi teorisi ve ceza adaletine ilişkin sorulardan oluşan üç modül; üçüncü ve son kısmı ise isteğe bağlı olup çeteler, hayvan mezalimi ve yanıt bütünlüğüne ilişkin modülden oluşmaktadır (Enzmann ve arkadaşları, 2018:14-5, Marshall ve arkadaşları, 2013). Demek ki standart anket formunda yanıtların bütünlüğüne ait modül dışında toplam on bir modül ve üç kısım yer almaktadır.

ISRD anket formu hem bilgisayar ortamında hem de kâğıt ve kalemle yanıtlanabilir olarak tasarlanmış olup çalışmamızdaki veriler kâğıt versiyonunda toplanmıştır. Ortalama anket yanıtlama süresi yirmi ile kırk beş dakika arasında değişmektedir, böylece anketin bir ders süresi içerisinde tamamlanması amaçlanmaktadır (Enzmann ve arkadaşları, 2018:16, Marshall ve arkadaşları, 2013).

Çalışmamızda ele alınan çocuklarda sosyal bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişkiye dair veriler şöyle toplanmıştır: Bağımsız değişkenlerimiz olan sosyal bağlılık kavramını oluşturan aileye, okula, öğretmene ve arkadaşlara bağlılığa ilişkin veriler ISRD-3 anket formunda ikinci, üçüncü ve beşinci modülde yer alan sorulara verilen yanıtlarla elde edilmiştir.

Çalışmamızda kullanılan veriler ISRD-3 alışması kapsamında 7 Nisan – 31 Mayıs 2017 yılında İstanbul'da öğrenim gören yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıf ğrencilerinin katıldığı anket çalışmasıyla toplanmıştır (Topçuoğlu, 2021:127).

3.3.3. Evren ve Örneklem

ISRD-3 kapsamında İstanbul ilinde devlet okullarında yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıfta öğrenim gören öğrenciler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklem birimi sınıftır. Millî Eğitim Bakanlığı istatistiklerine göre çalışmanın yapıldığı 2017 yılında 625.484 öğrenci, 18.414 örneklem birimi sınıf bu evrene dahildir.

Evrendeki alt grupların belirlenip bunların evren büyüklüğü içindeki oranlarıyla örneklemde temsil edilmelerini sağlamak amacıyla tabakalı örnekleme yöntemi kullanılır (Vartanian, 2011:175).

Evreni en uygun şekilde temsil etmesi için örneklem oluşturulurken ISRD’de tabakalı örnekleme yöntemi tercih edilmiş, sınıf düzeyi (7, 8 ve 9. Sınıf), okul türü ve okulun bulunduğu ilçenin sosyo-ekonomik düzeyine ilişkin üç farklı tabaka kullanılmıştır (Topçuoğlu, 2021: 127-8).

Çalışmada tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak, çalışmanın sonucuna etki edebileceği düşünülen çeşitli öğeler engellenmek istemiştir (Enzmann ve arkadaşları, 2018:12). Bu yüzden okul türüne göre tabakalar oluşturulmuş ve örneklemin evreni daha hatasız temsil etmesi için ayrı okul türleri çalışmaya dahil edilmiştir. Böylece her bir tabaka için sonuçlar elde edilebilir hâle gelmiş, tek okul türünün çalışmayı sınırlaması engellenmiştir.

Örneklemi oluşturan araştırmacılar dört ayrı sosyo-ekonomik statü içinde farklı okul türlerini dahil etmişlerdir (Topçuoğlu, 2021:129). Yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıflarda okuyan rastlantısal seçilmiş 261 sınıftan çalışmaya katılmayı kabul eden 95 sınıfla devam edilmiş ve neticede anketi 2336 öğrenci yanıtlamıştır (Topçuoğlu, 2021:131-2, Seyidoğlu, 2020:50). Kayıp ve hatalı değerlere sahip katılımcılar çıkarıldığı zaman çalışmamızda 2162 katılımcının dahil olduğu örnekleme ait veriler kullanılmıştır.

3.4. Hipotezler

H₁: Çocuklarda sosyal bağlılık ile sapma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1.1}: Aileye bağlılık ile sapma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1.2}: Okula bağlılık ile sapma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1.3}: Öğretmene bağlılık ile sapma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1.4}: Arkadaşlara bağlılık ile sapma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Risk faktörleri kontrol edildiğinde çocuklarda sosyal bağlılığın sapma davranışı üzerinde azaltıcı bir etkisi vardır.

H_{2.1}: Risk faktörleri kontrol edildiğinde *aileye bağlılığın* sapma davranışı üzerinde azaltıcı bir etkisi vardır.

H_{2.2}: Risk faktörleri kontrol edildiğinde *okula bağlılığın* sapma davranışı üzerinde azaltıcı bir etkisi vardır.

H_{2.3}: Risk faktörleri kontrol edildiğinde *öğretmene bağlılığın* sapma davranışı üzerinde azaltıcı bir etkisi vardır.

H_{2.4}: Risk faktörleri kontrol edildiğinde *arkadaşlara bağlılığın* sapma davranışı üzerinde azaltıcı bir etkisi vardır.

3.5. Değişkenler

3.5.1. Bağımsız Değişkenler

Aileye bağlılık bağımsız değişkeni anket formunun aile alt başlıklı ikinci modülünde yer alan aşağıdaki şu ifadelerle beş seviyeli likert ölçeğinde verilen yanıtların birleştirilmesiyle elde edilip ölçülmüştür:

1. Babamla (veya üvey babamla) iyi anlaşıyorum.
2. Annemle (veya üvey babamla) iyi anlaşıyorum.
3. Ebeveynlerimden duygusal destek ve ilgi görürüm.
4. Ebeveynlerimi hayal kırıklığına uğrattıysam kendimi çok kötü hissederim.

Aileye bağlılık ölçeği bu dört soruya verilen yanıtların ortalaması alınarak çalışmada kullanılmıştır (Ort.=17,79, SS=2,657).

Okula bağlılık bağımsız değişkeni anket formunun okul alt başlıklı üçüncü modülünde yer alan şu ifadelerle dört seviyeli likert ölçeğinde verilen yanıtların birleştirilmesiyle elde edilip ölçülmüştür:

1. Eğer taşınısaydık okulumu çok özlerdim.
2. Çoğu sabah okula gitmeyi seviyorum.
3. Okulumu seviyorum.
4. Derslerimizi ilginç buluyorum.

Okula bağlılık ölçeği bu dört soruya verilen yanıtların ortalaması alınarak çalışmada kullanılmıştır (Ort.=10,88, SS=3,014).

Öğretmene bağlılık bağımsız değişkeni anket formunun okul alt başlıklı üçüncü modülünde yer alan şu ifadelerle altı seviyeli likert ölçeğinde verilen yanıtların birleştirilmesiyle elde edilip ölçülmüştür:

1. Eğer başka bir şehre taşınmak zorunda kalsaydınız en sevdiğiniz öğretmeninizi ne kadar özlerdiniz?
2. En sevdiğiniz öğretmeninizin sizin hakkınızda ne düşündüğü sizin için ne kadar önemlidir?

Öğretmene bağıllık ölçeği bu iki soruya verilen yanıtların ortalaması alınarak çalışmada kullanılmıştır (Ort.=9,80, SS=2,510).

Arkadaşlara bağıllık bağımsız değişkeni anket formunun boş vakit ve akranlar alt başlıklı beşinci modülünde yer alan şu ifadelerle altı seviyeli likert ölçeğinde verilen yanıtların birleştirilmesiyle elde edilip ölçülmüştür:

1. Eğer başka bir şehre taşınırsam arkadaşlarımı özlerim.
2. Arkadaşlarımın düşüncelerini önemserim.

Arkadaşlara bağıllık ölçeği bu iki soruya verilen yanıtların ortalaması alınarak çalışmada kullanılmıştır (Ort.=10,22, SS=1,973).

3.5.2. Bağımlı Değişkenler

Şiddet içeren suçlar bağımlı değişkeni anket formunun suçluluk alt başlığı yedinci modülünde yer alan silah taşımak, yağma, toplu kavga ve yaralama sapma türlerine ilişkin katılımcılara sorulan *Hayatınızda hiç [belirtilen sapma davranışını] gerçekleştirdiniz mi?* sorusuna verilen evet ve hayırdan oluşan yanıtların bir araya getirilmesiyle elde edilip ölçülmüştür (Ort.=0,42, SS=0,830).

Hırsızlık suçu bağımlı değişkeni anket formunun suçluluk alt başlığı yedinci modülünde yer alan dükkândan hırsızlık, konuttan hırsızlık, bisiklet hırsızlığı, araba hırsızlığı, araba içi hırsızlık ve kişi üzerinden hırsızlık sapma türlerine ilişkin katılımcılara sorulan *Hayatınızda hiç [belirtilen sapma davranışını] gerçekleştirdiniz mi?* sorusuna verilen evet ve hayırdan oluşan yanıtlarının bir araya getirilmesiyle elde edilip ölçülmüştür (Ort.=0,14, SS=0,512).

Alkol kullanımı bağımlı değişkeni anket formunun alkol ve uyuşturucu madde kullanımı alt başlıklı sekizinci modülünde yer alan *Hayatınızda hiç alkol içtiniz mi?* sorusuna verilen evet ve hayırdan oluşan yanıtlardan elde edilip ölçülmüştür (Ort.=0,23, SS=0,689).

Uyuşturucu madde kullanımı bağımlı değişkeni anket formunun alkol ve uyuşturucu madde kullanımı alt başlıklı sekizinci modülünde yer alan 1. *Hayatınızda hiç esrar/haşhaş kullandınız mı?* 2. *Hayatınızda hiç hafif uyuşturucu maddeler kullandınız mı?* 3. *Hayatınızda hiç sert uyuşturucu maddeler kullandınız mı?* sorularına verilen evet ve hayırdan oluşan yanıtlarının bir araya getirilmesiyle elde edilip, ölçülmüştür (Ort.=0,03, SS=0,217).

Diğer suçlar bağımlı değişkeni anket formunun suçluluk alt başlığı yedinci modülünde yer alan grafiti, mala zarar verme, internetten yasadışı içerik indirme ve uyuşturucu satmak sapma türlerine ilişkin katılımcılara sorulan *Hayatınızda hiç [belirtilen sapma davranışını] gerçekleştirdiniz mi?* sorusuna verilen evet ve hayırdan oluşan yanıtlarının bir araya getirilmesiyle elde edilip ölçülmüştür (Ort.=0,56, SS=0,779).

3.5.3. Kontrol Değişkenleri

Çalışmada cinsiyet, yaş ve düşük sosyo-ekonomik durum risk etkeni olarak değerlendirilip araştırma modelinde kontrol değişkenleri olarak yer almıştır. Çocuklarda görülen sapma davranışlarında risk etkeni olarak görülen birçok etken vardır. Bunlar demografik etkenler, çevresel etkenler ve kalıtsal-genetik etkenlerdir.

Çalışmamızda yalnızca demografik etkenler; cinsiyet, yaş ve düşük sosyo-ekonomik durum risk etkeni olarak yer almış olup çevresel ve kalıtsal-genetik etkenlere risk etkeni olarak yer verilmemiştir. Literatürdeki çalışmamıza benzer nitelikli çalışmalarda risk etkeni olarak özellikle demografik etkenlerin yer almış olduğu ve çalışmamızın veri setinde çevresel ve kalıtsal-genetik verilerin bulunmaması sebebiyle bu etkenler çalışmaya dahil edilmemiştir.

3.6. Verilerin Analizi

Bu çalışmanın amacı, çocuklarda sosyal bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişkiyi ve risk faktörlerinin bu ilişki üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda toplanan veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) istatistiksel analiz yazılımı kullanılarak ikincil veri analizine tabi tutulmuştur.

Bağımsız değişkenler aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık ve arkadaşlara bağlılık olarak belirlenmiştir. Her bir bağımsız değişken Likert tipi ölçekler kullanılarak ölçülmüştür. Aileye bağlılık için beş seviyeli, okula bağlılık için dört seviyeli, öğretmene bağlılık için altı seviyeli ve arkadaşlara bağlılık için altı seviyeli Likert ölçekleri kullanılmıştır (Marshall ve arkadaşları, 2013).

Bağımlı değişkenler şiddet içeren suçlar, hırsızlık suçu, alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı ve diğer suçlar olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler katılımcıların sapma davranışlarına ilişkin evet veya hayır yanıtlarının bir araya getirilmesiyle elde edilmiştir.

Verilerin analizi için çeşitli istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. İlk olarak, bağımsız ve bağımlı değişkenlerin dağılımları incelenmiştir. Normal dağılıma uygun olmayan veriler için uygun dönüşümler yapılmış ve normal dağılıma yaklaştırılmıştır. Pearson korelasyon analizi ile değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı ve ilişkinin yönü incelenmiştir.

Regresyon analizi ile risk faktörlerinin (cinsiyet, yaş, düşük sosyo-ekonomik durum) sapma davranışı üzerindeki etkisi incelenmiştir. İlk olarak, her bir bağımsız değişkenin sapma davranışları ile olan ilişkisi tek değişkenli regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. Daha sonra, tüm risk faktörleri birlikte çok değişkenli regresyon analizi ile değerlendirilmiştir.

SPSS programı, bu çalışmanın amacına uygun istatistiksel analizleri gerçekleştirebilmek için tercih edilmiştir. Regresyon analizi risk faktörlerinin etkisini

değerlendirmek için kullanılmıştır. SPSS'in kullanıcı dostu arayüzü sayesinde ikincil veri analizi süreci kolaylıkla yönetilebilmiş ve istatistiksel sonuçlar elde edilmiştir.

Analiz sonuçları, hipotezlerin test edilmesi amacıyla kullanılmıştır. H_1 hipotezi doğrultusunda çocuklarda sosyal bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişkinin varlığı araştırılmıştır. Ayrıca, $H_{1.1}$, $H_{1.2}$, $H_{1.3}$ ve $H_{1.4}$ hipotezleri kapsamında aileye, okula, öğretmene ve arkadaşlara bağlılığın sapma davranışı ile olan ilişkisi analiz edilmiştir.

H_2 hipotezi altında ise risk faktörlerinin kontrol edildiğinde sosyal bağlılığın sapma davranışı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Aynı şekilde, $H_{2.1}$, $H_{2.2}$, $H_{2.3}$ ve $H_{2.4}$ hipotezleri altında aileye, okula, öğretmene ve arkadaşlara bağlılığın risk faktörleri kontrol edildiğinde sapma davranışı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Verilerin SPSS programı ile analiz edilmesi sonucunda elde edilen istatistiksel sonuçlar, hipotezlerin kabul edilip edilmediğini belirlemek için kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında, çocuklarda sosyal bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişkinin doğası ve risk faktörlerinin etkisi tartışılmıştır. Bu sonuçlar, çalışmanın amacına ulaşmasına ve hipotezlerin test edilmesine olanak sağlamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Katılımcılara Ait Betimleyici İstatistiksel Bulgular

Katılımcılardan 1146'sı (%53) normal-düz ortaokul/lise, 689'u (%31.9) meslek ortaokulu/lisesi, 327'si (%15.1) ise imam hatip ortaokulu/lisesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerden oluşmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların okul türüne göre dağılımı

Okul Türü	Frekans(n)	Yüzde (%)
Normal-Düz	1146	53,0
İmam Hatip	327	15,1
Mesleki	689	31,9

Katılımcıların 580'i (%26,8) yedinci sınıf, 434'ü (%20,1) sekizinci sınıf, 1148 (%53,1) dokuzuncu sınıfta öğrenim görmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcıların sınıflara göre dağılımı

Sınıf	Frekans(n)	Yüzde (%)
7. Sınıf	580	26,8
8. Sınıf	434	20,1
9. Sınıf	1148	53,1

Katılımcıların 1196'sı (%55,3) kadın, 966'sı (%44,7) erkektir (Tablo 3).

Tablo 3. Katılımcıların cinsiyetine göre dağılımı

Cinsiyet	Frekans(n)	Yüzde (%)
Kadın	1196	55,3
Erkek	966	44,7

Katılımcıların 58'i (%2,7) on iki, 511'i (%23,6) on üç, 496'sı (%22,9) on dört, 863'ü (%39,9) on beş, 209'u (%9,7) on altı, 25'i (%1,2) on yedi yaşında idi (Tablo 4).

Tablo 4. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımı

Yaş	Frekans(n)	Yüzde (%)
12	58	2,7
13	511	23,6
14	496	22,9
15	863	39,9
16	209	9,7
17	25	1,2

Katılımcıların 19'u (%0,9) birinci nesil göçmen, 66'sı (%3,1) ikinci nesil göçmen, 2077 (%96,1) yerli (Türkiyeli) idi (Tablo 5)

Tablo 5. Katılımcıların göçmenlik durumuna göre dağılımı

Göçmenlik Durumu	Frekans(n)	Yüzde (%)
Birinci nesil göçmen	19	0,9
İkinci nesil göçmen	66	3,1
Yerli	2077	96,1

Katılımcılardan 1769'u (%81,8) İstanbul, 24'ü (%1,1) başka bir ülke, 369'u (%17,1) Türkiye'de başka bir şehirde doğduğunu belirtmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Katılımcıların doğum yerine göre dağılımı

Doğum Yeri	Frekans(n)	Yüzde (%)
İstanbul	1769	81,8
Başka bir ülke	24	1,1
Türkiye'de başka bir şehir	369	17,1

Katılımcılardan 1866'sı (%86,3) anne ve baba, 248'i (%11,5) sadece tek ebeveyn, 48'i (%2,2) diğer (anne-baba ya da sadece tek ebeveyn değil) tarafından yetiştirildiğini ifade etmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Katılımcıların kendilerini yetiştirenlere göre dağılımı

	Frekans(n)	Yüzde (%)
Anne ve baba birlikte	1866	86,3
Tek ebeveyn	248	11,5
Diğer (hala, büyükanne, büyükbaba)	48	2,2

Katılımcıların 2075'inin (%96,0) evinde Türkçe, 63'ünün (%2,9) evinde Kürtçe, 24'ünün (%1,1) evinde ise diğer diller konuşulmaktadır (Tablo 8).

Tablo 8. Katılımcıların evde konuşulan dile göre dağılımı

	Frekans(n)	Yüzde (%)
Türkçe	2075	96,0
Kürtçe	63	2,9
Diğer	24	1,1

Katılımcılardan 54'ü (%2,5) kendini bir dine ait hissetmediğini 1721'i (%79,6) Sünni (İslam), 152'si (%7,0) Alevilik (İslam), 4'ü (%0,2) Hristiyanlık, 3'ü (%0,1) Musevilik, 16'sı (%0,7) Şii (İslam), 212'si (%9,8) Diğer seçeneğini işaretlemiştir (Tablo 9).

Tablo 9. Katılımcıların dinlerine göre dağılımı

	Frekans(n)	Yüzde (%)
Bir dine ait hissetmiyor	54	2,5
Sünni (İslam)	1721	79,6
Alevilik (İslam)	152	7,0
Hristiyanlık	4	0,2
Musevilik	3	0,1
Şii (İslam)	16	0,7
Diğer	212	9,8

“Günlük yaşamınızda din sizin için ne kadar önemlidir?” sorusuna katılımcıların 47'si (%2,2) çok önemsizdir, 18'i (%0,8) oldukça önemsizdir, 59'u (%2,7) biraz önemsizdir, 340'ı (%15,7) biraz önemlidir, 784'ü (%36,3) oldukça önemlidir, 914'ü (%42,3) çok önemlidir yanıtını vermiştir (Tablo 10).

Tablo 10. Katılımcıların günlük yaşamlarında dinin önemine yönelik düşüncelerine göre dağılımı

	Frekans(n)	Yüzde (%)
Çok önemsizdir	47	2,2
Oldukça önemsizdir	18	0,8
Biraz önemsizdir	59	2,7
Biraz önemlidir	340	15,7
Oldukça önemlidir	784	36,3
Çok önemlidir	914	42,3

Katılımcılardan 1927'si (%89.1) babasının çalıştığını, 73'ü (%3.4) çalışmadığını belirtmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Katılımcıların babalarının çalışma durumuna göre dağılımı

	Frekans(n)	Yüzde (%)
İşsiz	73	3,4
Çalışıyor	1927	89,1
Diğer (emekli, uzun zamandır hasta, evle ilgileniyor vb.)	162	7,5

Katılımcılardan 684'ü (%31.6) annesinin çalıştığını, 9'u çalışmadığını ifade etmiştir (Tablo 12).

Tablo 12. Katılımcıların annelerinin çalışma durumuna göre dağılımı

	Frekans(n)	Yüzde (%)
İşsiz	9	0,4
Çalışıyor	684	31,6
Diğer (emekli, uzun zamandır hasta, evle ilgileniyor vb.)	1469	67,9

“Aileniz gelirini nereden sağlıyor?” sorusunu katılımcıların 66’sı (%3,1) işsizlik maaşı veya sosyal yardımlar, 1981 (%91,6) maaş, kazançlar veya mülk geliri, 115’i (%5,3) diğer olarak yanıtlamıştır (Tablo 13).

Tablo 13. Katılımcıların ailelerinin gelirlerini sağlama türüne göre dağılımı

	Frekans(n)	Yüzde (%)
İşsizlik sigortası ya da sosyal yardım	66	3,1
Gelir, ücret ya da gayrimenkul	1981	91,6
Diğer	115	5,3

“Aileniz diğerlerine kıyasla ne kadar zengin?” sorusuna katılımcıların 139’u (%6,4) çok daha zengin, 430’u (%19,9) oldukça zengin, 513’ü (%23,7) biraz zengin, 815’i (%37,7) aynı seviyede, 211’i (%9,8) biraz yoksul, 34’ü (%1,6) oldukça yoksul, 20’si (%0,9) çok yoksul yanıtını vermiştir (Tablo 14).

Tablo 14. Katılımcıların ailelerinin sosyo-ekonomik durumuna göre dağılımı

	Frekans(n)	Yüzde (%)
Çok daha zengin	139	6,4
Oldukça zengin	430	19,9
Biraz zengin	513	23,7
Aynı seviyede	815	37,7
Biraz yoksul	211	9,8
Oldukça yoksul	34	1,6
Çok yoksul	20	0,9

“Anne veya babanızdan biri öldü mü?” sorusuna katılımcıların 2120’si (%98,1) hayır, 42’si (%1,9) evet yanıtı vermiştir (Tablo 15).

Tablo 15. Katılımcıların anne veya babasından birisinin ölüp ölmeme durumuna göre dağılımı

	Frekans(n)	Yüzde (%)
Hayır	2120	98,1
Evet	42	1,9

“Ebeveynleriniz boşanmış ya da ayrılar mı?” sorusuna katılımcıların 1973’si (%91,3) hayır, 189’u (%8,7) evet yanıtı vermiştir.

Tablo 16. Katılımcıların ebeveynlerinin boşanma/ayrı olma durumuna göre dağılımı

	Frekans(n)	Yüzde (%)
Hayır	1973	91,3
Evet	189	8,7

4.2. Katılımcıların Sapma Davranışlarına İlişkin Betimleyici İstatistiksel Bulgular

“Hayatınızda hiç sopa, bıçak, tabanca ya da zincir gibi bir silah taşıdınız mı?” sorusuna katılımcıların 1873’ü (%86,6) hayır, 289’u (%13,4) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç birisinden para ya da başka bir şey almak için silah ya da güç kullandınız mı ya da güç kullanma tehdidinde bulundunuz mu?” sorusuna katılımcıların 2128’i (%98,4) hayır, 34’ü (%1,6) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç futbol stadyumunda, sokakta ya da halka açık başka bir yerde grup kavgasına karıştınız mı?” sorusuna katılımcıların 1767’si (%81,7) hayır, 395’i (%18,3) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç bir insanı yaralanacak kadar fena dövdünüz ya da sopa veya bıçakla yaraladınız mı?” sorusuna katılımcıların 1968’si (%91,0) hayır, 194’ü (%9,0) evet olarak yanıt vermiştir (Tablo 17).

Tablo 17. Katılımcıların şiddet içeren suçlara ilişkin tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Silah Taşıma Dağılımı		
Hayır	1873	86,6
Evet	289	13,4
Yağma Dağılımı		
Hayır	2128	98,4
Evet	34	1,6
Toplu Kavga Dağılımı		
Hayır	1767	81,7
Evet	395	18,3
Yaralama Dağılımı		
Hayır	1968	91,0
Evet	194	9,0

Katılımcıların hırsızlık suçuna ilişkin tanımlayıcı özelliklerine yönelik bulgular aşağıda yer almaktadır.

“Hayatınızda hiç bir dükkân ya da mağazadan bir şey çaldınız mı?” sorusuna katılımcıların 2024’ü (%93,6) hayır, 138’i (%6,4) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç bir şey çalmak için bir binaya zorla girdiniz mi?” sorusuna katılımcıların 2143’ü (%99,1) hayır, 19’u (%0,9) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç bisiklet çaldınız mı?” sorusuna katılımcıların 2145’i (%99,2) hayır, 17’si (%0,8) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç motosiklet ya da araba çaldınız mı?” sorusuna katılımcıların 2145’i (%99,2) hayır, 17’si (%0,8) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç bir arabadan herhangi bir şey çaldınız mı?” sorusuna katılımcıların 2135’i (%98,8) hayır, 27’si (%1,2) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç güç kullanmadan ya da tehdit etmeden birisinden herhangi bir şey çaldınız mı?” sorusuna katılımcıların 2088’i (%96,6) hayır, 74’ü (%3,4) evet olarak yanıt vermiştir (Tablo 18).

Tablo 18. Katılımcıların hırsızlık suçuna ilişkin tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Dükkândan Hırsızlık		
Hayır	2024	93,6
Evet	138	6,4
Konuttan Hırsızlık		
Hayır	2143	99,1
Evet	19	0,9
Bisiklet Hırsızlığı		
Hayır	2145	99,2
Evet	17	0,8
Araba Hırsızlığı		

Hayır	2145	99,2
Evet	17	0,8
Araba İçi Hırsızlık		
Hayır	2135	98,8
Evet	27	1,2
Kişi Üzerinden Hırsızlık		
Hayır	2088	96,6
Evet	74	3,4

“Hayatınızda hiç alkol içtiniz mi?” sorusuna katılımcıların 1753’ü (%81,1) hayır, 409’u (%18,9) evet olarak yanıt vermiştir (Tablo 19).

Tablo 19. Katılımcıların alkol kullanma durumuna göre dağılımı

Alkol Kullanma	Frekans(n)	Yüzde (%)
Hayır	1753	81,1
Evet	409	18,9

Katılımcıların uyuşturucu madde kullanımına ilişkin tanımlayıcı özelliklerine yönelik bulgular aşağıda yer almaktadır.

“Hayatınızda hiç esrar/marihuana/haşhaş kullandınız mı?” sorusuna katılımcıların 2134’ü (%98,7) hayır, 28’i (%1,3) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç ekstazi, LSD, amfetamin veya benzeri uyuşturucu maddeler kullandınız mı?” sorusuna katılımcıların 2146’sı (%99,3) hayır, 16’sı (%0,7) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç eroin, kokain veya benzeri uyuşturucu maddeler kullandınız mı?” 2147’si (%99,3) hayır, 15’i (%0,7) evet olarak yanıt vermiştir (Tablo 20).

Tablo 20. Katılımcıların uyuşturucu madde kullanma durumuna göre dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Esrar Kullanımı		
Hayır	2134	98,7
Evet	28	1,3
Hafif Uyuşturucu Kullanımı		
Hayır	2146	99,3
Evet	16	0,7
Sert Uyuşturucu Kullanımı		
Hayır	2147	99,3
Evet	15	0,7

Katılımcıların diğer suçlara ilişkin tanımlayıcı özelliklerine yönelik bulgular aşağıda yer almaktadır.

“Hayatınızda hiç bir duvar, tren, metro ya da otobüsün üzerine yazı (grafiti) yazdınız mı?” sorusuna katılımcıların 1688 (%78,1) hayır, 474’ü (%21,9) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç otobüs (veya tren) durağı, penceresi, koltuğu gibi bir şeye zarar verdiniz mi?” sorusuna katılımcıların 1955’i (%90,4) hayır, 207’si (%9,6) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç internetten yasa dışı olarak müzik ya da film indirdiniz mi?” sorusuna katılımcıların 1646’sı (%76,1) hayır, 516’sı (%23,9) evet olarak yanıt vermiştir.

“Hayatınızda hiç uyuşturucu sattınız mı ya da birisine satması için yardım ettiniz mi?” sorusuna katılımcıların 2139’u (%98,9) hayır, 23’ü (%1,1) evet olarak yanıt vermiştir (Tablo 21).

Tablo 21. Katılımcıların diğer suçlara ilişkin tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Grafiti		
Hayır	1688	78,1
Evet	474	21,9
Mala Zarar Verme		
Hayır	1955	90,4
Evet	207	9,6
İnternette Yasadışı İçerik İndirme		
Hayır	1646	76,1
Evet	516	23,9
Uyuşturucu Satma		
Hayır	2139	98,9
Evet	23	1,1

4.3. Sapma Davranışları ile Sosyal Bağlılık Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını gözlemek için yapmış olduğumuz Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre:

Sapma davranış düzeyi ile cinsiyet (erkek olma) arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.191$, $p=0,000<0.01$), sapma davranışı ile yaş arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.177$, $p=0,000<0.01$), sapma davranışı ile aileye bağlılık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.258$, $p=0,000<0.01$), sapma davranışı ile okula bağlılık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.228$, $p=0,000<0.01$), sapma davranışı ile öğretmene bağlılık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-$

0.241, $p=0,000<0.01$), sapma davranışı ile arkadaşla bağıllık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.048$, $p=0,026<0.05$) ilişki olduğu gözlenmiştir.

Şiddet içeren suçlar ile cinsiyet arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.187$, $p=0,000<0.01$), şiddet içeren suçlar ile yaş arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.144$, $p=0,000<0.01$), şiddet içeren suçlar ile aileye bağıllık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.222$, $p=0,000<0.01$), şiddet içeren suçlar ile okula bağıllık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.156$, $p=0,000<0.01$), şiddet içeren suçlar ile öğretmene bağıllık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.188$, $p=0,000<0.01$) ilişki olduğu gözlenmiştir.

Hırsızlık suçu ile cinsiyet arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.092$, $p=0,000<0.01$), hırsızlık suçu ile yaş arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.094$, $p=0,000<0.01$), hırsızlık suçu ile aileye bağıllık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.156$, $p=0,000<0.01$), hırsızlık suçu ile okula bağıllık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.129$, $p=0,000<0.01$), hırsızlık suçu ile öğretmene bağıllık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.103$, $p=0,000<0.01$), hırsızlık suçu ile arkadaşla bağıllık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.047$, $p=0,027<0.05$) ilişki olduğu gözlenmiştir.

Alkol kullanımı ile cinsiyet arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.074$, $p=0,001<0.01$), alkol kullanımı ile yaş arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.19$, $p=0,000<0.01$), alkol kullanımı ile aileye bağıllık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.147$, $p=0,000<0.01$), alkol kullanımı ile okula bağıllık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.153$, $p=0,000<0.01$), alkol kullanımı ile öğretmene bağıllık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.169$, $p=0,000<0.01$) ilişki olduğu gözlenmiştir. (Ayrıca alkol kullanımı ile şiddet içeren suçlar arasında pozitif orta düzeyde, anlamlı ($r=0.329$, $p=0,000<0.01$), alkol kullanımı ile hırsızlık suçu arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.223$, $p=0,000<0.01$), alkol kullanımı ile diğer suçlar arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.282$, $p=0,000<0.01$) ilişki olduğu gözlenmiştir.)

Uyuşturucu kullanımı ile yaş arasında $r=0.091$ pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.091$, $p=0,000<0.01$), uyuşturucu kullanımı ile aileye bağlılık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.088$, $p=0,000<0.01$), uyuşturucu kullanımı ile okula bağlılık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.067$, $p=0,002<0.01$) ilişki olduğu gözlenmiştir. (Uyuşturucu kullanımı ile şiddet içeren suçlar arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.252$, $p=0,000<0.01$), uyuşturucu kullanımı ile hırsızlık suçu arasında pozitif orta düzeyde, anlamlı ($r=0.305$, $p=0,000<0.01$), uyuşturucu kullanımı ile diğer suçlar arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.199$, $p=0,000<0.01$), uyuşturucu kullanımı ile alkol kullanımı arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.206$, $p=0,000<0.01$)) ilişki olduğu gözlenmiştir.)

Diğer suçlar (grafiti, mala zarar verme, internetten yasadışı içerik indirmek ve uyuşturucu satmak) ile cinsiyet arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.174$, $p=0,000<0.01$), diğer suçlar ile yaş arasında pozitif düşük düzeyde, anlamlı ($r=0.102$, $p=0,000<0.01$), diğer suçlar ile aileye bağlılık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.202$, $p=0,000<0.01$), diğer suçlar ile okula bağlılık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.219$, $p=0,000<0.01$), diğer suçlar ile öğretmene bağlılık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.234$, $p=0,000<0.01$), diğer suçlar ile arkadaşla bağlılık arasında negatif düşük düzeyde, anlamlı ($r=-0.044$, $p=0,040<0.05$) ilişki olduğu gözlenmiştir.

Diğer değişkenler arasındaki korelasyon ilişkileri istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0.05$) (Tablo 22).

Tablo 22. Bağımsız Değişkenler ile Sapma Arasında Korelasyon Analizi

		Cinsiyet	Yaş	Sosyo Ekonomik Durum	Aileye Bağlılık	Okula Bağlılık	Öğretmene Bağlılık	Arkadaşla Bağlılık
Şiddet içeren suçlar	r	0,187**	0,144**	0,012	-0,222**	-0,156**	-0,188**	-0,030
	p	0,000	0,000	0,569	0,000	0,000	0,000	0,161
Hırsızlık suçu	r	0,092**	0,094**	0,017	-0,156**	-0,129**	-0,103**	-0,047*
	p	0,000	0,000	0,436	0,000	0,000	0,000	0,027

Diğer suçlar	r	0,174**	0,102**	0,022	-0,202**	-0,219**	-0,234**	-0,044*
	p	0,000	0,000	0,297	0,000	0,000	0,000	0,040
Alkol kullanımı	r	0,074**	0,190**	-0,002	-0,147**	-0,153**	-0,169**	-0,022
	p	0,001	0,000	0,908	0,000	0,000	0,000	0,315
Uyuşturucu kullanımı	r	0,011	0,091**	0,006	-0,088**	-0,067**	-0,038	0,000
	p	0,598	0,000	0,763	0,000	0,002	0,080	0,994
Sapma davranışı	r	0,191**	0,177**	0,019	-0,258**	-0,228**	-0,241**	-0,048*
	p	0,000	0,000	0,377	0,000	0,000	0,000	0,026

*<0,05; **<0,01; Korelasyon Analizi

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık ile sapma davranışı (Şiddet, hırsızlık, diğer, alkol ve uyuşturucu birleştirilmesiyle elde edilmiştir.) arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan çok değişkenli regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=67,780$; $p<0.001$). Sapma davranışı düzeyindeki toplam değişim %11 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,110$). Aileye bağlılık sapma davranışı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,141$). Okula bağlılık sapma davranışı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,076$). Öğretmene bağlılık sapma davranışı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,116$). Arkadaşla bağlılık sapma davranışı düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,044$).

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, cinsiyet (erkek olma), yaş, sosyo-ekonomik durum ile sapma davranışı arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=54,359$; $p<0.001$). Sapma davranışı düzeyindeki toplam değişim %14.7 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,147$). Aileye bağlılık sapma davranışı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,148$). Okula bağlılık sapma davranışı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,060$). Öğretmene bağlılık sapma davranışı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,090$). Arkadaşla bağlılık sapma davranışı düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,069$).

Cinsiyet sapma davranışı düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,687$). Yaş sapma davranışı düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,179$). Sosyo-ekonomik durum sapma davranışı düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$) (Tablo 23).

Tablo 23. Bağımsız Değişkenlerin Tüm Sapma Davranışları Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R ²
Sapma Toplam	Sabit	5,358	16,800	0,000	67,780	0,000	0,110
	Aileye Bağlılık	-0,141	-9,063	0,000			
	Okula Bağlılık	-0,076	-5,195	0,000			
	Öğretmene Bağlılık	-0,116	-6,433	0,000			
	Arkadaşa Bağlılık	0,044	2,117	0,034			
Sapma Toplam	Sabit	2,025	2,918	0,004	54,359	0,000	0,147
	Aileye Bağlılık	-0,148	-9,644	0,000			
	Okula Bağlılık	-0,060	-4,119	0,000			
	Öğretmene Bağlılık	-0,090	-5,029	0,000			
	Arkadaşa Bağlılık	0,069	3,373	0,001			
	Cinsiyet	0,687	8,658	0,000			
	Yaş	0,179	4,747	0,000			
	Sosyo Ekonomik Durum	-0,028	-0,875	0,382			

Regresyon Analizi

4.3.1. Şiddet İçeren Suçlar ile Sosyal Bağlılık Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık ile şiddet içeren suçlar arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=41,730$; $p<0.001$). Şiddet içeren suçlar düzeyindeki

toplam değişim %7 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,070$). Aileye bağlılık şiddet içeren suçlar düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,056$). Okula bağlılık şiddet içeren suçlar düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,017$). Öğretmene bağlılık şiddet içeren suçlar düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,042$). Arkadaşla bağlılık şiddet içeren suçlar düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$).

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık ile kontrol değişkenleri olan cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum ile şiddet içeren suçlar arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=38,022$; $p<0.001$). Şiddet içeren suçlar düzeyindeki toplam değişim %10.7 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,107$). Aileye bağlılık şiddet içeren suçlar düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,060$). Okula bağlılık şiddet içeren suçlar düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$). Öğretmene bağlılık şiddet içeren suçlar düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,031$). Arkadaşla bağlılık şiddet içeren suçlar düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,029$). Cinsiyet şiddet içeren suçlar düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,305$). Yaş, şiddet içeren suçlar düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,067$). Sosyo-ekonomik durum şiddet içeren suçlar düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$) (Tablo 24).

Tablo 24. Bağımsız Değişkenlerin Şiddet Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R^2
Şiddet Toplam	Sabit	1,828	13,025	0,000	41,730	0,000	0,070
	Aileye Bağlılık	-0,056	-8,195	0,000			
	Okula Bağlılık	-0,017	-2,603	0,009			
	Öğretmene Bağlılık	-0,042	-5,266	0,000			
	Arkadaşla Bağlılık	0,018	1,949	0,051			
Şiddet Toplam	Sabit	0,554	1,811	0,070	38,022	0,000	0,107
	Aileye Bağlılık	-0,060	-8,835	0,000			
	Okula Bağlılık	-0,010	-1,614	0,107			
	Öğretmene Bağlılık	-0,031	-3,901	0,000			
	Arkadaşla Bağlılık	0,029	3,204	0,001			
	Cinsiyet	0,305	8,715	0,000			

	Yaş	0,067	4,029	0,000			
	Sosyo Ekonomik Durum	-0,013	-0,941	0,347			

4.3.2. Hırsızlık Suçu ile Sosyal Bağlılık Arasında İlişkiye Ait Bulgular

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık ile hırsızlık suçu arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=18,811$; $p=0,000$). Hırsızlık suçu düzeyindeki toplam değişim %3.2 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,032$). Aileye bağlılık hırsızlık suçu düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,024$). Okula bağlılık hırsızlık suçu düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,014$). Öğretmene bağlılık hırsızlık suçu düzeyini etkilememektedir ($p=0,175$). Arkadaşla bağlılık hırsızlık suçu düzeyini etkilememektedir ($p=0,811$).

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum ile hırsızlık suçu arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=13,831$; $p=0,000$). Hırsızlık suçu düzeyindeki toplam değişim %4 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,040$). Aileye bağlılık hırsızlık suçu düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,025$). Okula bağlılık hırsızlık suçu düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,011$). Öğretmene bağlılık hırsızlık suçu düzeyini etkilememektedir ($p=0,507$). Arkadaşla bağlılık hırsızlık suçu düzeyini etkilememektedir ($p=0,747$). Cinsiyet hırsızlık suçu düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,088$). Yaş hırsızlık suçu düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,025$). Sosyo-ekonomik durum hırsızlık suçu düzeyini etkilememektedir ($p=0,820$) (Tablo 25).

Tablo 25. Bağımsız Değişkenlerin Hırsızlık Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R^2
Hırsızlık suçu	Sabit	0,795	9,005	0,000	18,811	0,000	0,032

	Aileye Bağlılık	-0,024	-5,646	0,000			
	Okula Bağlılık	-0,014	-3,346	0,001			
	Öğretmene Bağlılık	-0,007	-1,356	0,175			
	Arkadaşa Bağlılık	-0,001	-0,239	0,811			
Hırsızlık suçu	Sabit	0,329	1,684	0,092	13,831	0,000	0,040
	Aileye Bağlılık	-0,025	-5,792	0,000			
	Okula Bağlılık	-0,011	-2,773	0,006			
	Öğretmene Bağlılık	-0,003	-0,664	0,507			
	Arkadaşa Bağlılık	0,002	0,322	0,747			
	Cinsiyet	0,088	3,933	0,000			
	Yaş	0,025	2,350	0,019			
	Sosyo Ekonomik Durum	-0,002	-0,228	0,820			

4.3.3. Alkol Kullanımı ile Sosyal Bağlılık Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık ile alkol kullanımı arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=26,173$; $p=0,000$). Alkol kullanımı düzeyindeki toplam değişim %4.5 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,045$). Aileye bağlılık alkol kullanımı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,015$). Okula bağlılık alkol kullanımı düzeyini

azaltmaktadır ($\beta=-0,011$). Öğretmene bağlılık alkol kullanımı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,018$). Arkadaşa bağlılık alkol kullanımı düzeyini etkilememektedir ($p>0,05$).

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum ile alkol kullanımı arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=22,944$; $p=0,000$). Alkol kullanımı düzeyindeki toplam değişim %6.6 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo ekonomik durum tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,066$). Aileye bağlılık alkol kullanımı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,014$). Okula bağlılık alkol kullanımı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,007$). Öğretmene bağlılık alkol kullanımı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,015$). Arkadaşa bağlılık alkol kullanımı düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,010$). Cinsiyet alkol kullanımı düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,047$). Yaş alkol kullanımı düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,054$). Sosyo-ekonomik durum alkol kullanımı düzeyini etkilememektedir ($p>0,05$) (Tablo 26).

Tablo 26. Bağımsız Değişkenlerin Alkol Kullanımı Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R^2
Alkol Kullanımı	Sabit	0,664	9,889	0,000	26,173	0,000	0,045
	Aileye Bağlılık	-0,015	-4,517	0,000			
	Okula Bağlılık	-0,011	-3,444	0,001			
	Öğretmene Bağlılık	-0,018	-4,868	0,000			
	Arkadaşa Bağlılık	0,008	1,899	0,058			
Alkol Kullanımı	Sabit	-0,205	-1,391	0,164	22,944	0,000	0,066
	Aileye Bağlılık	-0,014	-4,301	0,000			
	Okula Bağlılık	-0,007	-2,297	0,022			
	Öğretmene Bağlılık	-0,015	-3,913	0,000			

	Arkadaşa Bağlılık	0,010	2,331	0,020			
	Cinsiyet	0,047	2,787	0,005			
	Yaş	0,054	6,707	0,000			
	Sosyo Ekonomik Durum	-0,008	-1,212	0,226			

4.3.4. Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Sosyal Bağlılık Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık ile uyuşturucu kullanımı arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=5,546$; $p<0.001$). Uyuşturucu kullanımı düzeyindeki toplam değişim %0.8 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,008$). Aileye bağlılık uyuşturucu kullanımı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,006$). Okula bağlılık uyuşturucu kullanımı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,004$). Öğretmene bağlılık uyuşturucu kullanımı düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$). Arkadaşa bağlılık uyuşturucu kullanımı düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$).

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum ile uyuşturucu kullanımı arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=4,798$; $p=0,000<0.05$). Uyuşturucu kullanımı düzeyindeki toplam değişim %1.2 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,012$). Aileye bağlılık uyuşturucu kullanımı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,006$). Okula bağlılık uyuşturucu kullanımı düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$). Öğretmene bağlılık uyuşturucu kullanımı düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$). Arkadaşa bağlılık uyuşturucu

kullanımı düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$). Cinsiyet uyuşturucu kullanımı düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$). Yaş uyuşturucu kullanımı düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,015$). Sosyo-ekonomik durum uyuşturucu kullanımı düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$) (Tablo 27).

Tablo 27. Bağımsız Değişkenlerin Uyuşturucu Kullanımı Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R ²
Uyuşturucu Kullanımı Toplam	Sabit	0,156	4,138	0,000	5,546	0,000	0,008
	Aileye Bağlılık	-0,006	-3,437	0,001			
	Okula Bağlılık	-0,004	-2,032	0,042			
	Öğretmene Bağlılık	0,000	-0,067	0,946			
	Arkadaşa Bağlılık	0,002	0,922	0,357			
Uyuşturucu Kullanımı Toplam	Sabit	-0,086	-1,025	0,305	4,798	0,000	0,012
	Aileye Bağlılık	-0,006	-3,190	0,001			
	Okula Bağlılık	-0,003	-1,474	0,141			
	Öğretmene Bağlılık	0,001	0,306	0,760			
	Arkadaşa Bağlılık	0,003	1,014	0,311			
	Cinsiyet	0,006	0,578	0,563			
	Yaş	0,015	3,311	0,001			
	Sosyo Ekonomik Durum	-0,001	-0,302	0,763			

4.3.5. Diğer Suçlar ile Sosyal Bağlılık Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık ile diğer suçlar (grafiti, mala zarar verme, internetten yasadışı içerik indirmek ve uyuşturucu satmak) arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=52,666$; $p=0,000$). Diğer suçlar düzeyindeki toplam değişim %8.7 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,087$). Aileye bağlılık diğer suçlar düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,039$). Okula bağlılık diğer suçlar düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,032$). Öğretmene bağlılık diğer suçlar düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,049$). Arkadaşla bağlılık diğer suçlar düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,017$).

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum ile diğer suçlar (grafiti, mala zarar verme, internetten yasadışı içerik indirmek ve uyuşturucu satmak) arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=38,811$; $p=0,000$). Diğer suçlar düzeyindeki toplam değişim %10.9 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,109$). Aileye bağlılık diğer suçlar düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,043$). Okula bağlılık diğer suçlar düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,029$). Öğretmene bağlılık diğer suçlar düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,042$). Arkadaşla bağlılık diğer suçlar düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,026$). Cinsiyet diğer suçlar düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,242$). Yaş diğer suçlar düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$). Sosyo-ekonomik durum diğer suçlar düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$) (Tablo 28).

Tablo 28. Bağımsız Değişkenlerin Diğer Suçlar Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R ²
Diğer suçlar	Sabit	1,915	14,676	0,000	52,666	0,000	0,087
	Aileye Bağlılık	-0,039	-6,198	0,000			
	Okula Bağlılık	-0,032	-5,274	0,000			
	Öğretmene Bağlılık	-0,049	-6,620	0,000			
	Arkadaşa Bağlılık	0,017	1,996	0,046			
Diğer suçlar	Sabit	1,433	5,002	0,000	38,811	0,000	0,109
	Aileye Bağlılık	-0,043	-6,830	0,000			
	Okula Bağlılık	-0,029	-4,748	0,000			
	Öğretmene Bağlılık	-0,042	-5,639	0,000			
	Arkadaşa Bağlılık	0,026	3,033	0,002			
	Cinsiyet	0,242	7,383	0,000			
	Yaş	0,018	1,173	0,241			
	Sosyo Ekonomik Durum	-0,003	-0,247	0,805			

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA

5.1. Hipotezlerin Test Edilmesi

Test edilen ilk hipotezimiz (H_1) sosyal bağlılık (ve alt kategorileri) ile sapma davranışı arasında anlamlı bir ilişki olduğudur.

H_1 : Çocuklarda sosyal bağlılık ile sapma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

$H_{1.1}$: Aileye bağlılık ile sapma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

$H_{1.2}$: Okula bağlılık ile sapma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

$H_{1.3}$: Öğretmene bağlılık ile sapma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

$H_{1.4}$: Arkadaşlara bağlılık ile sapma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Elde ettiğimiz bulgularda aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşlara bağlılık ile sapma davranışı (şiddet, hırsızlık, diğer, alkol ve uyuşturucu birleştirilmesiyle elde edilmiştir.) arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=67,780$; $p<0.001$). Sapma davranışı düzeyindeki toplam değişim %11 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşlara bağlılık tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,110$). Aileye bağlılık sapma davranışı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,141$). Okula bağlılık sapma davranışı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,076$). Öğretmene bağlılık sapma davranışı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,116$). Arkadaşlara bağlılık sapma davranışı düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,044$).

Test edilen ikinci hipotezimiz (H_2) ve alt hipotezlerinde risk faktörleri (cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik durum) kontrol edilirken sosyal bağlılığın sapma davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir.

H₂: Risk faktörleri kontrol edildiğinde çocuklarda sosyal bağlılığın sapma davranışı üzerinde azaltıcı bir etkisi vardır.

H_{2.1}: Risk faktörleri kontrol edildiğinde *aileye bağlılığın* sapma davranışı üzerinde azaltıcı bir etkisi vardır.

H_{2.2}: Risk faktörleri kontrol edildiğinde *okula bağlılığın* sapma davranışı üzerinde azaltıcı bir etkisi vardır.

H_{2.3}: Risk faktörleri kontrol edildiğinde *öğretmene bağlılığın* sapma davranışı üzerinde azaltıcı bir etkisi vardır.

H_{2.4}: Risk faktörleri kontrol edildiğinde *arkadaşlara bağlılığın* sapma davranışı üzerinde azaltıcı bir etkisi vardır.

Elde ettiğimiz bulgulara göre risk faktörü olarak belirlediğimiz (cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik durum) kontrol edildiğinde aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşlara bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum ile sapma davranışı arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=54,359$; $p<0.001$). Sapma davranışı düzeyindeki toplam değişim %14.7 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşlara bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,147$). Aileye bağlılık sapma davranışı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,148$). Okula bağlılık sapma davranışı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,060$). Öğretmene bağlılık sapma davranışı düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-0,090$). Arkadaşlara bağlılık sapma davranışı düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,069$). Cinsiyet sapma davranışı düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,687$). Yaş sapma davranışı düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,179$). Sosyo-ekonomik durum sapma davranışı düzeyini etkilememektedir ($p>0.05$).

5.2. Değerlendirme

Çocuklarda sapma davranışı ile sosyal bağlılık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmamızda genel olarak literatür ile uyumlu bulgular elde edildiği söylenebilir. Çalışmamızda sosyal bağlılık kategorilerinden aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık ve arkadaşlara bağlılık ile sapma davranışı arasında anlamlı neden-sonuç ilişkisi olduğu görülmüştür. Sapma davranışı düzeyindeki toplam değişimin %11 oranında aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık ve arkadaşlara bağlılık tarafından açıklandığı saptanmıştır. Bu oran, *Hart ve Mueller*'in (2012) onuncu sınıf öğrencileri arasında sosyal bağ ile okulda sapma davranışı arasındaki ilişkiyi cinsiyet farklılıklarını gözetenerek inceledikleri çalışmalarıyla uyumlu ve yakın bir orandır: Sosyal bağ değişkenlerinin okulda sapma davranışını önemli ölçüde (%11.2, $p < .001$), sosyo-ekonomik durumun ise kısmen (%1.5, $p < .001$) açıklayabildiği, tüm bağımsız değişkenlerin erkeklerde sapmayı %14.5, kızlarda ise %11.2 oranında açıkladığı gözlemlenmiştir.

Yine çalışmamız sonucunda aileye, okula ve öğretmene bağlılığın sapma davranışı düzeyini azalttığı, buna karşın arkadaşlara bağlılığın sapma davranışı düzeyini arttırdığı görülmüştür. Bu durum *Özbay ve Özcan*'ın (2006, 2008) aileye ve öğretmene bağlılık ile toplam kural-dışı davranış arasında negatif ilişki olduğunu gözlemlediği çalışmalarıyla ve *Kaner*'in (2002) doğrudan ve dolaylı aile gözetiminin sapma davranışı üzerinde azaltıcı etkiye sahip olduğunu ifade ettiği çalışmasının sonuçlarıyla uyumludur. *Yılmaz*'ın (2002) aileye bağlılığın eksikliği ile suçluluk arasında pozitif ilişki gözlemlediği çalışması da aileye bağlılığın sapma davranışı üzerinde azaltıcı etkisi olduğu gözlemlenen çalışmamız ile uyumludur. Arkadaşlara bağlılık kategorisinde elde ettiğimiz sonuç *Delikara*'nın (2002) çalışmasında elde ettiği bulgular olan kural-dışı davranan akranlara bağlılığın suçluluk üzerinde pozitif etkisi olduğu ifadesini destekler niteliktedir, ancak çalışmamızdaki akranların uyumlu ya da kural-dışı davranan akranlar olarak kategorilere ayrıldığını ifade etmemiz gerekir. Çalışmamız, *Gardner ve Shoemaker* (1989) ile *Marcus ve Betzer*'in (1996) çalışmalarıyla da uyumludur. Okula bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişkiye dair gözlemlediğimiz bulgular ile *David J. Smith*'in (2006) 13 ile 16 yaşları arasındaki

çocukların katıldığı çalışmada okula bağlılık ve öğretmene bağlılık ile sapma davranışı arasında negatif anlamlı ilişki olduğunu gözlemlediği çalışmasıyla *Hoeve ve arkadaşlarının* (2012) 74 çalışmayı inceleyerek yapmış oldukları, aileye bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişkiyi inceledikleri ve aileye bağlılığın zayıflamasıyla sapma davranışı arasında önemli bir ilişki olduğunu gözlemledikleri meta-analiz çalışmasıyla uyumludur. Çalışmamızın, *Yüksek ve Solakoğlu*'nun (2016) sapma davranışı ile okula bağlılık ve aileye bağlılık arasında negatif, arkadaşlara bağlılık arasında pozitif ilişki gözlemledikleri çalışmalarıyla da uyumlu olduğunu ifade edebiliriz. Aileye bağlılık ile sapma davranışı arasındaki negatif ilişkiye dair bulgularımız sadece Türkiye ve Batı dünyasındaki çalışmalarla değil aynı zamanda Çin'de yapılan *Bao ve arkadaşlarının* (2015) 1766 ergenin katılımıyla gerçekleştirdikleri cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik statü ve okul değişkenleri kontrol edildiğinde aileye bağlılık ile sapma davranışı arasında negatif ilişki olduğunu gözlemledikleri çalışmalarında elde edilen bulgularla da uyumludur.

Çalışmamız neticesinde çocuklarda sapma davranış düzeyinin aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşlara bağlılık, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum tarafından açıklandığı saptanmış olup aileye bağlılığın sapma davranışını azalttığı görülmüştür. Yine çalışmamız sonucunda erkek cinsiyette sapma davranışının daha yüksek olduğu, yaştaki artışa bağlı olarak sapma davranışının arttığı, sosyo-ekonomik durumun daha iyi olmasının ise çocuklarda sapma davranışı düzeyini etkilemediği gözlenmiştir. *Erdem ve arkadaşlarının* (2006) lise öğrencilerinin katıldığı çalışmalarında gözlemledikleri sapma davranışı (alkol, uyuşturucu ve tütün kullanımı) ile cinsiyet ve yaş arasındaki ilişkiyle uyumlu olarak çalışmamızda da erkek cinsiyette ve yaş büyüdükçe sapmanın yüksek olduğu gözlenmiş ancak uyuşturucu madde kullanımı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını gözlenmiştir.

Öğretmene bağlılığın sapma davranışını azalttığı yönünde elde ettiğimiz bulgular, *Ünal ve Çukur*'un (2011) ortalama yaşı 17 olan 3742 lise öğrencisinin katıldığı, okula ve öğretmene bağlılığın çalışmaya konu tüm sapma davranışları üzerinde azaltıcı etkisi olduğunu gözlemlediği çalışmalarıyla uyumludur.

Okula bağıllığın sapma davranışını azalttığı yönünde elde ettiğimiz bulgular *Sabatine ve arkadaşlarının* (2017) 945 ortaokul öğrencisinin katıldığı, ailesiyle ve okulla kuvvetli sosyal bağlar kuran çocukların daha az sapma davranışı göstereceğini gözlemledikleri çalışmalarıyla uyumludur.

Çalışmamız sonucunda aileye bağıllık, okula bağıllık, öğretmene bağıllık ve arkadaşla bağıllık ile şiddet içeren suçlar arasında neden-sonuç ilişkisi olduğu görülmüştür. Çalışma neticesinde aileye, okula ve öğretmene bağıllık düzeyi arttıkça şiddet içeren suçlar düzeyinin anlamlı şekilde azalttığı, arkadaşla bağıllık düzeyinin ise şiddet içeren suçlar düzeyini anlamlı şekilde etkilemediği tespit edilmiştir. Cinsiyete ve yaşa bağıllı şiddet içeren suçlar düzeyinin arttığı, sosyo-ekonomik durumun şiddet içeren suçlar düzeyini etkilemediği görülmüştür.

Yine çalışmamız sonucunda aileye bağıllık, okula bağıllık, öğretmene bağıllık, arkadaşla bağıllık ile hırsızlık suçu arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur. Aileye ve okula bağıllık düzeyi arttıkça hırsızlık suçu düzeyinde anlamlı azalma olduğu, arkadaşla bağıllık ve öğretmene bağıllık düzeyinin hırsızlık suçu düzeyini anlamlı şekilde etkilemediği tespit edilmiştir. Çalışmamız sonucunda aynı zamanda erkeklerde hırsızlık suçu düzeyinin daha yüksek olduğu, yaşa bağıllı olarak hırsızlık suçu düzeyinin arttığı, sosyo-ekonomik durumun hırsızlık suçu düzeyini etkilemediği görülmüştür.

Çalışmamız sonucunda aileye bağıllık, okula bağıllık, öğretmene bağıllık, arkadaşla bağıllık ile alkol kullanımı arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur. Aileye, okula, öğretmene bağıllık düzeyindeki artışın alkol kullanımında azalma sağladığı, arkadaşla bağıllık düzeyinin ise alkol kullanım düzeyini etkilemediği görülmüştür. Yine çalışmamız sonucunda erkek öğrencilerde alkol kullanımı düzeyinin daha yüksek olduğu, yaştaki artışa bağıllı olarak alkol kullanma düzeyinde artış olduğu, sosyo-ekonomik durumun ise alkol kullanımı düzeyini etkilemediği görülmüştür.

Aileye bağıllık, okula bağıllık, öğretmene bağıllık, arkadaşla bağıllık ile uyuşturucu kullanımı arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur. Aileye ve okula bağıllık düzeyi arttıkça

uyuşturucu kullanma düzeyinin azaldığı, öğretmene ve arkadaşına bağıllık düzeyi ile uyuşturucu kullanma düzeyi arasında ilişki olmadığı görülmüştür. Yine çalışmamız sonucunda cinsiyete ve sosyo-kononik duruma göre uyuşturucu kullanma düzeyi açısından farklılık saptanmamış iken yaştaki artışa bağılı olarak uyuşturucu kullanma düzeyinin anlamlı şekilde arttığı saptanmıştır. Çalışmamız, Ford'un (2004) yaşları 11 ile 17 arasında değişen 1725 çocuğun katıldığı, aileyle kurulan bağı (aileye bağıllık, aileye adanmışlık, dürüstlük) ve okulla kurulan bağı (okula bağıllık, okula adanmışlık, dürüstlük) ile uyuşturucu madde kullanımı ve sapma davranışı arasında anlamlı negatif ilişki olduğunu gözlemlediği çalışmasıyla aileye bağıllık değişkeniyle uyumlu olsa da okula bağıllık değişkeninin uyuşturucu madde kullanımı üzerinde anlamlı bir etkisi gözlenmemiştir.

Aileye bağıllık, okula bağıllık, öğretmene bağıllık, arkadaşına bağıllık ile diğer suçlar (grafiti, mala zarar verme, internetten yasadışı içerik indirmek ve uyuşturucu satmak) arasındaki neden-sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur. Aileye, öğretmene ve okula bağıllık düzeyi arttıkça diğer suçlar düzeyinin azaldığı, buna karşılık arkadaşına bağıllık düzeyi arttıkça diğer suçları işleme düzeyinin arttığı görülmüştür. Erkeklerde diğer suçları işleme düzeyinin anlamlı şekilde yüksek olduğu, yaşı ve sosyo-ekonomik durumun diğer suçları işleme düzeyinde anlamlı bir etkisinin olmadığı saptanmıştır. Elde ettiğimiz bulgular genel olarak literatürdeki çalışmalar (Delikara 2002; Kaner 2002; Yılmaz 2002; Gardner ve Shoemaker 1989; Brownfield ve Thompson 1991; Warr 1993) ile uyumludur.

SONUÇ

Bu çalışma, çocuklarda sosyal bağlılık ile sapma davranışı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayarak, sosyal bağ teorisinin sosyal bağlılık unsurunu ele almış ve çeşitli sapma davranışları ile sosyal bağlılık türleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Elde edilen bulgular, sosyal bağlılık değişkenlerinin çocuklardaki sapma davranışı düzeylerini etkilediğini göstermiştir. Bu sonuçlar, genel olarak sosyal bağlılığın çocuklarda sapma davranışı üzerindeki etkilerini anlamamızı sağlamıştır.

Çalışmamızda bu amacı gerçekleştirmek için hipotezler geliştirilmiş ve elde edilen veriler bu hipotezlerin test edilmesi amacıyla analiz edilmiştir. Çalışmamız, çocuklarda sosyal bağlılık ve sapma davranışı arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik temel hipotezleri test etme amacını taşımaktadır. İlk olarak, aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık ve arkadaşla bağlılık gibi sosyal bağlılık türlerinin farklı sapma davranışları ile ilişkisi incelenmiştir. Bulgularımız, hipotezlerimizi destekler nitelikteydi ve farklı bağlılık türlerinin farklı sapma davranışları üzerinde anlamlı etkilere sahip olduğunu gösterdi.

Elde ettiğimiz bulgulara göre, aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, erkek cinsiyet, yaş ve sapma davranış düzeyi arasında anlamlı neden-sonuç ilişkisi tespit edilmiştir ($F=54,359$; $p<0.001$). Bu ilişkilerin toplamda %14.7'lik bir değişimle açıklandığı görülmüş olup, aileye bağlılık, okula bağlılık ve öğretmene bağlılık düzeylerinin sapma davranışını azalttığı, arkadaşla bağlılık, erkek cinsiyet ve yaşın ise sapma davranış düzeyini artırdığı saptanmıştır. Sosyo-ekonomik durumun ise sapma davranış düzeyini etkilemediği belirlenmiştir.

Şiddet içeren suçlar ile aileye bağlılık, öğrencinin cinsiyeti, yaş, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık ve sosyo-ekonomik durum arasında anlamlı ilişkiler olduğunu yapılan regresyon analizi ortaya koymaktadır. Sosyal bağlılık değişkenleri şiddet içeren suçlar düzeyindeki değişimi açıklamaktadır. Aileye bağlılık ve öğretmene bağlılık şiddet içeren suçları azaltıcı etkiye sahipken, cinsiyet, yaş ve arkadaşla bağlılık şiddet içeren suçları arttırıcı etkiye sahiptir. Okula bağlılık ile sosyo-

ekonomik durumun ise şiddet içeren suçlar üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Hırsızlık suçuyla ilgili gerçekleştirilen regresyon analizi, aileye bağlılık, okula bağlılık, cinsiyet, yaş gibi faktörlerin hırsızlık suçuyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, aileye bağlılık ve okula bağlılığın hırsızlık suçunu azaltıcı etkisi olduğu, cinsiyetin ve yaşın ise hırsızlık suçunu arttırıcı etkileri olduğu bulunmuştur. Öğretmene bağlılık ve arkadaşla bağlılık ise hırsızlık suçu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Sosyo-ekonomik durumun ise hırsızlık suçu üzerinde etkili olmadığı görülmüştür.

Aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık gibi faktörlerin alkol kullanımı ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Aileye bağlılık, okula bağlılık ve öğretmene bağlılığın alkol kullanımını azaltıcı etkisi olduğu, arkadaşla bağlılık, cinsiyet ve yaşın ise alkol kullanımını arttırıcı etkisi olduğu bulunmuştur. Sosyo-ekonomik durumun ise alkol kullanımı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Elde ettiğimiz sonuçlar, aileye bağlılık ve yaşın uyuşturucu kullanımıyla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Aileye bağlılık uyuşturucu kullanımını azaltıcı etkiye sahipken, yaşın uyuşturucu kullanımını arttırıcı bir etkisi bulunmaktadır. Diğer değişkenler (okula bağlılık, öğretmene bağlılık, arkadaşla bağlılık, cinsiyet ve sosyo-ekonomik durum) ise uyuşturucu kullanımı üzerinde anlamlı bir etki göstermemektedir. Burada ifade etmemiz gerekir ki katılımcılar arasında uyuşturucu madde kullanım oranı çok düşük (%0,7 ile %1,3 arasında) olduğu için elde ettiğimiz bulguların geçerliliği konusunda çalışmamızın sınırlılığı söz konusudur.

Diğer suçlar kategorisi (grafiti, mala zarar verme, internetten yasadışı içerik indirmek ve uyuşturucu satmak) ile ilgili yapılan regresyon analizi, aileye bağlılık, okula bağlılık, öğretmene bağlılık gibi faktörlerin bu kategorideki suçlar ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, aileye bağlılık, okula bağlılık ve öğretmene bağlılığın diğer suçları azaltıcı etkisi olduğu, arkadaşla bağlılık ve cinsiyetin diğer suçları arttırıcı etkisi olduğu görülmektedir. Yaş ve sosyo-ekonomik durumun ise diğer suçlar üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmadığı gözlenmiştir.

Çalışmamız, “Tartışma” bölümünde detaylı biçimde açıklamış olduğumuz üzere, genel olarak literatür ile tutarlı sonuçlar sunmaktadır. Aileye, okula, öğretmene ve arkadaşla bağıllık kategorilerinin sapma davranışı ile ilişkisi gözlenmiş ve bu bağıllık faktörlerinin toplam değişimin %11’ini açıkladığı; cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik durumdan oluşan kontrol değişkenleri dahil edildiğindeyse sapma davranış düzeyindeki toplam değişimin %14,7’sini açıkladığı tespit edilmiştir. Bulgularımız, önceki araştırmalarla uyumlu olarak aile, okul ve öğretmen faktörlerinin olumlu etkilerini desteklemektedir. Elde ettiğimiz bulgular çocukların sosyal bağıllığının sapma davranışları üzerindeki rolünü vurgularken, aynı zamanda sosyal bağıllığın türüne ve diğer faktörlere dikkat edilmesi gerektiğini göstermektedir. Sonuç olarak, çalışmamız literatürdeki benzer çalışmalarla paralellik göstererek çocuklardaki sapma davranışının sosyal bağıllıkla ilişkisini açıklamaya çalışmaktadır.

Çalışmamız, aileye, okula ve öğretmene bağıllığın sapma davranışı düzeyini azalttığını, ancak arkadaşla bağıllığın sapma davranışı düzeyini artırdığını ortaya koymuştur. Bu bulgular, Özbay ve Özcan (2006, 2008), Kaner (2002) ve Yılmaz’ın (2002) çalışmalarıyla, Delikara (2002), Gardner ve Shoemaker (1989), Marcus ve Betzer (1996), Smith (2006) ile Hoeve ve arkadaşlarının (2012) meta-analiz çalışmasıyla da uyumludur. Ayrıca, Yüksek ve Solakoğlu’nun (2016) çalışmalarıyla ve Çin’de yapılan Bao ve arkadaşlarının (2015) araştırmasıyla da uyumlu sonuçlar sunulmuştur. Bu sonuçlar, aile, okul, öğretmen ve arkadaş faktörlerinin çocukların sapma davranışları üzerindeki rolünü vurgulamakta ve geniş bir coğrafyada desteklenmektedir.

Erdem ve arkadaşlarının (2006) lise öğrencilerinin katıldığı çalışmalarında gözlemledikleri sapma davranışı (alkol, uyuşturucu ve tütün kullanımı) ile cinsiyet (erkek olmak) ve yaş arasındaki ilişkiyle uyumlu olarak çalışmamızda da erkek cinsiyette ve yaş büyüdükçe alkol kullanımının arttığı ancak uyuşturucu madde kullanımı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını gözlenmiştir.

Öğretmene bağıllığın sapma davranışını azalttığı yönünde elde ettiğimiz bulgular, Ünal ve Çukur’un (2011), okula bağıllığın sapma davranışını azalttığı

yönünde elde ettiğimiz bulgular *Sabatine ve arkadaşlarının* (2017) çalışmalarıyla uyumludur.

Bu araştırmada, sosyal bağlılığın diğer suçlar (grafiti, mala zarar verme, internetten yasadışı içerik indirmek ve uyuşturucu satmak) arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, aileye, öğretmene ve okula bağlılık düzeyinin artmasıyla diğer suçlar düzeyinin azaldığı, ancak arkadaşla bağlılık düzeyinin artmasıyla diğer suçları işleme düzeyinin arttığı tespit edilmiştir. Erkeklerde diğer suçları işleme düzeyinin yüksek olduğu, yaşı ve sosyo-ekonomik durumun ise diğer suçları işleme düzeyini anlamlı şekilde etkilemediği bulunmuştur. Bu sonuçlar, literatürdeki çalışmalarla uyumlu bir görünüm sergilemektedir (Delikara 2002; Kaner 2002; Yılmaz 2002; Gardner ve Shoemaker 1989; Brownfield ve Thompson 1991; Warr 1993).

Çalışmamızda elde edilen bulgular *Ford*'un (2004) aileyle kurulan bağ (aileye bağlılık, aileye adanmışlık, dürüstlük) ve okulla kurulan bağ (okula bağlılık, okula adanmışlık, dürüstlük) ile uyuşturucu madde kullanımı ve sapma davranışı arasında anlamlı negatif ilişki olduğunu gözlemlediği çalışmasıyla aileye bağlılık değişkeniyle uyumlu olsa da okula bağlılık değişkeninin uyuşturucu madde kullanımı üzerinde anlamlı bir etkisi gözlenmemiştir.

Sınırlılıklar

Bu çalışma, ele aldığı konuyla birlikte bazı sınırlılıklarla da karşılaşmıştır. İlk olarak verilerin ikincil kaynaklardan elde edilmiş olması, araştırmacının veri toplama sürecine doğrudan müdahalede bulunamamış olmasının bir sonucudur. Aynı zamanda, verilerin belirli bir bölgeye odaklanmış olması, elde ettiğimiz sonuçların çıkarım kabiliyetini sınırlayabilir. Farklı coğrafi bölgelerde yaşayan çocukların deneyimlerini de içeren daha geniş kapsamlı bir çalışmanın sonuçları, daha genel geçerlilik taşıyabilir.

Bununla birlikte kullanılan veri setinin belirli sapma kategorilerine odaklanmış olması, diğer potansiyel etkileyici faktörlerin göz ardı edilmesine yol açmıştır. Çocukların sapma davranışları üzerinde etkili olan çeşitli bazı değişkenler (örneğin

dini bağıllık, akademik başarı, okulun genel atmosferi, medya etkisi) bu analizde ele alınmamıştır.

Gelecekteki Çalışmalar

Bu çalışmanın sonuçları, çocuklarda sosyal bağıllık ile sapma davranışı arasındaki ilişkinin çok yönlü ve karmaşık olduğunu göstermiştir. Gelecekteki çalışmaların, bu ilişkiyi daha geniş bir perspektiften ele alarak daha derinlemesine incelemesi önemlidir. Özellikle, daha geniş örneklem grupları içeren ve farklı coğrafi bölgelerde yaşayan çocukların deneyimlerini içeren çalışmalar, elde edilen sonuçların geçerliliğini artırabilir.

Aynı zamanda, sosyal bağıllık ve sapma davranışı arasındaki ilişkinin yanı sıra, diğer etkileyen faktörleri içeren daha kapsamlı analizler yapmak da önemlidir. Sınırlılıklara ilişkin yukarıda ifade etmiş olduğumuz üzere dini bağıllık, akademik başarı, okulun genel atmosferi, medya etkisi gibi faktörlerin de sapma davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar, daha bütünsel bir görüntü sunabilir. Bu tür analizler, çocukların sapma davranışlarını anlamak ve önlemek için daha etkili stratejiler geliştirmemize yardımcı olabilir.

Gelecekteki çalışmaların, sosyal bağıllık ve sapma davranışı arasındaki ilişkinin karmaşıklığını daha iyi anlamak amacıyla nicel ve nitel metotların kombinasyonunu kullanabileceği düşünülmelidir. Bu yaklaşım, derinlemesine ve kapsamlı bir analiz sağlayarak daha kesin ve sağlam sonuçlara ulaşmamıza yardımcı olabilir.

Ceza Hukukuyla İlişki

Çalışmamız ceza hukuku alanında önemli perspektifler sunmaktadır. Günümüzde suçun nedenleri, suçun önlenmesi ve ceza sisteminin işleyişi üzerine daha geniş ve etkili bir bakış açısının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Sosyal bağ teorisine dayanılarak yapılan bu çalışma, çocukların aile, okul, öğretmen ve arkadaş bağlarıyla sapma davranışı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu noktada, suça sürüklenme ve sosyal bağların zayıflaması arasındaki ilişkiyi kavramak, ceza

hukukunun suç önleme ve rehabilite edici yaklaşımlarını daha bilinçli bir şekilde yönlendirebilir.

Elde edilen bulgular da aynı zamanda suç politikalarının şekillenmesinde etkili olabilir. Sosyal bağlılık ve sapma arasındaki ilişkinin anlaşılması, suç önleme stratejilerinin daha verimli ve etkili bir şekilde oluşturulmasına katkıda bulunabilir. Örneğin, aile, okul ve toplumun çocuklara yönelik destekleyici ve koruyucu bir ortam sağlaması, suçla mücadelede daha proaktif bir yaklaşımı teşvik edebilir.

Son olarak çalışmamız çocuklarda suçun nedenleri ve suç politikalarının şekillenmesi konularında da yasa yapıcılara yol gösterebilir, bu da ceza hukukunun daha etkili, adil ve topluma uygun bir şekilde işlemesi için önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akers, R. L., Sellers, C.S.: **Criminological Theories, Introduction, Evaluation and Application**, New York, Oxford University Press Inc. 2009.
- Artuk, M.E., Gökçen A.,
- Alşahin M.E., Çakır K.: **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2021.
- Bao, Z., Zhang, W., Lai, X.,
- Sun, W., Wang, Y.: “Parental Attachment And Chinese Adolescents’ Delinquency: The Mediating Role Of Moral Disengagement,” **Journal of Adolescence**, 44, 2015, pp. 37-47.
- Bates, K., Bader, C.,
- Mencken, F.: “Family Structure, Power-Control Theory and Deviance: Extending Power-Control Theory to Include Alternate Family Forms,” **Western Criminology Review**, 4(3), 2003, pp. 170-190.
- Baumeister, R.F., Leary, M.R.: “The Need To Belong: Desire For İnterpersonal Attachments As A Fundamental Human Motivation,” **Psychological Bulletin**, 17 (3), 1995, pp. 497-529.
- Bayraktar, R.: **Yaşam Boyu Gelişim Psikolojisi**, E. Özkalp içinde, Davranış Bilimlerine Giriş, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2004.
- Becker H.S.: **Outsiders: Studies In The Sociology of Deviance**, New York, Free Press, 1963.
- Bee, H. L. , Boyd D.G.: **The Developing Child**, Essex, Pearson, 2014.

- Box, S.: **Deviance, Reality and Society**, Rinehart and Winston, 1981.
- Box, S.: **Recession, Crime and Punishment**, Macmillan, 1987.
- Braithwaite, J.: **Crime, Shame and Reintegration**, Cambridge, Cambridge University Press, 1989.
- Braithwaite, J.: "Shame and Modernity," **The British Journal of Criminology**, 33(1), pp. 1-18, 1993.
- Braithwaite, J.: "Charles Tittle's Control Balance and Criminal Theory," **Theoretical Criminology**, 1(1), pp. 77-97, 1997.
- Brownfield, D., Thompson, K.: "Attachment To Peers And Delinquent Behaviour," **Canadian Journal of Criminology**, 33(1), pp. 45-60, 1991.
- Bruce, S., Yearley, S.: **The Sage Dictionary of Sociology**, SAGE Publications, 2006.
- Burke, R. H.: **An Introduction to Criminological Theory**, Wiley, 2009.
- Cattarello, A. M.: "Community-level influences on individuals' social bonds, peer associations, and delinquency: A multilevel analysis," **Justice Quarterly**, (17), pp. 33-60, 2000.
- Cloward, R., Ohlin, L.: **Delinquency and Opportunity**, New York, The Free Press, 1960.
- Colvin, M.: **Crime and Coercion: An Integrated Theory of Chronic Criminality**, St Martin's Press, 2000.

- Cohen, Albert K.: **The Study of Social Disorganization and Deviant Behavior**, New York, Basic Books, 1959.
- Crosnoe, R., Johnson, M. K.,
- Elder, G. H.: “Intergenerational Bonding in School: The Behavioral and Contextual Correlates of Student-Teacher Relationships,” **Sociology of Education**, 77(1), pp. 60-81, 2004.
- Delikara, E.: “Ergenlerin Akran İlişkileri ile Suç Kabul Edilen Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi,” **I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, s. 147-160, 2002.
- Demanet, J., Houtte, M. V.: “School Belonging and School Misconduct: The Differing Role of Teacher and Peer Attachment,” **Journal of Youth and Adolescence**, pp. 499-514, 2011.
- Demirel, P.: **Yetişkin Suçluluğuna Neden Olan Sosyoekonomik Faktörler**, Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017.
- Elliot, D. A.: “An Integrated Theoretical Perspective on Delinquent Behaviour,” **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 16(1), pp. 3-27, 1979.
- Elrod, P., Soderstrom, I. R.,
- May, D. C.: “Theoretical Predictors of Delinquency in and out of School Among a Sample of Rural Public School Youth,” **Southern Rural Sociology**, 23(2), pp. 131-156, 2008.

Enzmann, D., Kivivuori, J.,

Marshall, I. H., Steketee, M.,

Hough, M., Killias, M.:

A Global Perspective on Young People as Offenders and Victims: First Results from the ISRD3 Study, Springer, (2018).

Erdem, G., Eke, C. Y., Ögel, K.,

Taner, S.:

“Peer Characteristics and Substance Use Among High School Students,” **Journal of Dependence**, 7(3), pp. 111-116, 2006.

Erikson, E. H.:

The Life Cycle Completed, New York, W.W. Norton & Company, 1997.

Ford, J.:

“The Connection Between Heavy Drinking And Juvenile Delinquency During Adolescence,” **Sociological Spectrum**, 25(6), pp. 629-650, 2005.

Ford, J. A.:

“Substance Use, the Social Bond, and Delinquency,” **Sociological Inquiry**, 75, pp. 109-128, 2004.

Gardner, L., Shoemaker, D. J.:

“Social Bonding and Delinquency: A Comparative Analysis,” **The Sociological Quarterly**, 30(3), pp. 481-499, 1989.

Gibbs, J. P.:

“The Sociology of Deviance and Social Control,” **Social Psychology**, pp. 483-522, 2017.

Gottfredson, M. R.:

The Empirical Status of Control Theory in Criminology, F. Cullen, J. P. Wright, & K. Blevins içinde, “Taking Stock: The Status of Criminological Theory”, Transaction Publishers, 2005.

- Gottfredson, M., Hirschi, T.: **A General Theory of Crime**, Stanford University Press, 1990.
- Hagan, J., Gillis, A., Simpson, J.: “The Class Structure of Gender and Delinquency: Toward a Power-Control Theory of Common Delinquent Behavior,” **American Journal of Sociology**, 90(6), pp. 1151-1178, 1985.
- Hallinan, M.: “Teacher Influences on Students’ Attachment to School” **Sociology of Education**, 81(3), pp. 271–283, 2008.
- Hart, C. O., Mueller, C. E.: “School Delinquency and Social Bond Factors: Exploring Gendered Differences Among a National Sample of 10th Graders,” **Psychology in the Schools**, 50(2), pp. 116-133, 2013.
- Heckert, A., Heckert D.M.: “A New Typology of Deviance: Integrating Normative and Reactivist Definitions of Deviance,” **Deviant Behavior**, 23(5), pp. 449-479, 2002.
- Hill, L. G., Werner, N. E.: “Affiliative Motivation, Attachment, and Aggression in School,” **Psychology in the Schools**, 43(2), pp. 231–246, 2006.
- Hirschi, T.: **Causes of Delinquency**, University of California Press, 1972.
- Hirschi, T.: **The Family**, CA, ICS Press, 1995.
- Hirschi, T., Gottfredson, M. R.: **Self-Control Theory**, R. Paternoster, & R. Bachman içinde, “Explaining Criminals and Crime: Essays in Contemporary Criminological Theory,” CA, Roxbury, 2001.

- Hobbes, T.: **Leviathan**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2019.
- Hoeve, M., Stams, G. J. J.,
Van der Put, C. E., Dubas, J. S.,
Van der Laan, P. H., Gerris, J. R.: “A Meta-Analysis of Attachment to Parents and Delinquency,” **Journal of Abnormal Child Psychology**, 40, pp. 771-785, 2012.
- Hoffmann, J. P., Erickson, L. D.,
Spence, K. R.: “Modeling The Association Between Academic Achievement And Delinquency: An Application Of Interactional Theory,” **Criminology**, pp. 629-660, 2013.
- İçel, K., Donay, S.: **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım 1**, 5. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2006.
- Jang, S. J., Smith, C. A.: “A Test of Reciprocal Causal Relationships Among Parental Supervision, Affective Ties, and Delinquency,” **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 34(3), pp. 307-336, 1997.
- Kaner, S.: “Anababa Denetimleriyle Ergenlerin Suç Kabul Edilen Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi,” **I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, s. 147-160, 2002.
- Karachi, L., Toby, J.: “The Uncommitted Adolescent: Candidate for Gang Socialization,” **Sociological Inquiry**, 32 (2), pp. 203–215, 1962.

- Katoğlu, T.: **Ceza Hukukunda Hukuka Aykırılık**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003.
- Kızmaz, Z.: “Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyellerine İlişkin Bir Değerlendirme,” **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 149-174, 2005.
- Kratcoski, L. D., Kratcoski, P. C.: **Juvenile Delinquency Theory, Research, and the Juvenile Justice Process**, Springer, 2020.
- Le Blanc, M.: “Family, School, Delinquency and Criminality: The Predictive Power of an Elaborated Social Control Theory for Males,” **Criminal Behavior and Mental Health**, pp. 101-117, 1994.
- Liljeberg, J. F., Eklund, J. M., Fritz, M. V., Klinteberg, B.: “Poor School Bonding and Delinquency Over Time: Bidirectional Effects and Sex Differences,” **Journal of Adolescence**, 34(1), pp. 1-9, 2011.
- Lyerly, R. R., Skipper, J. K.: “Differential Rates of Rural-Urban Delinquency: A Social Control Approach,” **Criminology**, pp. 385-399, 1981.
- Macionis, J., Gerber, L.: **Sociology**, Toronto, Pearson, 2010.
- Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R.: **The Oxford Handbook of Criminology**, Oxford University Press, 2012.
- Marcus, R. F., Betzer, P. D.: “Attachment and Antisocial Behavior in Early Adolescence,” **The Journal of Early Adolescence**, 16(2), pp. 229-248, 1996.

Marshall, I. H., Enzmann, D.,

Hough, M., Killias, M., Kivivuori, J.,

Steketee, M.: **International Self-Report Delinquency Questionnaire 3 (ISRD-3) Background Paper to Explain ISRD2-ISRD3 Changes**, (Çevrimiçi), https://isrdstudy.org/wp-content/uploads/2020/08/ISRD3_TechRep_1.pdf, 2013.

McCarthy, Hagan, J.,

Woodward, T.: “In the Company of Women: Structure and Agency in a Revised Power-Control Theory of Gender and Delinquency,” **Criminology**, 37, pp. 761-789, 1999.

McLaughlin, E., Newburn, T.: **The SAGE Handbook of Criminological Theory**, SAGE Publications, 2010.

Merton, R. K.: “Social Structure and Anomie,” **American Sociological Review**, 3(5), pp. 672–682, 1938.

Merriam-Webster Dictionary: **Deviant**, Merriam-Webster Dictionary, (Çevrimiçi) <https://www.merriam-webster.com/dictionary/deviant#h1> adresinden alındı, 2023.

Merriam-Webster Dictionary: **Taboo**, Merriam-Webster Dictionary, (Çevrimiçi) <https://www.merriam-webster.com/dictionary/taboo> adresinden alındı, 2023.

Mowen, T. J., Heitkamp, A.,

Schroeder, R. D.: “Not All Deviance is Criminal: Deviance in Everyday Life and the Development of a Non-

- Criminal Deviance Scale” **Deviant Behavior**, 2023.
- Nye, F.: **Family Relationships and Delinquent Behavior**, New York, Wiley, 1958.
- Özbay, Ö., Özcan, Y. Z.: “A Test of Hirschi’s Social Bonding Theory: Juvenile Delinquency in the High Schools of Ankara, Turkey,” **International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology**, 50(6), pp. 711-726, 2006.
- Özbay, Ö., Özcan, Y. Z.: “A Test of Hirschi’s Social Bonding Theory: A Comparison of Male and Female Delinquency,” **International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology**, 52(2), pp. 134-157, 2008.
- Özgenç, İ.: **Suç İştirakin Hukuki Esası ve Faillik**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hukuk Müşavirliği, 1996.
- Özgenç, İ.: **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 16 baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020.
- Paetsch, J. J., Bertrand, L. D.: “The Relationship Between Peer, Social, and School Factors, and Delinquency Among Youth,” **Journal of School Health**, 67(1), pp. 27-32, 2009.
- Piliavin, I. , Briar, S.: “Delinquency, Situational Inducements, And Commitment To Conformity,” **Social Problems**, 13, pp. 35–45, 1965.
- Rankin, J. H., Kern, R.: “Parental Attachments And Delinquency,” **Criminology**, 32, pp. 495-515, 1994.

- Reckless, W.: **The Crime Problem**, Appleton Century Crofts, 1967.
- Reiss, A.: “Delinquency as the Failure of Personal and Social Controls,” **American Sociological Review**, 16(2), pp. 196-207, 1951.
- Robins, R. W., Fraley, R. C.,
Krueger, R. F.: **Handbook Of Research Methods in Personality Psychology**, The Guilford Press, 2007.
- Sabatine, E., Lippold, M.,
Kainz, K.: “The Unique and Interactive Effects of Parent and School Bonds on Adolescent Delinquency,” **Journal of Applied Developmental Psychology**, 53, pp. 54-63, 2017.
- Sampson, R. J., Laub, J. H.: **Crime in the Making: Pathways and Turning Points Through Life**, Harvard University Press, 1993.
- Seyidoğlu, H.: **Ergenlerde Alkol Kullanımı ve Kural Dışı Davranış Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, İstanbul, İÜSBE, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Smith, D. J.: “School Experience And Delinquency at Ages 13 to 16,” **The Edinburgh Study of Youth Transitions and Crime**, (Çevrimiçi) <https://www.edinstudy.law.ed.ac.uk/wp-content/uploads/sites/36/2019/10/13Schools.pdf> adresinden alındı, 2022.

- Sykes, G. M., Matza, D.: “Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency,” **American Sociological Review**, 22, pp. 664–670, 1957.
- Thomas, D., Hyman, J.: **Crime, Law and Sanctions**, Sage, 1978.
- Thompson, W., Mitchell, J.,
Doddler, R.: “An Empirical Test of Hirschi’s Control Theory of Delinquency,” **Deviant Behavior**, 5, pp. 11–22, 1984.
- Tittle, C.: **Control Balance: Towards a General Theory of Deviance**, Westview, 1995.
- Tittle, C.: “Control Balance,” R. Paternoster, & R. Bachman içinde, **Explaining Criminals and Crime: Essays in Contemporary Criminological Theory**, Roxbury, pp. 315-334, 2000.
- Toby, J.: “Social Disorganization and Stake in Conformity: Complementary Factors in the Predatory Behavior of Hoodlums” **Journal of Criminology, Criminal Law and Police Science**, 48, pp. 12–17, 1957.
- Topçuoğlu, T: **Gençlerin Kural-dışı Davranışlarındaki Cinsiyet Farklılıkları**, İstanbul, Alfa, 2021.
- TÜİK: **Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri**, 2022, Türkiye İstatistik Kurumu, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Juvenile-Statistics-Received-Into-Security-Unit-2022-49662> adresinden alındı, 2023.

Ulusoy, D., Demir, N. Ö.,

Baran, A. G.:

“Parçalanmış Aile ve Gençlerde Sapmış Davranışlar: Lise Son Sınıf Gençliği Örneği,” **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 22(2), s. 61-66, 2005.

UNICEF:

Child poverty facts, UNICEF, (Çevrimiçi), <https://www.unicef.org/social-policy/child-poverty> adresinden alındı, 2022.

Unnever, J., Colvin, M.,

Cullen, F.:

“Crime and Coercion: A Test of Core Theoretical Propositions,” **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 41(3), pp. 244-268, 2004.

Ünal, H., Çukur, C. Ş.:

“The Effects of School Bonds, Discipline Techniques in School and Victimization on Delinquency of High School Students,” **Educational Sciences: Theory & Practice**, pp. 560-570, 2011.

Vartanian, T. P.:

Secondary Data Analysis, Oxford University Press, 2011.

Warr, M.:

“Parents/Peers, and Delinquency,” **Social Forces**, 72(1), pp. 247-264, 1993.

Wiatrowski, M., Anderson, K. L.:

“The Dimensionality of the Social Bond” **Journal of Quantitative Criminology**, 3(1), pp. 65-81, 1987.

Wong, S. K.:

“The Effects of Adolescent Activities on Delinquency: A Differential Involvement Approach,” **Journal of Youth and Adolescence**, pp. 321-333, 2005.

- Yılmaz, T.: “Ergenlerde Risk Alma Davranışının İncelenmesi,” **I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, s. 119-146, 2002.
- Yüksek, D. A., Solakoğlu, O.: “The Relative Influence of Parental Attachment, Peer Attachment, School Attachment, and School Alienation on Delinquency Among High School Students in Turkey,” **Deviant Behavior**, 37(7), pp. 723-747, 2016.
- Zhang, L., Messner, S. F.: “School Attachment and Official Delinquency Status in the People’s Republic of China,” **Sociological Forum**, 285–303, 1996.